

Dagmar Hochová!

Dagmar Hochová, fotografka. Předplatitelka časopisu Neon.

KAUZA

Cikáni, Romové

Říká se, že poznat znamená pochopit. Z tohoto úhlu pohledu naplňuje zřejmě záměr zvolené kauzy už její úvodní text: Stručná historie jednoho národa. Jožka Kubík a Rudolf Dzurko jsou zase postavy z nepřilíš zalidněného cikánského Parnasu. Než se u nás začne opravdu stavět dům tolerance, je třeba udělat co nejpevnější základy...

MARTIN C. PUTNA

Poetika homosexuality v české literatuře, II. díl

Druhý díl vpravdě průkopnické stati se zabývá především díly Richarda Weinera, Josefa Topola, Pavla Petra, Bořivoje Kopice, Petra Hrbáče a Ladislava Fukse. Spolu s autorem kráčíme dál po „cestách sublimace“ a vnímáme jemné posuny akcentů u autorů, kteří „ve skutečnosti neměli co odhalovat, protože mluví o jiných a jiném, řekli o sobě vše důležité“.

Obsah 2

Kauza: Cikáni, Romové

Stručná historie jednoho národa 6

Josef Mareš:

Cikáni – trochu vzpomínek 11

(Dobový dokument – říjen 1933)

Dušan Holý:

Majstr 15

Rudolf Dzurko:

Chlapec jde za sluncem 17

Živý obraz – zkáza civilizace 17

Jakub Bieleckí:

Modlitba proti uřknutí 20

(rozhovor s Martou Mískovou)

Martin Reiner:

Romové nejsou Apači 23

(reportáž o soukromé romské škole)

Max Cannon: *Red Meat* 27

Stanislav Komárek:

Být nomádem 28

Příspěvek známého filozofa přírodních věd v rubrice

Úvahy, aféry, polemiky...

Rostislav Švácha:

Dva ateliéry 30

O významu ateliérů malíře Amédéea Ozenfanta a sochařů

Vladimíra a Věry Janouškových.

Dichtung und Wahrheit 34

Novinky ze života společnosti.

Petr Hrbáč:

Knihy... z Archy 36

Komentář k novinkám na českém knižním trhu.

Martin C. Putna:

Poetika homosexuality
v české literatuře, II. díl 40

Miláčkové Zuzany Navarové d. T. 46

Tentokrát o skupině Marsyas.

Bohdan Holomíček:

Fotografie 48

Michal Viewegh:

Milan Šimečka (kapitola z knihy Památník) 49

Parodie na text Evy Kantůrkové.

Ano, ne a proč? 51

Ptáme se zajímavých lidí, co je potěšilo a co zklamalo
v kultuře poslední doby.

JANA KOSTELECKÁ

Tetování – historie a současnost

„U národů evropských jeví se tetování zejména u tříd méně vzdělaných,“ čteme v *Ottově slovníku naučném* z roku 1906. Přitom už v roce 1880 si v Londýně nechal patentovat Tom O'Reilly první tetovací elektrickou mašinku – a jako první se přímo od O'Reillyho nechal tetovat car Nikolaj II. V současnosti je tetování masovou záležitostí, jehož popularita stále narůstá.

NINA RUTOVÁ

Álom

Hvězda romsko-české hudební skupiny *Álom*, která působí na naší klubové scéně teprve dva roky, stoupá prudce vzhůru. Nina Rutová se vydala na jeden z pravidelných koncertů *Álomu* v Literární kavárně v Týnské ulici, kde sobotní večery již nějaký čas patří nevázanému tanci i zpěvu, a vyzpovídala všechny členy kapely.

Tetování – historie a současnost 52

Jana Kostecká:

Tetovací velmocí je Amerika 54

Rozhovor s majitelem tetovacího salonu.

Anketa – Proč jste se nechali tetovat? 58

Kérky v lihu 60

Ukázky ze sbírky tátuůzi uložené v antropologické laboratoři PF UK. Komentář J. Kostecké.

The Smoking Gun

Všichni jsou z Venuše! 62

Skutečnost někdy předčí i ty nejfantastičtější výplody literatury.

Černé na bílém

Jak se státi překladatelem 64

Dokumenty z archivu Svazu čs. spisovatelů výmluvným způsobem ukazují, proč se Josef Hiršal místo původní tvorby začal věnovat více překladům.

Jan Jiříček:

Kýčem pohrdá měšťák

– šlechtic jej shledává zajímavým 66

Rozsáhlý rozhovor se spisovatelkou Alexandrou Berkovou.

Alexandra Berková:

Temná láska 73

Ukázka z připravované knihy.

Max Cannon: Red Meat 79

Neon... na drátě

S kulturními aktualitami se hlásí naši zpravodajové

Miro Kollar: **Slovensko** 80

Zygmund Horňák: **Rusko** 81

Monika Loderová: **Německo** 81

Jan Špaček: **Anglie** 82

Leszek Engelking: **Polsko** 83

Zasláno 84

Reakce Jiřího Holého na texty uveřejněné v rubrice Černé na bílém – a naše reakce na reakci.

Petr Odillo Stradický ze Strdic:

Most na penzi 86

V rubrice Vylét... se projdete po jednom z mála posledních řetězových mostů.

Nina Rutová:

Álom 88

Kauza: Cikáni, Romové

I kdybychom věřili, že přítomnost Romů v „naší“ zemi jednoho dne přestane být hodna zvláštní pozornosti – jak dlouho to asi může trvat?!

Historie národa žijícího nějakých tisíc sedm set let v diaspoře dává tušit, že cesta k takovému cíli nebude krátká. Táž historie – jen ji znát! – dokládá, že Romové disponují vším beze zbytku „lidským“ čím teritoriální majorita, tedy především kulturou – a nakonec také samotnou historií. Ba, dokonce právě pohnutost romských dějin zbavuje člověka i jen lhostejnosti vůči tomuto etniku; poznat je, znamená začít mít cikány rád.

Romové nejsou – a zřejmě se ani nestanou – mým životním tématem a můj dosavadní vztah k nim byl přirozený především v tom smyslu, že „slabšího“ a okolnostmi handicapovaného partnera, lidského druhu má normální člověk chuť a potřebu „více chápat“ nebo mu nějak pomoci. Jsem přesvědčen, že podobně to cítí 99% všech lidí. Jak je tedy možné, že se v průzkumech veřejného mínění tolik Čechů a Moravanů otevřeně přiznává k rasismu?

Je to proto, že „přirozené“ pohnutky, které jsem zmínil výše, zase tak docela přirozené nejsou. Jsou totiž projevy uvažování a cítění kulturního, tj. přijatého, zvnějšíku dodaného (jakkoli biologicky determinovaného). Právě nejvlastnější biologická podstata nás ale často vede jinam než kultura. V tomto konkrétním případě jde jednak o to, že nás mate barva romské pleti: Máme snadný dojem, že oni nejsou příslušníky našeho kmene. Jenže jsou – ať chceme, nebo nechceme. Dnes už prostě Romové jsou příslušníky stejného multietnického a multikulturního evropského kmene jako my. A za druhé: Inter arma silent Musae. Čili: „tam, kde zuří boj, mlčí Múzy“. O jakém boji je tu řeč? Samozřejmě o tu více, tu méně vyhroceném boji sociálním, který nekončí vlastně nikdy a kde servítky jdou stranou. (Za Múzy si klidně můžeme dosadit kulturnost v nejobecnějším slova smyslu.) Příliš dlouho jsme sami – my, majorita – žili v roli těch slabších, nějak handicapovaných (ať už nás krušil Habsburk, Hitler nebo Stalin) – a mnozí mají pocit (často navíc oprávněný), že v takové roli žijí dodnes.

Ukazovat na velkorysé chování Britů k etnickým menšinám je sice hezké, ale bezpředmětné; v jejich situaci (historické, ekonomické) totiž nejsme – a nikdy nebudeme.

Co tedy dělat?

Pomáhat. Pomáhá totiž i snaha situaci Romů bezpředsudečně poznat. Nebo schopnost nalézt si pro odreagování strachu z nejistoty a vzteku jiné cíle: k útokům verbálním se nabízí parlament a vláda, k aktům fyzickým jogging a štípání dříví. A čekat...

Čekat, až populační většinu v této zemi budou tvořit dnešní dvacátníci, zcestovalí a více sebevědomí, pro něž už bude etnicky a kulturně pestrá společnost něčím docela normálním, neřkuli vítaným.

Za pomoc při práci na této kauze a za poskytnutí cenných materiálů a kontaktů děkujeme Břetislavu Rychlíkovi, Muzeu romské kultury v Brně (www.rommuz.cz), Mileně Hübschmanové a samozřejmě všem, kteří v kauze tak či onak účinkují.

Martin Reiner

(vpravo) Míla Doležalová: *Tři ženy s dětmi*

Stručná historie jednoho národa

Původ, charakter i samo bytí kterékoli orální kultury, neužívající k záznamu informací jiného média než lidskou paměť a ponechávající události na pospas jazykové hře, jsou v pletivu obecné paměti těžko k nalezení. Neliterární kultura vystupuje jako fenomén z historie sporadicky, jako bílý prostor neostrých hranic, vytvářených historií kultur literárních. O uplynulém životě takové společnosti se dozvídáme jen v té míře, v jaké se jí věnovali autoři dobových svědectví, nebo hyperbolizovaně prostřednictvím mýtů, legend a pohádek.

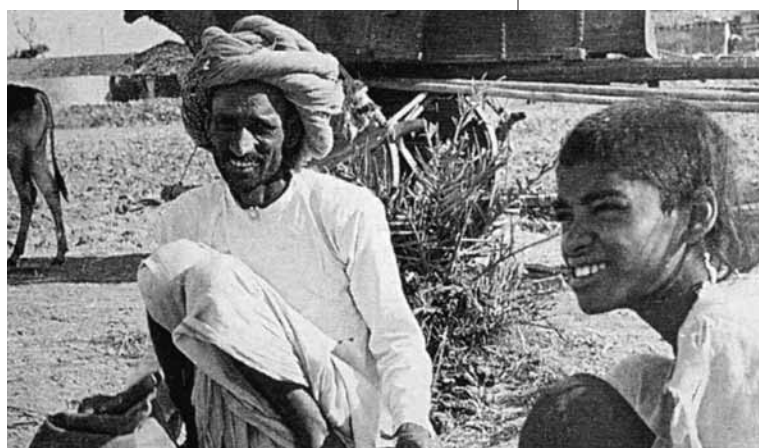
Ne jinak je to s kulturou romskou. Romové si, ač neznalí písma, udrželi víceméně koherentní jazyk *romani čhib* po celý čas své téměř dva tisíce let trvající pouti. Právě lingvistický výzkum pomohl, vedle archeologických vykopávek, určit legendární pravlast Romů – „Báro than“ – Indii. Souvislost mezi sanskrtem a rom-

s „černými“, píše se v Rig-Védu, jedné ze svatých arijánských Véd. Velká skupina ádivasiů se vydala na jih, kde během tisíce let vybudovali drávidskou civilizaci, jejímiž dědici jsou například dnešní Tamilové. Zbytek ádivasiů se dílem ztratil v džunglích, dílem byl ztotočen. Jejich asimilací vznikla vedle tří tradičních arijánských kast kasta čtvrtá, nejnižší. Kasta šúdrů, tedy nedotknutelných.

Někteří badatelé soudí, že se předkové, nebo blízcí příbuzní Romů – Domové – zpod arijánské nadvlády vymanili a v Madhjadpradéči, poblíž města Gorakhpuru, vytvořili vlastní stát. Doloženo je jméno domského krále Heruky a názvy jeho pevností. Domské panství padlo pravděpodobně za vlády Guptovské dynastie, někdy mezi 3.-5. stol. po Kr., kdy bylo smeteno mnoho jiných zdejších maličkých království. Romové pak zřejmě znovu upadli mezi nedo-

způsob života a začaly se usazovat v osadách, se živily tradičními řemesly, jako je košíkářství, kovářství a zejména koňský handl.

Většina kočujících Romů ustoupila před mongolskými a později arabskými výpady přes Malou Asii a Balkán hlouběji do Evropy. Významně se v romské kultuře projevila zastávka v Řecku, o čemž svědčí vysoká frekvence romštinou přejatých řeckých slov. Mniši z kláštera Athos se zmiňují o Athinganoi (Acinganoi). Toto označení pro romské etnikum později pravděpodobně přejaly další neromské národy ve variantách Cikán, Zingari, Cygan, Zigeuner... Na Balkáně se migrační vlna rozešla dvěma směry, z nichž jeden mířil přes Arménii, Kavkaz, Rusko až do Skandinávie a druhý vedl Romy údolím Dunaje přes nynější Rumunsko až do střední Evropy (asi 13. stol.). Významná migrační vlna vedla do Evropy také oklikou přes severní Afriku úze-

Způsob života kovářů Gadulia Lohárů v Rádžastánu a v Hajdarábádu – „příbuzných“ Romů v Indii – je dodnes podobný tradičnímu romskému.

štinou se ukázala být překvapivě silná. Uvádí se, že 60-70% romského lexika pochází z hindštiny (např. *člověk* – romsky *manuš*; hindsky *manuš*, *černý* – *kalo, kali; kala, kali*).

Vědecký svět dnes soudí, že předkové Romů patřili mezi ádivasie, původní obyvatelé indického subkontinentu. Byli součástí tzv. mohendžodárské civilizace, úsvit jejichž dějin kladou archeologové na počátek 3. tisíciletí př. Kr. Tato rozsáhlá kultura disponovala vlastním písmem, které se ovšem dosud nepodařilo rozluštit. Historikové se proto mohou jen dohadovat, že „mohendžodárskou“ civilizaci vytvořili ádivasiové, oni původní, z většiny tmaví, obyvatelé indického subkontinentu, mezi jejichž potomky řadíme také Romy.

Existenci „mohendžodárské“ civilizace archeologové ohraničují lety 3000 př. Kr. až 1500 př. Kr., kdy mírumilovnou kulturu rozvrátily nájezdy kočovných indoevropských arijů. „Bílí“ bojovali

tknutelné. Živili se hudební produkcí, kovářstvím, pletením košů, ale také „nečistou“ prací – úklidem ulic nebo spalováním mrtvých.

Zda bylo příčinou romského exodu bídné sociální postavení, nebo – jak tvrdí např. britský lingvista Terrence Kaufmann – vpád Alexandra Makedonského do Indie, se můžeme díky absenci písemných zpráv pouze domýšlet. Předpokládá se, že se romské kmeny vydaly na západ ve dvou hlavních vlnách. První proud se hnul v době mezi 3. a 5. stoletím a druhý, mohutnější, pak ve století 9. až 12. Cesta vedla nejprve skrze Persii na Blízký východ. Přibližně v 10. stol dorazili Romové do Byzance. Podle řeckého historika Nicephora Gregorase byli Romové v Konstantinopoli živi z cirkusových a pouťových produkcí, dobové kroniky o nich hovoří jako o akrobatech, medvěďářích nebo provazochodcích. Rody, které opustily kočovný

mím „Malého Egypta“. Tak zřejmě vzniklo pojmenování Egyptos – Gypsos – Gypsies – Gitanos a dodnes panující legenda o egyptském původu Romů.

Na území Českého království Romové dorazili pravděpodobně ve 14. stol. Za vůbec první písemnou zmínku o Romech na našem území bývá považováno několik strof v *Kronice tak řečeného Dalimila*, kde je psáno: „*Léta od narození Jezu Krista milostivého / tisícího dvoustého čtyřicátého druhého, / kartasi chodili, tatarští zvědové byli. // Na pět set těch lidí šlo, a takové jich chování bylo. // Kloboučky velmi vysoké měli, / roucho krátké a tobolky nosili; / Všichni v spodcích chodili. // Holi dlouhé v rukou drželi. / Když píti chtěli, s břehu nakloňmo pivali, / když chleba prosili, / kartas boh tak mluvivali: / proto jim kartasi říkali...*“ Sousedství „kartas boh“ je příbuzné romštině a znamená „Bůh seslal hlad“. Možnost, že by Romové byli skutečně

Kauza: Cikáni, Romové

Jeden ze způsobů, jak „řešit“ romskou otázku: cikánské sídliště Chanov, konec 80. let. Foto: Jaroslav Kučera

mongolskými zvědy, je velmi nepravděpodobná. Sami před Mongoly ustupovali už z prostoru Malé Asie a mimo to: Mongolské hordy vtrhly do střední Evropy rok před „Dalimilovou“ zmínkou o katarech. „Athinganoi“ – „kataři“ – „cikáni“ si zřejmě rychle uvědomili nebezpečí pramenící z jejich fyzické podobnosti s Tatary, a začali se proto prohlašovat za pravé křesťany putující od Božího hrobu. Další, a nijak impozantní, zmínkou o jejich pobytu na našem území je zápis v *Popravčí knize pánů z Rožmberka*, kde se v zápis z roku 1399 praví, že: „...vedle několika Němců z Rakous v tlupě lupičské v jižních Čechách jistý cikán byl, černý Ondřejův pacholek.“ Palacký ve *Starých letopisech českých* uvádí zápis z roku 1416, že totiž: „...toho léta vládčili se cikáni po české zemi a lidi mámili...“

První relevantní informací o pobytu Romů u nás jsou však zprávy z několika nezávislých pramenů o cestě romské skupiny vedené „králem“ Sindelem z Budína jižním Slovenskem do Bratislavy v roce 1417. Tato skupina se prokazovala listinami, které jí zaručovaly dobré přijetí. Podobný ochranný glejt poskytl 17. dubna 1423 na Spišském hradě císař Zikmund Lucemburský romské skupině vedené vojvodou Ladislavem: „...náš věrný Ladislav, vojvoda svého lidu cikánského nás pokorně poprosil o dosvědčení naší zvláštní shovívavosti. Přijměte tedy jeho uctivou žádost a neodmítejte tento dopis. V takovém případě, jestliže se uvedený Ladislav a jeho lidé objeví na jakémkoli místě našeho císařství, ve městě nebo ve vsi, doporučujeme vám prokázat mu věrnost, kterou tímto prokazujete nám...“

Tato listina se s Romy dostala až do Francie. Na základě glejtu vydaného českým králem (*le roi de Boheme*) v Čechách (*La Boheme*) se Romům dostalo francouzského pojmenování *les Bohèmes* – Češi.

Romský naturel, k jehož formování velkou měrou přispěla neustávající represivní politika hostitelských kultur stejně jako izolacionismus, pramenící z charakteru velkorodinného kočovného způsobu života, i esoterický svět romských zaříkadel a pověr, se však se středověkým upjatým niveau musel brzy střetnout. Církev začala poukazovat na podezřele světský způsob života údajných svatých poutníků. Výsledkem byla exkomunikace Romů z církve provedená roku 1427. V našich zemích byli Romové přijímání vlídně ještě v první polovině 16. století. Alergické reakce majoritního obyvatelstva vůči Romům se začínají objevovat po té, co byli tito obviněni ze založení velkého požáru v Praze roku 1541. Následoval mandát Ferdinanda I. z roku 1545, jímž byli Romové vypovězeni ze země. To ovšem nebránilo českým pánům najímat si romské žoldnéře. Například v roce 1557 bojovalo na straně pána hradu Velká Ida Františka Perényho tisíc Romů proti císařským žoldnérům.

Ani další Habsburkové nezastávali vůči romskému etniku jiný než represivní postoj. V létě 1548 rozhodl Říšský sněm Maxmiliána I. v Augsburgu o vypuzení Romů z Říše. V příslušném dokumentu se píše doslova: „...kdo cikána zabije, z žádného mordu vinen býti nemá.“ Leopold I. prohlásil roku 1697 Romy za psance. Na základě tohoto rozhodnutí mohli být muži beztréstně zastřeleni, ženy byly trestány uříznutím ucha, později rovněž zastřelením. V roce 1706 byly z popudu Josefa I. podél hranic rozmístěny tabule s varovnými nápisy, ilustrovanými obrazy oběšených romských mužů a bičovaných romských žen a dětí. Přesto se Romové stále drželi jako kováři, košíkáři, umělci a hudebníci u některých, zvláště moravských, šlechtických dvorů. Postavení Romů na Moravě bylo vždy poněkud specifické a v zásadě dosti příznivé. To se projevilo i mnohem později za II. světové války, kdy se podařilo právě na jižní Moravě uchránit určité množství Romů (hlavně muzikantů) před zavlečením do koncentračních táborů – zpravidla ovšem pouze „výměnou“ za jejich sterilizaci.

Teprve monarchičtí sociální inženýři – Marie Terezie a Josef II. – provedli první zásadní pokus o řešení „cikánského problému“. Romská populace měla být dezintegrovaná a následně asimilována; tzv. „regulování cikání“

měli opustit kočovný způsob života a usadit se na venkově. Neměli být dále nazýváni cikány, ale Neubauren – novosedláci, v Uhrách pak Új – Magyar – novomaďaři. Bylo jim zakázáno hovořit romsky, nosit tradiční oblečení, děti mezi sedmým a dvanáctým rokem byly dávány k převýchově do neromských rodin. Součástí „regulačních“ opatření byl pokus o rozbití neformálních romských struktur, například prostřednictvím zákazu instituce vůdce – vajdy či zákazu handlu s koňmi.

Josef II. vydal v roce 1784 soubor rozhodnutí, jejichž obsahem byl pokus o plánovanou patriaci Romů v osmnácti moravských a dvou slezských obcích. Kromě toho se ve druhé polovině 18. století jistá část romských rodin začala usazovat dobrovolně. Represe vůči Romům však pokračovala i za vlády osvíceného monarchy. V roce 1782 bylo v tzv. Hotnianském procesu

odsouzeno k trestu smrti čtyřicet Romů pro mordy a lidožroutství. Při pozdějším vyšetřování se ukázalo, že údajně zavražděné nikdo neznědl, naopak, že jsou živí a zdraví jako řípy. Dodatečně vyšlo najevo, že přiznání bylo na Romech vynuceno útrpným právem.

V první polovině 19. století se usedlá romská populace rozšířila natolik, že si začala konkurovat v oblasti tradičních řemesel. Romové se tedy dílem přeorientovali na jiné, vesměs pomocné, nádenické práce. To mělo za důsledek usazování Romů na městských periferiích, kde začaly růst cikánské tábory.

Devatenácté století sice objevilo svého cikána – romantický archetyp svobody, ale zájem to byl povytce estetický. Na sociálním postavení romského etnika se dále nezměnilo zbla, naopak. 14. září 1888 vydalo C. a K. ministerstvo policie výnos shrnující a potvrzující veškeré do-

savadní represivní zákony namířené proti romské populaci.

Demokratické Československo uznalo Romy, resp. Cikány, stejně jako Židy, za svébytnou národnostní menšinu, nicméně nepřestalo vůči nim uplatňovat lety prověřený diskriminační rakouský zákon o potulce z roku 1885. Ale první republika přinesla také vlastní asimilační zákon. Nabyt platnosti roku 1927, měl číslo 117 a byl namířen k potírání „cikánů a tuláků, žijících po cikánsku“. Romům byly vydány tzv. cikánské knížky, legitimace, které úřadům sloužily k mapování jejich pohybu po republice: „*Jest to knížka, která obsahuje na první straně evidenční číslo cikána, jméno a státní příslušnost. Na druhé straně jsou pak osobní data, stav, které řeči ovládá a podpis. Na třetí stránce jest uveden popis držitele legitimace, případně jeho*

Domácnost v Chanově

Foto: Jaroslav Kučera

Kauza: Cikáni, Romové

zvláštní znamení. Na následujících stránkách jsou otisky všech deseti prstů a to jest hlavním poznávacím znakem, zabraňujícím falšování a výměně legitimací. Pak jest v legitimaci ještě deset oddělení pro popis cikánských dětí. Legitimace vyplňuje a upravuje Ústřední četnické pátrací oddělení v Praze a zasílá je okresnímu úřadu, v jehož okrese byl dotyčný cikán podroben soupisovému řízení, aby legitimaci ověřil a vydal," píše dobový pramen.

Text z října 1933 v policejním časopise Bezpečnostní služba ovšem dokládá, že za první republiky nedocházelo v oblasti „cikánské otázky“ jen k diskriminačním zásahům. Mezi klady patří zejména zřizování tzv. cikánských škol: „V Užhorodě již v roce 1922 podal učitel Fedor v obecním zastupitelstvu návrh na zřízení zvláštní školy pro cikánské děti. Podařilo se to později za přímého zájmu školního referenta Šimka a vládního komisaře Hrbka. Budova cikánské školy je umístěna těsně vedle cikánského tábora, kdež asi ve 30 chatrčích žilo okolo 200 duší. Byla postavena jednak z prostředků veřejných (65.000 Kč), jednak přispěním cikánů samých, kteří na ní pracovali. Tím bylo dosaženo od počátku jistého poměru ke škole.“

Na užhorodskou jednotřídku z nepálených cihel značnou sumou přispěl mj. i T. G. Masaryk.

Počátkem II. světové války byla protektorátním ministerstvem vnitra Romům uložena dvouměsíční lhůta k usazení. Kdo se jí nepodřídil, byl deportován do kárného pracovního tábora. Čeští Romové do Let u Písku a moravští do Hodonína u Kunštátu. Ty byly později oficiálně změněny na tábory cikánské. V „cikánském táboře“ Osvětim II – Březinka (Auschwitz II. – Birkenau) zahynulo během jediného roku 20 000 lidí. Romský holocaust nepřežilo půl milionu evropských Romů.

Ačkoli, na rozdíl od českých, nebyli slovenští Romové deportováni do koncentračních táborů, byla vůči nim ze strany Slovenského štátu uplatňována politika, již se v závěru 20. století začalo říkat apartheid. Romové nesměli používat veřejnou dopravu, do měst mohli vstupovat jen v určitý den a hodinu, děti nesměly navštěvovat školy, romská obydlí nesměla ležet blíže, než 2 kilometry od silnice... Po vypuknutí Slovenského národního povstání, na němž se Romové aktivně podíleli, bylo několik jejich osad vypáleno, docházelo k masovým popravám. Aby se Romové zbavili cejchu „elementu zabraňujícímu čistotě rasy“, jak je klasifikovali „árijští“ odborníci na eugeniku, začali v té době přijí-

mat česká, slovenská i maďarská jména. Někteří starší Romové z obavy před perzekucí užívají své nové jméno dodnes.

Mezi lety 1945-1950 se přesunuly velké skupiny slovenských Romů do průmyslových center Moravy a Čech. Za prací sem nepřijížděli jen Romové kočovní, ale rovněž rodiny již usídlelé.

Po prvních třech poválečných letech, kdy na řešení romského problému nebylo pomýšlení, nastoupil k moci režim, jehož zásadním ideologickým atributem bylo tzv. právo na práci. Byla jí míněna práce stálá, normovatelná a kontrolovatelná. Režim si postupně uvědomil, že kočovníkům lze toto právo vnutit jen stěží, a tak v dubnu 1958 vydalo politické byro ÚV KSČ usnesení „O práci mezi cikánským obyvatelstvem v ČSR“. Na jeho základě byl pak připraven, a 17. října 1958 Národním shromážděním schválen, zákon č. 74/58 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob. „Kočovní způsob života vede ten, kdo se ve skupinách, nebo jednotlivě toulá z místa na místo a vyhýbá se poctivé práci anebo se živí nekalým způsobem...“ píše se v textu zákona, jehož realizace znamenala násilné usídlení všech osob s nestálým místem bydliště, tedy zejména Romů – a to především olašských. V noci ze 3. na 4. února 1959 navštívili romské kočovné vozy (*vurdona*) a obytné maringotky, kterým se říkalo „béváky“, sčítací komisaři. Po sečtení osob byla z vozů odstraněna kola a koně odvedeni k porážce. Takto „usazení“ Romové připadli obci, v jejímž katastru se právě nacházeli. Národní výbor jim byl povinen zajistit ubytování, mužům sehnat práci a děti umístit do školy. Sečtení byli i Romové takzvaně „polokočovní“, kteří „polokočovali“ několikrát do roka na Slovensko a zpět. Všichni dostali do občanského průkazu zápis, který jim zabraňoval ve volném pohybu po republice. Pokud se například měla konat svatba Romů ze dvou různých lokalit, musela být celá věc předem projednána mezi okresy, v nichž byli příští manželé registrováni.

Kulturní šok, který zákon 74/58 Sb. Romům způsobil, byl na druhé straně kompenzován zvýšením materiální úrovně života romského etnika. Do poloviny 60. let se podařilo zaměstnat na 16 000 romských mužů, stát dotoval výstavbu domků a bytů, jako kompenzací za likvidaci cikánských osad. Pokud tedy považujeme fakt, že v polovině 70. let už každá čtvrtá romská rodina nežila v kheru (chatrči), ale vlastnila, nebo užívala dům, či byt, ve kterém si každá

pátá romská rodina mohla pustit vlastní televizor, za úspěch, pak byl záměr asimilačního zákona úspěšně naplněn.

Pokud ovšem domyslíme jeho dopad na romskou kulturu a způsob života, jejichž diference jsou pravou příčinou sociální inkompatibility, pak je zřejmé, že se komunistický, v jádru kolektivistický, projekt minul účinkem. Ztráta atributů národní identity koně a vozu znamenala katastrofu zejména pro olašské Romy. Uvážíme-li, že nucená socializace pravidelnou prací vedla mimo jiné k úpadku tradičních romských řemesel, že vnucené usazování se společně se silnými státními investicemi do výstavby náhradních, a většinou nevhodných obydlí, se dnes vrací například v podobě sociálních problémů romských „ghet“ nebo nárůstem rasově motivované kriminality, jeví se důsledky aplikace zákona 74/58 Sb. v souvislostech, v nichž dichotomie úspěchu a neúspěchu nemá význam.

K politickým změnám v roce 1989 se Romové stavěli opatrně. Konečně historická zkušenost ukazuje, že postoj společnosti k „romskému problému“ nesouvisí ani tak s politickým režimem, jako s kulturním antagonismem mezi romským etnikem a majoritní populací. Během posledních deseti let lze pozorovat sílící emancipační tendence Romů. Objevují se občanské iniciativy a nadace se zájmy sociálními, kulturními, ale rovněž politickými. Romové se začali soustavněji věnovat studiu svého jazyka a historie, znova se učí tradičním řemeslům. Stále méně Romů se cítí být vůči gádžům v permanentní válce, otevírají se většinové společnosti. Až na výjimku, kterou u nás tvoří olašští Romové (usedlími Romy zvaní kočáci), opouští romské etnikum zvolna tradiční velkorodinné uspořádání...

Co současné romské „národní obrození“ přinese, zhodnotí – někdy kolem roku 2101 – v *Neonu* na straně 6 jeho budoucí romský šéfredaktor.

Literatura:

DAVIDOVÁ, E.: *Romano Drom – Cesty Romů 1945-1990*. Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 1995

KOL.: *Jdeme dlouhou cestou*. red. Erika Manuš, Arbor Vitae 1998

TOYNBEE, A.: *A Study of History II.-IV*. Stanford Press, Oxford 1975

Internetová verze časopisu *Amaro gendalos – Naše zrdcadlo*. <http://www.radio.cz/romove/>

Fotografie z knihy Evy Davidové *Cesty Romů*.

JOSEF MAREŠ

Cikáni – trochu vzpomínek

(Dobový dokument – říjen 1933)

Takto žily skupiny olšanských Romů ještě v roce 1959

„Kolik je nás?“ ptal se cikán z rodu Waltrů, když spatřil cikánské matriky. Byl poslán od policejního ředitelství v Praze k Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení, aby oznámil, že mu byla odcizena cikánská legitimace. Když uslyšel, že dospělých cikánů je asi 25.000, zajásal a neprozřetelně dodal: „A co nás bude, my cikáni jsme dobře živení!“ Měl tedy pravdu básník z lidu, když řekl:

„Cikán práci nemiluje, on se světem potuluje. Než by jed chléb z kukuřice, sní radš drůbky ze slepice.“

Cizí živly mezi cikány jsou kapitolou pro sebe a často námětem k románům, psaným životem. Strach před trestem, útek před civilisací, pochybná láska osmahlých cikánek byly často necikánům důvodem, že dali přednost nestálému, stěhovavému životu. Sdílí s cikány opovržení, dávané jim najevo lidmi, poutanými na jedno místo povahou, zaměstnáním a staletou setrvačností. Jsou mezi nimi mnozí, kteří mohli mít ve společnosti dobré místo za svou práci nebo schopnosti. Mnoho řemeslníků dalo přednost táborovému ohni, přizpůsobilo se cikánskému životu, společně podnikaným krádežím

a za ně odpykávaným trestům a snům o svobodě. Krejčí, kováři, malíři pokojů, artisté, šlejiří a jiní jsou častými společníky cikánů, nepočítají k nim cirkusáky a tuláky. Že konají často výzvědné služby a zprostředkují prodej věcí zcizených cikány, je již dobře známo.

Nejen dospělí, ale často i děti bývají spjaty s cikány bez vlastní viny. Tak tomu bylo i s naším cikánkem, o kterém chci uvést zajímavou historii.

Máma dala jej pokřtí po patronu tesařů a volala jej – navzdor všem – zdrobnělým „Pepičku“ a jen v obzvláštních případech spravedlivého rozhořčení mu říkala „Pepane“. Pro ostatní byl však to „cikánek“. Jemu samému, zdálo se, více lichořilo toto názvisko. S počátku pro ně sváděl boje, ale později jako by v něm našel zalíbení a pochopil sílu pravomoci z něho plynoucí, umlkl tichounce se usmívaje.

Narodil se za prazvláštních okolností, skutečně trochu po cikánsku. Když totiž jednou naložil strejček Machalčíků na nádražíčku, dvě hodiny vzdáleném od jeho rodné vesnice, ženskou, která mu prohlásila, že je Kabousková Marjána, velice se podivil, když u chudobince,

kde odjakživa Kabouskovo plemeno mělo svoje bydlení, místo jednoho kusu, který naložil, vyhrabaly se dva.

„A sákřiš – Marjáno,“ škrábal se za uchem. „No co koukáte?“ odbyla jej Marjána. „Bujte rád, že to tak dopadlo.“ Ovšem, že byl rád. Poškrábal se ještě jednou pro změnu v týle, práskl do kobylek a upaloval z místa neštěstí. Starý Kabousek se ani mnoho nedivil, vždyť šla-li holka do Vídně, šla tam proto, aby odtamtud něco přinesla. Tedy všecko v pořádku.

Dělal později ještě Pepičkovi chůvu, vázal mu cumle ze starého rozmočeného chleba, zpíval mu vojenské písničky a houpal jej na koleně tak dlouho, dokud si pro něj nepřišla zubatá. To bylo Pepičkovi zrovna jedenáct a půl měsíce, tedy stáří, kdy správné klouče může se pokoušet postavit na vlastní nohy. Pepiček se také postavil a bylo jim s mámou oběma hej. Marjána mohla každodenně na panské či k sedlákům vydělávat chlebiček a Pepiček měl volné ruce i nohy.

Však to dovedl také využití! Celý den se popelil v hromadě stavebního písku, kde stavěl důmyslné tunely, připravoval maltu, kterou sám

důkladně navlažoval a tmelil nebo v potoce hráze stavěl a vodu na umělou zátopu nosil ve vlastní sukni. Později se odvažoval dále, na náves mezi děti, do dvorů mezi drůbež a psy, s nimiž navazoval důvěrná přátelství. Ukázalo se později, když se naučil výborně slézati vysoké zdi i tyčkovité ploty a hladké či méně hladké pně ovocných stromů, že bylo to k jeho velikému prospěchu. U lidí, zvláště u mužského pohlaví, byl nenáviděn, protože nemoha si srovnati ve své padrni pojem nedostatečnosti otecké, a ježto máma na jeho naléhavé dotazy odpovídala všelijak, přizpůsobil si to po svém a volal na každého mužského táto. Sloužilo to k obveselení celé vesnice, ale jemu to vyneslo mnoho pokradmu uštědřených pohlavyků a nové zmatené pojmy, které však, čím dále tím hojněji se opakující, přispěly s názorem o všeobecném výplatním právu otců vůči synům k tomu, že byl ve všeobecném oteckém poměru utvrzen.

Postavy byl menší, spíše zavalitý, ale mrštný jako lasice. Když přišel čas, a byl nucen zapadnouti do školní lavice, ukázalo se, že i na mozek je čilý. Přes to však nelze říci, že by se byl ke svému vzornému vysvědčení choval nádavkem

jako velikonoční beránek. Pepíček, vulgo cikánek, měl v žilách docela obyčejnou klukovskou krev, se všemi přísadami darebačin, lstivosti a potouchlivtí. Byl bit jako žito, avšak proto přece chodil do školy rád. Bylo tu vždy příjemno, lépe než v roztrhané pastoušce, kam vítr i déšť mohly kdykoliv, a pak – ve škole byl žákem Josefem Kabouskem zrovna tak jako Broulík, syn nejbohatšího sedláka. To mu lichotilo, neboť vždy cítil se jaksi vyřazen ze společnosti velkých i malých, jejichž kavčí rozumky ku podivu rychle chápaly prioritu o dvě pídě většího dvorku a něčeho, čemu možno říkat „mé“. Trpěli cikánka mezi sebou jen tehdy, kdy se jim nedostávalo vtípu k nové hře či k nějaké povedené darebačině. V tom byl cikánek nedostižným mistrem.

Bohudíky, cikánek neznal vůbec bot, ani jiného obutí. Tato nepraktická kulturní vymoženost netrápila ani jeho hlavy, ani nohou. Uhodily-li kruté mrazy, byl mu povolen přepych máminých starších dřeváků, pro jistotu a k zamezení ztráty vycpaných slamou, ale cikánek jimi pohrdal, neboť potrpěl si na tělesnou nespoutanost. Co také s nimi, když vlastní pod-

rážka frčí po hladkém ledu daleko lépe. Myslíte, že jej záblo? Sirka by od něho chytila.

Svůj poměr k lidem upravil si přesně podle jejich receptu s tou výjimkou, že co oni si dovolili právoplatně, dovolil si on pokrytectvím a lží. Pozvali-li jej kamarádi mezi sebe, aby poradil jak příjemně a vesele užít odpoledne, poradil. Sám přitáhl z Machalíčкова dvora kolečko a vlačihy, naložil cestující a vozil vlak s kopce u Drapalíkovy chalupy. Ale ne dlouho, brzy byl vyřazen. Ani nemukl. Sedl si na kopeček a tichounce hvízdal. Když pak Drapalíkova koza, náhle osvobozená, žalostně mečela v troskách chlívčka a Broulík s rozbitou bradou a vyraženými zuby vylézal z kupy srážkou postižených kluků, usmál se, a zase tiše pohvizduje, šoural se k lesu.

Les mu byl nejmilejší. Plašil veverky a naháňel strachu mladým srnkám. Leč ještě jedna věc jej tam táhla. V dolíku pod strážkou na paloučku bývalo stanoviště cikánů. Pokaždé se jeho srdce zaradovalo, když zahlédl známý zelený vůz, nebo jen obyčejný s plachtou, pod ním uvázanou kozu, vedle vozu hubeného koníka, na oji rozvěšené hadry, ohniště a kolem něho kupu umouněných dětí, osmahlých mužů

Kauza: Cikáni, Romové

a špinavých, kouřem páchnoucích žen. Nebál se jich, šel rovnou mezi ně a hned kamarádsky, jako mezi svými. A ku podivu – byl trpěn, nikdo jej neodehnal. Jemu nastávaly blahé časy, pokud stál vůz v dolině.

Staré cikány upozornil, aby si jen dali pozor, že starosta, holečku, je člověk lamželezo a že s ním nejsou žádné žerty. Cikánkám zase pověděl, kde by se zbytečně namáhaly, kde mají srdce i kapsu zamčeny na kolik zámků, kde jsou lidé neurvalí a lakotní a kde opět stačí pár šikovných slov, aby byli obráceni na ruby. Věděl, kde si potrpí na poníženost a kde se rádi podívají osudu na prsty.

Mezi dětmi pak našel svůj ráj. Cikánata, to bylo kumštýřství samo. Kolik potřebných věcí se od nich naučil! Všecky dovednosti, které pak servíroval udiveným klukům ve vesnici. Ale ne zadarmo. Chtěl-li se Broulík naučit postavit pěknou vrbu stojatou i běhavou, stálo to pěták. Kokrdu zase naučil polykati „živý oheň“. To bylo dražší. Kokrda jej sice spolknul, vyvalil údivem oči, že to páliho, jako když blecha štípane, ale jak se ten živý oheň dělá, to z cikánka nevypáčil ani za korunu, ani za slib pořádného výprasku. Ostatně cikánek si dovedl poradit s kolika takovými Kokrdy.

Cikánek, o jehož jménu již tedy víte, jak a odkud vzniklo, jen se usmíval. Těšila jej závist chlapců a také jakási úcta, kterou projevovali jeho naučeným kejklům a roztodivným kumštům. Což to nebyl zázrak, z ničeho nic vysmrkat tolik krejcarů najednou? A kdyby jen krejcar. Ale to vám kluk darebná najednou smrkne a živý vrabec mu chudinka celý polekaný sedí na dlani. Kluci jsou z těchto čarů celí pryč a Broulík slibuje za prozrazení celý šesták, kudlu i foukací harmoniku, toho času největší ideál všech kluků. Cikánek však nic. Vybírá pětáčky za podívanou, ale tajemství kouzla nezradí.

Broulík je celý zelený závistí. Oči mu z důlků vybíhají, jak dává pozor, potom taky očima kroutí, rukama šermuje kolem sebe, smrká, ale ani krejcar, ani vrabec – nic, jen smích kamarádů nad nepodařenou věcí.

A cikánek zas nové kouzlo chystá. Dejte pozor! Na dlani potěžkává černou, chlupatou housenku, až se Kokrdovi zvedá slabý žaludek nad ohavným hmyzem. „Heleď – takhle ji vezmu a tohle s ní udělám,“ povídá Broulíkovi, běže kroutící se housenku za hlavičku a strká si ji viditelně do krku a polyká jakoby nic. „Ne, tohle už přesahuje všecko,“ kroutí kluci hlavami, když cikánek po chvílce zas vytáhne živou housenku a ukazuje ji na dlani. „Tohle nikdo

nedokáže,“ usmívá se cikánek a oči mu hoří, podívá-li se na Broulíka i na bledého Kokrdu. „Že ne? To bych se podíval!“ křičí Broulík, všecek závistí bez sebe.

„Tak to zkus,“ povídá posměšně cikánek a povzbudivě se produkuje s housenkou ještě jednou. „Nedokážeš to,“ pochybují kamarádi, ale Broulík už chápe se housenky a s ohromným sebezapřením polyká. Klukům se údivem ježí vlasy nad odvahou Broulíkovou a Kokrda nenápadně mizí. Leč na druhý výkon čekají marně. Marně Broulík vyvaluje oči, marně škytá, housence se pravděpodobně zalíbilo v jeho žaludku. „To nic není,“ ohrnují retы kluci, když marně očekáván návrat housenčin.

„Dejte sem ještě jednu,“ křičí Broulík a znovu obětavě polyká. Spolykal jich pět a všecky se mu usadily v žaludku. Návrat stal se teprve za

asistence pana doktora, kterému tehdy cikánkův kumšt pomohl k několika pacientům. I tento kumšt zůstal utajen klukovské chtivosti, neboť cikánek druhého dne zmizel a s ním i z paloučku pod strání vozík s plachtou.

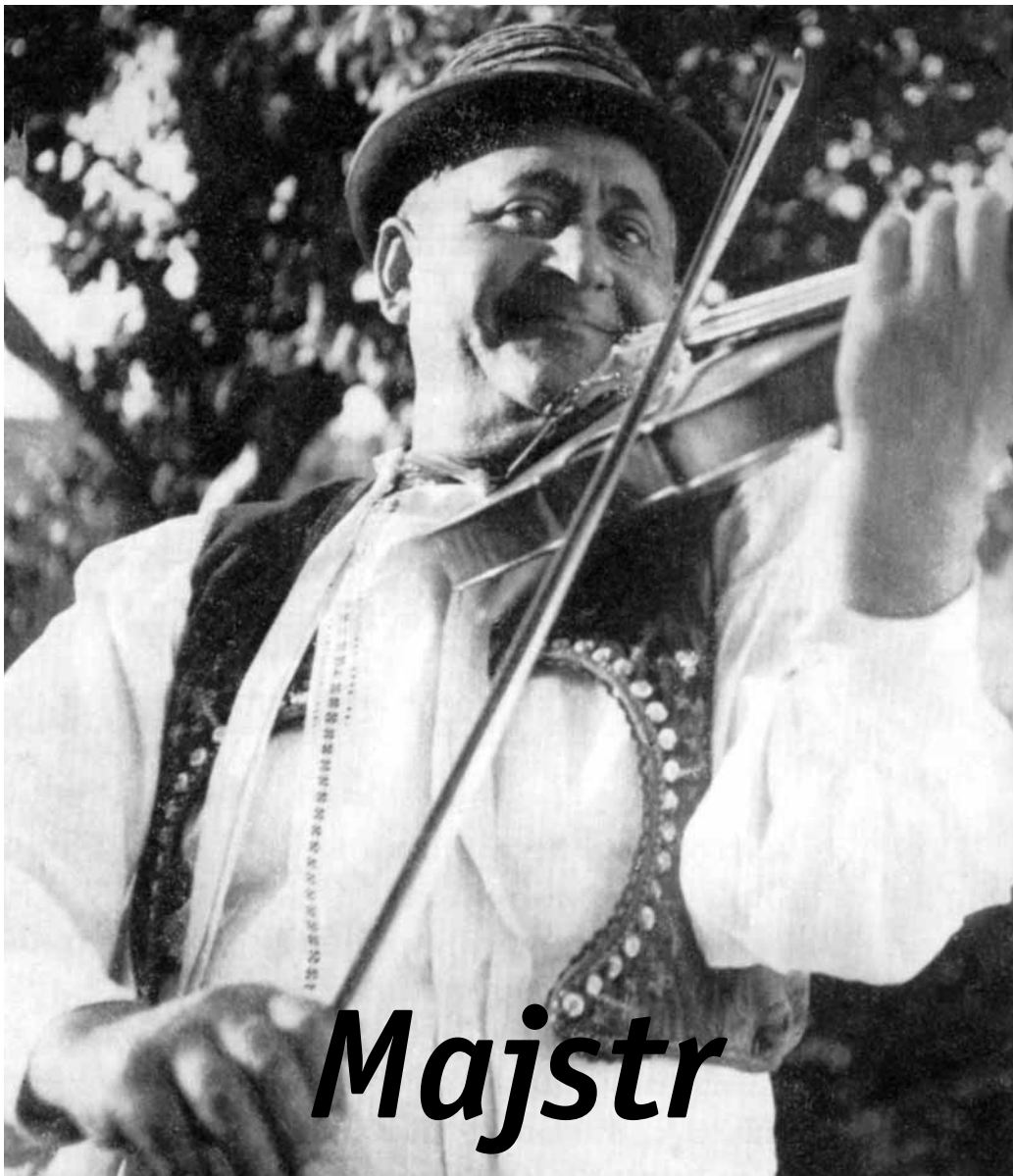
Před časem vystupoval ve Varieté hezký muž světového jména, jehož produkce v eskamotérství uváděly návštěvníky v úžas. Jezdil v elegantním autě a jeho denní příjmy byly ohromné. Povídalo se o jeho bohatství a krásné vile s nádherně zařízenými pokoji. Ten muž se vždycky prapodivně usmíval a tichounce hvízdal. Byl to náš cikánek...

(převzato z časopisu *Bezpečnostní služba*, roč. III., čís. 10, v Praze 1. října 1933, kráceno)

Fotografie z knihy Evy Davidové *Cesty Romů*.

Dva světy v jednom městě (v Košicích před kostelem)

Majstr

Ne každý z velkého počtu muzikantů na Horňácku byl nebo je vynikající hudec. Těch nejrázovitějších a nejvýznamnějších, kteří kdy na Horňácku žili, bychom napočítali kolem desítky. A k nim bezesporu patří i primáš Jožka Kubík z Hrubé Vrbky. Plným právem jej můžeme řadit do přímé linie těch proslavených hudců, kteří na konci minulého století tolik okouzlili Leoše Janáčka nebo Viléma Mrštíka. Mnohý si už dnes totiž ani neuvědomuje, co Kubík se svou kapelou znamenal pro udržení hudební tradice na Horňácku i pro obrodu a nové zakládání cimbalových muzik na Slovácku, ba druhotně též v některých jiných oblastech. Zapomíná se, že v mnoha případech jde vlastně o inovace podnětené (vedle dalších impulzů) také Kubíkem.

Josef Kubík se narodil 9. dubna 1907 v Hrubé Vrbce otci Jiřímu a matce Františce. Cikánský rod, ze kterého pocházel, byl poměrně početný a na Horňácku se usadil někdy v první polovině minulého století. V sousední Velké se v tomto rodu vyskytli už dříve dva muzikanti stejného jména, a proto si hrubovrbeckého primáše označíme jako Jožku Kubíka III; budeme o něm však mluvit též jako o Joženovi či Joženkovi, jak mu běžně říkali jeho vrstevníci, nebo

jako o Majstroví, jak jej nazývala mladší generace.

Na Horňácku se cikánský rod Kubíků sžil s místním obyvatelstvem, přirostl k prostředí, ba srostl s ním. Dokazují to některé skutečnosti: Ve Velké odedávna a v Hrubé Vrbce v generaci našeho Joženy hrávali při domácích příležitostech cikánští hudci společně s hudci selskými; všude na Horňácku hráli a hrají především písně zdejšího regionu; a už v generaci Joženy za-

pomněli svůj jazyk, mluví místním dialektem, oblékají si zdejší kroj anebo na něj navazují. Přesto však jsou považováni za něco odlišného a sami si to také uvědomují. I když tedy pozorujeme zřetelné asimilační tendence, zdaleka nesplynuli úplně a na spojení s domácím prostředím zůstává neustále dobře viditelný šev.

Podle vlastních vyprávění začal Jožka Kubík hrát na housle v šesti letech; jeho starší kamarád Martin Holý (nar. 1902) o něm říká, že „k huslám tihél, snád čím začal chodit“. Když mu bylo patnáct, byl primášem vrbeckých Lipárů, kteří se později sdružovali s muzikanty ze sousední Malé Vrbky, a poté hrával prim v kuželovsko-malovrbeckém „štrajchu“ (tj. v houslové muzice s několika žesti). Mnohému se naučil, jak rád vzpomínal, zvláště od kontráše Jana Lipára (1868-1935). V mládí též chodíval poslouchat pod okna hospody, když hrávali vrbečtí Ňorci (muzika pod vedením Jana Ňorka II, 1869-1940, a Jana Ňorka III, 1893-1980); a tak se poslechem učil i od nich. Později se s Janem Ňorkem III stali konkurenty. Přes velmi tvrdý postoj, který Jan Ňorek vůči němu často zaujímal, Kubík nikdy nepřestal mít k Ňorkům kladný vztah. Jako školák si s Ňorky nejednou i zahrál, a stejně tak se svým prastrýcem, velickým primášem Jožkou Kubíkem II. Způsob cifrování (ozdobování nápěvu melodickorytmickými figurami) si však osvojil, jak bylo možno zjistit podrobným rozbořem, poněkud od Martina Miškeříka z Velké (1872-1959), pod jehož vedením hrával od poloviny dvacátých let. Poprvé hrál s hudeckou muzikou „Miškéríků“ jako osmnáctiletý (v roce 1925) na svatbě u Kománků v sousedním Javorníku. Jak to zde tehdy bývalo celkem běžné, svatba trvala od úterka do soboty.

Jožka Kubík po návratu z vojny začal sice „podučovat“ mladé muzikanty, ale jeho vlastní cimbalová muzika počala krystalizovat až po roce 1935 a stabilizovala se v roce 1938. Byla to na Horňácku první muzika, která důsledně používala cimbál. Těžkou ránu utrpěla v roce 1968, kdy zemřel cimbalista Jožka Kyr. Vystřídaly se v ní desítky muzikantů a její sestavy se v průběhu doby a podle příležitosti nejrůzněji proměňovaly. Ať už muzikanti nebo zpěváci, s nimiž nebo jimž Kubík hrával, všichni vzpomínají na Joženu jako na skutečnou osobnost. Znamenal mnoho pro udržení a rozvoj zpěvnosti a hudebnosti na Horňácku; v tom lze ostatně spatřovat obecně význam všech zdejších vynikajících hudců. ■

(čerpáno z knihy Dušana Holého *Mudrosloví primáše Jožky Kubíka*)

Kauza: Cikáni, Romové

Asi nejznámějším romským umělcem u nás je v současnosti výtvarník a sochař Rudolf Dzurko. Narodil se 1. července 1941 v Pavlovcích na Slovensku. Od roku 1945 žije v severních Čechách – Kamenický Šenov, Nový Bor, Martiněves, Rumburk, Děčín, Skalice. Po krátkém pobytu v Praze se stěhuje do Úštěka a v roce 1984 zpět do Prahy, kde dnes žije a pracuje. Dzurko je samouk. Za pětadvacet let vytvořil originální uměleckou kolekci obrazů ze skleněné drti a plastik ze dřeva a kamene. Pískovcových soch zůstalo pouze několik, ostatní byly většinou zničeny, ale dochovaly se alespoň na fotografiích. Většina chagalovsky laděných obrazů ze skleněné drti vyniká barevnou pestrostí, což bohužel nemůžeme v Neonu zprostředkovat...

Rudolf Dzurko

Chlapec jde za sluncem

Z Pavlovec jsem odešel, když mi byly čtyři roky.
Do Čech jsem přišel, když mi bylo pět.
Dobří lidi jsem začal poznávat, když mi bylo šest let.
Špatný lidi jsem začal poznávat, když jsem začal myslet.

Maminka mi vyprávěla, že když jsem se narodil, bylo to za války, 1. července v roce 1941 na východním Slovensku v Pavlovcích, když jsem z ní vyskočil, tak na mě zasvítilo sluníčko.

A od té doby jsem po sluníčku.

Když jsem bydlel ve Skalici u Nového Boru, tak jsem udělal obrázek z drčeného barevného skla, jak jdu za sluncem. A proč? Protože když mi bylo asi tak třicet let, tak jsem začal teprve vážně myslet. Do té doby jsem bral život jenom jako legraci. Ve třiceti jsem začal uvažovat o budoucnosti.

Budoucnost! Budoucnost by si člověk neměl brát tak úplně k srdci, protože když začne všechno moc prožívat, mohl by se taky zbláznit, ale zase by na ni neměl zapomínat. Člověk by měl žít naplno každé nové den a nemyslet na to, že třeba zejtra bude vodepsanej, otrávenej nebo mrtvej. Za každé den by měl děkovat, a když se ráno vzbudí, měl by se radovat, že je živý! A když vykoukne z okna a uvidí sluníčko, měl by si říct: „To je dobrý, dneska budu žít!“

Ten obrázek Chlapec jde za sluncem jsem udělal někdy v roce 1973. V té době jsem se začal vměšovat mezi Romy. Do té doby mě to nezajímalo. Žil jsem vlastním životem, svou rodinou, svým dítětem, pracoval jsem, dělal jsem všechno možný, ve sklárnách, na regulaci potoků, zedníka a po práci jsem na zahradě sekal do pískovce ženský hlavy, přestavoval

dům, kterej táta před smrtí koupil, a taky jsem začal s obrázkama z drčeného skla. A tenkrát jsem si začal uvědomovat, jak Romové ztrácejí své zvyky, svoji morálku a berou si od bílých hlavně to špatné, ne to dobré. Ale to nebyla vina jenom těch mladých, ale i těch starších, protože se cítili méněcenný, dvě stě, tři sta let zpátky. Vždycky, když si člověk začíná od někoho něco brát, záleží na jeho inteligenci a morálce. A ti Romové si neuvědomovali, že to špatný, co přeberou, dokoná jejich vlastní zkázu. Takže nebudeme říkat doba komunistů, jak se to dneska pořád opakuje, začalo to už mnohem dřív. A začalo to ničit hlavně ty vnitřně slabé lidi, a těch byla, bohužel, většina. Když jsem byl jako sedmnáctiletý na Slovensku, tak jsem viděl, že někteří Cikáni tam žili jako zvířátka. A komunisti? S Cikánama to nedomysleli. Zapomněli, že když chytanou zvíře a zavrou ho do klece, je nebezpečný...

Obrázek Chlapec jde za sluncem jsem začal dělat proto, že můj život nebyl nikdy lehkej. Nebyl a nebude. V tom jsem pesimista. A Cikáni, ty teprve problémy mít budou, a hodně velký. Ale člověk se nesmí hned tak vzdát, to mě naučil můj táta. Musí něco dělat, ne čekat, že všechno dostane. Bohužel, hodně Romů zapomnělo na poctivou práci. Nechci říkat, že všichni, to ne, ale musí začít u sebe, se svojí prací. A nebude to pro ně lehký ani jednoduchý. Jejich cesta je a bude trnitá, kamenitá a hodně bolestná. A dlouhá, než se dokážou prosadit, než je společnost vezme na vědomí, než je bude uznávat a nebude se k nim pořád chovat jako k méněcenným.

Však ona cesta ke slunci taky není krátká, je stejně daleká jako cesta Romů k sobě a k ostatním lidem. Když se chci jako Cikán někde prosadit, tak musím být stokrát lepší než bílej. To platilo v mém mládí a platí to i dneska.

Živý obraz – zkáza civilizace

Se štěstím a s ženskou je to stejný. Nejistý. Já jsem byl tvrdohlavej jako mezek, když mi můj táta říkal: „Nikdy si neber ženskou z Kavečan.“ Moh to opakovat tisíckrát, a já ho stejně neposlouchal. A nalít jsem. Jo, Piskaňa tenkrát byla krásná, černý dlouhý vlasy, samá mašlička, divoká, mladá, ale hrozně primitivní. Táta zapnul rádio a vona skočila pod stůl. Hrozně se všeho bála, i tmy, jen něco šustlo, už řvala, že je to mulo (duch mrtvého), vylítla z postele jako splašená a nedalo se s ní mluvit. Ale za-

hejbat a podvádět se naučila perfektně, na to měla talent. Táta ji neměl rád, ale co měl dělat, přivedl jsem ji ze Slovenska a bydlela u nás v Děčíně. Jednou před Vánoci, v padesátém osmém roce to bylo, přišel z Kavečan telegram, že máme rychle přijet, že děda umírá. Vzal jsem si dovolenou, dělal jsem tenkrát v Kablovce, a jeli jsme. Přijedem do té jejich polorozpadlý chajdy, když jsem tam byl poprvé, myslel jsem si, že mě tam blechy do rána sežerou, bylo to hrozný, ale pro ně ne, byli zvyklí,

Kauza: Cikáni, Romové

děda ležel v posteli, voblečený, barák byl plný příbuzných a máma, když uviděla Pisekaňu, vyváděla, jako by byla pryč sto let. „A co děda,“ ptám se. „Aj, chorý je, umiera...“ Děda leží jako mrtvola, ani se nepohne, Pisekaň se k němu posadí na postel a brečí. Děda se zavrtí, otevře jedno oko, pak druhý a najednou vyletí jako střela a zařve: „Peken mange kompiris! / Upečte mi brambor!“ A všichni se smějou, jak jsme nalítli. Byly Vánoce a máma chtěla, aby byla Pisekaňa doma. No a tak to narafičili s dědou a my jim na to skočili. Já jsem takovej žertík taky jednou udělal. To už jsem nebydlel v Úštěku, ale v Praze, byl jsem podruhé rozvedený, Vítek s Rudou byli tenkrát ještě u mámy v České Lípě, byl jsem sám a hrozně se mi stejskalo po rodině. Když jsme bydleli ve Skalici, žilo nás tam třicet. A tak jsem rozeslal telegramy bratrům a sestrám a čekal jsem, že se aspoň někdo objeví, ale nepřijel nikdo. Teď si každé žije po svém a na druhého kašle, ozvou se, když už jim teče do bot, nebo si rovnou přijedou pro peníze, a pak je zase ticho. No a tak jsme tenkrát s Pisekaňou zůstali v Kavečanech. Neměli jsme peníze na zpáteční cestu, napsal jsem tátovi a on mi poslal sto korun. Pisekaň nic. Nechtěl, aby se vracela. Jel jsem domů sám a slíbil jsem jí, že jí peníze pošlu, aby se mohla vrátit. Cesta byla dobrá. Seděl se mnou takovej starší Slovák, veselej, dobrosrdečnej, jel za dcerou do Liberce a vezl s sebou dva loďáky plný špeku, klobásek a kořalky. Bylo nám fajn. Jedli jsme, pili, povídali. V Praze jsem přestoupil a jel do Děčína. A v Děčíně na nádraží mě chytili policajti. Hned jsem jim musel dát občanku, zkontrolovali mi razítka o trvalým bydlišti a zaměstnání, všechno jsem měl v pořádku, byl jsem klidnej, ale oni, že s nima musím jít na výbor, a říkali, že budou přidělovat Cikánům byty. Odvedli mě na výbor, tam už seděli Cikáni, a ti staří brečeli, nařikali, že nás zase naženou do koncentráků jako za války. Jenže já to neposlouchal, bylo mi osmnáct a takový věci jsem si tenkrát vůbec nepřipouštěl, ještě jsem si z nich dělal legraci, nic mi nedocházelo. Potom nás měřili, fotografovali, museli jsme namočit prsty do inkoustu a otisknout na papír. A tak jsem

tenkrát, v devětapadesátém roce, spad do celostátního soupisu kočujících Cikánů, i když jsem nikdy v cikánském voze neseděl. Bylo to úplně nesmyslný. Stačilo, že jsem jel ze Slovenska, a už jsem pro ně byl kočující. A přitom jsem měl doklady a razítka v pořádku. Doma jsem to tátovi všechno vylíčil a on povídá: „To si užiješ, budeš mít problémy.“ Dobře věděl, co říká, měl zkušenosti. A problémy opravdu nastaly. Když jsem přišel v pondělí ráno do práce, tak mi mistr řek, že už nemůžu v Kablovce pracovat, že se musím hlásit na policii. Do občanky mi dali razítka s označením K. Kdo ho měl, ten nesměl měnit byt ani zaměstnání. A tak jsem dělal různý příležitostný práce, skládal uhlí nebo chodil na dřevo a lidi mi vždycky napsali potvrzení, že jsem si vydělal dvacet korun (tenkrát stálo kilo nožiček 50 haléřů, pěkná vepřová hlava, neořezaná, tři koruny), každé třetí den jsem se hlásil na policii a oni si zaznamenali, že pracuju, že nejsem příživník. Po třech měsících jsem dostal z Kablovky telegram, že se můžu vrátit. V šedesátém osmém roce jsem mohl sehnat dobrou práci, nabízeli čtyři tisíce měsíčně, Úterý se ta vesnice jmenovala, to si vzpomínám, no a když jsem přišel za ředitelem a on kouknul do občanky, bylo zle. „Vy jste Cikán, pane Dzurko?“ Byl překvapený. „Tak to je mi líto,“ povídá, „ale přijmout vás nemůžeme. To byste musel poslat potvrzení, že vás vyřadili ze soupisu.“ Všechno jsem vyběhal, poslal, a stejně mě nevzali. Bylo to ponižující. Nedával jsem to znát, ale vyrovnával jsem se s tím těžko. Člověk zažil a viděl všelijaký věci. Jednou jsem jel z práce z Děčína do Bynova, tam jsme tenkrát bydleli, a cestou jsem viděl, jak v Oldřichově Cikánům nejdřív vypřáhli koně a potom jim polili maringotky benzinem a zapálili. A lidi, co se mnou jeli v trolejbusu, na to koukali a tvářili se jakoby nic. Brali je jako něco podřadného, byli to jenom Cikáni, tak co se děsit, ale pro mě to tenkrát byl otřesnej zážitek, nikdy jsem na něj nezapomněl. V roce 1984 jsem udělal obraz Zkáza civilizace. Mám ho doma. Je to varování, ale asi marný. Lidi se ženou do záhuby a zdá se, že je nic nezadrží... ■

(Texty jsou převzaty z knihy *Jdeme dlouhou cestou.*)

(vlevo) Rudolf Dzurko se svou družkou Mirkou

Foto: Hana Rysová

Modlitba proti uřknutí

(Rozhovor Jakuba Bieleckého s Martou Misíkovou)

Chtěli jsme se dozvědět všechno, co nás na Romech zajímá, ale báli jsme se jich na to zeptat. A tak jsme vyzpovídali naši redakční kolegyni Martu Misíkovou. Zjistili jsme totiž, že její zaměstnanecký poměr k různým brněnským redakcím je pouhou kamufláží, dokonale zakrývající pravdu. Ve volném čase totiž Marta odkládá masku a odvážně se vrhá do řešení spletitých problémů romské komunity v Brně i na Slovensku. Nechali jsme si od ní vyprávět o všedním životě průměrného romského obyvatele pavlačového domu.

Ivan, Viktor a Marta; Žehra (okres Spišská Nová Ves)

Na začátku své práce s Romy jsem musela přijmout jiný způsob komunikace. Když jsem začala pracovat s romskými dětmi, musela jsem zapomenout na teorie o alternativním vzdělávání. Naučila jsem se řvát, protože mezi Romy se prostě občas křičet musí, je to jejich způsob komunikace, a pokud ho nepřijmeš, budeš mít horší pozici. Je pravda, že jejich chování sem tam kulminuje na hranici agresivity, když si ale uvědomíš, že jde o způsob komunikace a ne o pokus o vraždu, zvykneš si. Kdybych začala hystericky ječet, okamžitě bych ztratila autoritu. Ukázala bych místo, do kterého dokážou zejména děti šikovně bodnout. Jde o to chovat se přirozeně a zvyšovat hlas ve chvílích, kdy je to potřeba.

Jedním z nejčastějších „protiromských“ argumentů je údajné zneužívání invalidních důchodů a sociálních dávek na děti.

Skazky o invalidních důchodech jsou nesmysl, protože důchody jsou dneska hrozně nízké a romská rodina je rozsáhlá... Stejně je to s přídávky na děti. Nevím, jestli se dá na sociálních dávkách pro šest dětí vydělat. Za větší byt IV. kategorie v pavlačáku na Bratislavské ulici v Brně se dneska platí tři tisíce. Samozřejmě si musíme odpustit představu romského otce, který ty dávky propije.

Ale na druhou stranu znamená šest potomků dvanáct šikovných rukou s uplatněním na ulici...

Osobně považuji pojem „romská kriminalita“ za novinářský výmysl, protože kriminálně se chová jen malá část Romů. V procentech to vychází stejně jako v případě „kriminality bílé“. Rozdíl je v druhu páchané trestné činnosti. Romští zloději kradou na ulici, bílí zloději dělají z tepla svých kanceláří totéž, v mnohem vyšších finančních objemech. Četnost deliktů je v podstatě stejná na obou stranách. Jenže když ti ukradnou v tramvaji peněženku, naštvě to víc, než když někdo vytuneluje podnik, o kterém jsi do té doby ani neslyšel.

Dětské gangy jsou podle mě spíš důsledkem sociální situace, než projevem nějaké bytostné

romské potřeby krást. Pokud Romové své děti nechávají loupit, tak z ryze praktických důvodů. Byla jsem u toho, když se řešil případ dítěte, které rodiče poslali krást prostě proto, že to byla nejjednodušší možnost jak se dostat k jídlu. Dítě je méně nápadné než dospělý. Mimo to se romské dětství podstatně liší od dětství českého. V české rodině je dítě více chráněno před prací. Romské dítě má v rodině svou funkci; jedna osmiletá holčička mi před časem nabídla, že vytře podlahu ve třídě. Když jsem jí odpověděla, že by neunesla kýbl, vyvedla mě z omylu s tím, že je to její obvyklá domácí práce. V početných romských rodinách je běžným zvykem, že se i malé holčičky starají o sourozence. Romové dospívají dřív než bílá mládež. Tradiční role otce a matky jsou na rozdíl od naší nukleární rodiny úplnější, romští rodiče mají stále vysokou autoritu.

Když čtu romskou poezii, uvědomím si vždycy její odlišnost. Téměř vždy se vztahuje k identitě, pracuje s repeticí silných romantickými symbolů...

Na romském uměleckém projevu není důležitý ani tak jeho obsah, jako rytmus, melodie... aktuální prožitek. Opakování je vůbec pro Romy typické a nejen v rámci umělecké tvorby. Už jsem si zvykla, že při diskusi s Romy se všechno opakuje třikrát. Nesouvisí to s inteligencí, je to spíš takový rituál.

Vzpomínám si, jaké problémy působilo mým romským spolužákům ze základní školy čtení. Co čte typický romský obyvatel pavlačového domu?

Někteří čtou noviny, ale soustavně asi ne, řekla bych, že zhruba se stejnou frekvencí, jako český obyvatel pavlačáku. Souvisí to se sociálním postavením, zvyky a kulturou. Romština nemá vlastní pojmy pro psaní nebo čtení, přejímá je z jiných jazyků. Nebo je nahrazuje jinými romskými slovy. Chin – „řezat“ se používá pro „psát“. Slovo pro „číst“ – gin znamená počítat. Pokud vím, tak Romové obecně moc nečtou. Aspoň v domácnostech knihu nevidíš. Na druhou stranu občas vozím na Slovensko jako dárky knihy o Romech a z těch mají radost a cení si jich. Rozhodně si neřeknou: „Fuj, kniha, kterou skřííš tím podložím?“

Průměrný zaměstnaný Čech přijde ve tři odpoledne z práce, rozepne knoflíček u gatí, otevře pivo a zapne televizor. Co udělá Rom? Pivem ani televizí jistě nepohrdne, ale zároveň

ho mnohem více zajímá, co se děje venku. Poseď na pavlači, navštíví rodinu – někdo z příbuzných určitě bydlí poblíž. Znáím jedny starší romské manžele, kteří brzo na jaře vynesou stůl a židle na dvorek a tam pak každé odpoledne až do podzimu sedí a pozorují, jak jde život.

Zajímá mě, jakým způsobem naše současná kultura ovlivňuje všední den Romů, jak je to s Romy a televizí?

Naše kultura zasahuje kulturu romskou výrazně zejména na úrovni toho nejpoprchnějšího konzumu... Romové hltají všechny ty argentinské telenovely. Kolem šesté večer spěchají chlapci i ženský domů koukat na „Kassandru“ nebo na „Esmeraldu“. Na Slovensku mají i v těch nejobožejších osadách na střeších satelitní talíře.

Ekvivalentní vrstva české populace silně podléhá reklamě. Touží běžná Romka vlastnit nejnovější typ nemrznoucího pracího prášku?

Jistěže podléhají reklamě. Teda spíš tomu, co „zrovna letí“. Nevím, jestli reagují na novou značku pracího prášku, řekla bych, že je zajímají věci, které jsou vidět. Když to trošku přeženu, nebudou mít radši na chleba, než aby si odpustili nějaký módní obleček. Projevu je se to v blbostech – koupí třeba dětem do školy drahý penál, i když ten levnější, méně barevný, by posloužil stejně.

Zvláštní kapitolou je estetické cítění Romů, často si říkám, kde se v té naší univerzální šedi berou tak neuvěřitelně agresivní kombinace barev...

Romové mají skutečně jiný vkus než my. Téměř v každé domácnosti mají takové ty hrozně barevné obrázky. Na Slovensku se těší velké oblíbenosti disneyovské motivy skládané z barevných umělohmotných korálků. K představě správného bydlení patří masivní sedačka a obývací stěna z tmavého dřeva se skleněnými vitrínkami

a zlatými aplikacemi. Hodně se to projevuje v oblečení. Tradiční sukně s tajnou kapsou na slepici už Romky nenesí, dneska sledují módní trendy, z nichž si vybírají podle vlastního gusta především syté barvy: červenou, černou, ale třeba i zářivě růžovou, nebo zelenou. Zvláště mladým Romkám to sluší, a nemyslím to ironicky. Ty bizarní osoby, co občas vidíš na ulici, jsou buď sociální případy, nebo to můžou být slečny v pubertě, kterým ještě nedorostla noha do sestřiných lodiček. Z vlastní zkušenosti můžu potvrdit, že Romové jsou ohledně prádla velmi puntičkářští, například perou zvláště mužské a ženské oblečení. Na pavlačích visí na šňůrách

prádlo v létě i v zimě. Takže pokud je dítě špinavé, má potřhané oblečení a nepatří do rodiny žijící pod hranicí bída, úspěšilo se během dne, protože šaty, které si ráno obléklo, byly čisté. České dítě se ušpinit nesmí, protože to je průšvih, romské dítě se ušpinit může, protože se to prostě vypere.

Kauza: Cikáni, Romové

Co se toho zlata týče: Je pravda, že olašské ženy nosí na těle celý rodinný majetek?

Je omyl domnívat se, že romská záliba ve zlatých špercích je projevem jejich mamonu. Zlato funguje spíše jako symbol společenského postavení. Moje kolegyně z práce, Romka, měla kulaté narozeniny a od každého svého dítěte dostala zlatý prsten. Nejde o prestiž, spíše o to, že je matka a té se sluší dát hodnotný, dar, nejlépe prsten z masivního zlata. Zvyky se mísí s pragmatickým myšlením i při tak závažných událostech, jakou je kupříkladu romská svatba.

Jedna paní mi líčila své plány ohledně synovy svatby. První krok je angažovat skutečně dobrou kapelu. Romové často a rádi pořádají zábavy, na kterých hrají různé cikánské kapely – žánrově od cimbálovky po moderní romskou hudbu, které říkám „rom-pop“. Pak je nutno co možná nejokázalejším způsobem, nejlépe prostřednictvím nějaké exkluzivní výslužky, pozvat vybrané hosty. Přitom platí pravidlo – čím lepší výslužka a kapela, tím líp pro hostitele, kterému dobrou péči hosté oplatí adekvátním množstvím peněz házených na novomanžele. Když se svatba dobře připraví, lze na ní vydělat. Je to investice.

Co se na takové romské oslavě pije a jí?

Na romské svatbě jsem nebyla, ale slyšela jsem o pohoštění na romském pohřbu. V Žehře, romské osadě na východním Slovensku, objednali pozůstalí avii piv a klobásy pro celou osadu. Přitom nešlo, ani na poměry romské osady, o nijak zámožnou rodinu. Pohostit se prostě musí celá komunita.

Romové obecně pijí hodně kafe, to je jejich. Chlapi pijou především pivo a na Slovensku kořalku. Ženy si dají dobrou pálenku, nebo něco sladkého. Tradiční specialita je Goja, něco jako jelita, jenomže plněná směsí z brambor. Jednou mě na Slovensku pozvali na guláš party. Čekala jsem, že strávím večer u ohně, ale guláš se nakonec vařil normálně na sporáku, protože to bylo jednodušší. Pro mě ukradli někde na poli kukuřici, protože věděli, že maso nejím.

Jak je to s pověrami, dovedou ještě Romové uhranout dobytek?

Pověry hrají ve všedním životě Romů důležitou roli. Jejich duchovní život má sice atributy katolicismu, ale zůstalo v něm mnohé ze starších náboženství. Jednou jsme řešili problém v do-

mě, kde jedna rodina dělala nepořádek na chodbě. Ukázalo se, že jejich sousedi se bojí protestovat, protože jim dotyčná rodina pohrozila prokletím dětí. Problém se vyřešil, když domovnice, rovněž Romka, slíbila nájemníkům modlitbu proti uřknutí.

Na závěr prognosticky: Lze odhadnout, jakým směrem se bude romské etnikum ubírat? Půjdou spíše cestou izolace, nebo se asimilují...?

Co se týče současných romských „obrozovacích“ tendencí, není to tak, že by existoval jeden proud, konkrétní představa kudy dál. Ne, slyšet jsou stejně silné názory pohybující se na škále od naprosté segregace, až po snahy k co možná nejtěsnější asimilaci. Většina Romů si dnes uvědomuje minimálně praktičnost vzdělání v jazyce země v níž žijí, ale ani to není jednoznačně převládající tendence. Romské politické a intelektuální špičky jistě vyhraněné jsou, obávám se ale, že řadový obyvatel pavlačového domu má řadu praktičtějších a bezprostřednějších starostí, než je problém národní identity. ■

(Fotografie: Peter Mulder)

MARTIN REINER

Romové nejsou Apači

Foto: MAFA – Dan Materna

V Kamenné kolonii, pozůstatku hospodářské krize 30. let, vesničky schované na kopci uprostřed Brna, se v jediné místní hospodě pravidelně scházejí obyvatelé tohoto Bohem i kapitalismem zapomenutého světa: prolet-umělci, slovenští a ukrajinští dělníci, studenti a cikáni. Sedí, beze spěchu popíjejí, žvaní – a cikán Bohouš, který se svou speciálně stříženou bradkou vypadá trochu jako Tutanchamón, všechny dohromady ničí každověčnými smrti zrapovaných sociálních motivů; zní to asi takhle: Jóóó, já su tak blbej, jóóó, já su blbej cikán, ale svět může bejt dobrej, jójó, svět fakt může bejt dost dobrej, úúú, úúú... Po několika hodinách – i vzhledem k tomu, že úměrně ke stoupající

hladině alkoholu v krvi jsou původně celkem pestré texty stále monotónnější – vám skoro určitě začne tahle demonstrace příslovečné cikánské muzikálnosti lézt na nervy.

„Di už s tím fakt do prdele, Bohóši,“ utíná barman v půlce svůj hovor s přízračně pomalovanou slečnou, která ledva stojí na nohou. Bohouš se jen usměje a zpívá:

„Jóóó, já už fakt, ale fakt du do prdele... úúú!“

Mirek Mucha, s nímž popíjím u stolu fernetu, jen mávne rukou:

„Blbej cikán,“ řekne směrem k Bohoušovi. Oba se smějeme. Mirek má smysl pro humor, bývá s ním sranda. Je to cikán.

Během krátkého času stráveného nad touto kauzou jsem mnohokrát slyšel, že výraz „cikán“ je pejorativní, že Romy uráží, že tímhle termínem označujeme Romy my, gádžové – a je prý synonymem pro nejrůznější vlastnosti, projevy a povahové rysy, které považujeme za špatné. Většinu cikánů (alespoň pokud jde o ty, které sám znám) ale uráží úplně jiné věci, než tohle

slůvko... Mně zase „problém“ Cikán kontra Rom hodně připomíná nepříjemnou situaci z mládí, ze 70. či 80. let: Nevím, jak se to zpsulo, ale pamatuji si naprosto přesně, jak jsem se bál (musel být) vyslovit slovo „žid“. Nikdy jsem žádného Žida neviděl a pokud viděl, ani jsem o tom nevěděl, ale říct nahlas „žid“ ve slušné společnosti bylo totéž jako říct „paní, vy máte dobrý

kozy“. Na vině byl jakýsi, mně nesrozumitelný kontext, jehož jsem byl jen nepřímým dědicem. Zdá se, že i výraz „cikán“ jsme podědili s příslušným konotativním balastem a pochybuji o tom, že se ho dokážeme zbavit (toho balastu) pouhou záměnou dvou slov. Spíše asi bude vždycky záležet na tom, kdo ta slova vysloví. Bez zájmovosti snad není ani to, co píše o kousek dál

Kauza: Cikáni, Romové

v *Neonu* Stanislav Komárek: Sousedy žijící na západ od naší hranice označujeme už po staletí – a především podnes – urážlivým slovem Němci (rozuměj: ti němí, ti, kteří neznají naši řeč), přestože zmíněný národ sám sebe nazývá Die Deutschen.

Pro mě tak jak tak kluci od nás z baráku na Biskupské, s nimiž jsem hrával fotbal a hokej v parku vedle Petrova, byli a budou cikáni, stejně jako kluk, s nímž jsem seděl v Litoměřicích ve vazbě; nejdřív někomu v hospodě přerazil čelist a pak mi předkládal „ke kontrole“ milostné dopisy své holce, když se ukázalo, že jsem „ten básník“. Ty dopisy byly dětsky otevřené, ve výrazech vášnivé a samozřejmě plné hrubek. Vracel jsem mu je bez jediného zásahu s ujištěním, že vše je v dokonalém pořádku. Cikán je i můj tajný favorit Mirek Mucha, který „o svých“ říká: „Kdyby se naučili pořádně česky, tak by měli mnohem méně problémů...“

Sám mluví trochu brněnskou, ale neuvěřitelně bohatou češtinou, a problém mu nedělají ani nejrůznější jazykové hříčky a vtípky. A může si dovolit takovou větu říct, protože není gádžo.

Nu, buď s pokojem, Kolonie, kde se těch pár místních cikánů může cítit „být doma“ (a bez velkých obav, že zabřednu do romantického kýče, si troufnu říct, že snad nejen skrze číslo popisné), a vydejme se na jiné „zvláštní“ místo: na Romskou střední školu sociální, která sídlí v Kolíně.

Tady už je pochopitelně namísto používat výraz „Rom“ – vždyť se tu ocitáme na půdě, kde se studenti učí o původu, historii a kultuře specifického etnika, svého etnika. (Gádžo tu studuje přesně jeden.)

Škola vznikla v roce 1998 a je to vůbec první soukromá romská škola nejen v Čechách, ale v celé Evropě. *Čtyřpodlažní budovu pro účel školy a domova mládeže zakoupil p. George Soros z New Yorku*, čteme v propagačním letáku, kde se dále dočteme, že mezi hlavní sponzory vedle jmenovaného finančníka patří jistá holandská nadace, anglická, kanadská a americká ambasáda, z našich podniků Transgas a také Výbor dobré vůle, Český červený kříž a prostřednictvím mezioborovní komise i stát.

Osnovy školy jsou identické s osnovami jiných středních škol, navíc jsou předměty jako romština, romistika a ve čtvrtém ročníku multikulturní soužití. Vyučuje se tenhle předmět i na českých školách? Pokud ne, měl by.

Je tragikomickým důsledkem nejrůznějších asimilačních programů z minulosti dávnější i celkem nedávné, komunistické, že se Romové dnes mají poprvé možnost ve škole učit svou řeč, že potřebují poznávat vlastní historii a kulturu. Paradoxní je i to, že romsky je na škole učí Češka. Jmenuje se Milena Alinčová, vystudovala romistiku na Karlově univerzitě u doktorky Mileny Hübschmannové a je jí dvacet sedm let.

„Samozřejmě by bylo lepší,“ říká, „kdyby je učili – a nejen romštinu – Romové. Myslím, že ti by měli větší přirozený respekt než mladá, bílá holka a taky by jim asi studenti nějak víc důvěřovali, ale romská elita je hodně úzká a v současnosti extrémně vytižená. Pedagogický sbor i vedení školy tady v Kolíně jsou složeny pouze z Čechů.“

Kluci, s nimiž jsem kouřil na parkovišti před školou, ale paní učitelku Alinčovou chválí.

„No jasně,“ říká Milena, „dobřej učitel je pro ně ten, kterej je hodnej.“

„Mají o romštinu zájem?“ ptám se.

„Myslím si, že většina těch, kteří sem šli, mají zájem dozvědět se něco o romských dějinách, chtějí vědět, odkud jsou, chtějí se naučit dobře romsky, jenže pak se objeví šprtání slovíček, zkoušení – a to nadšení zpravidla trochu opadne. V tomhle jsou to úplně normální studenti.“

V Kolíně se škola ocitla v podstatě shodou okolností:

„Co já vím,“ říká Milena, „někde u zrodu té idey byla paní Bílá, která tady v Kolíně před časem založila občanské sdružení zřizující rekvalifikační kurzy pro Romy. Potom se spojila s doktorem Ščukou, ale než škola vznikla, bylo to už zase všechno trochu jinak. Romská politická elita je v podstatě soustředěna kolem několika rodin, nejznámější jsou asi právě Ščukovi, Horváthovi, Holomkovi – a jejich představy, jak by se měly věci dnes dělat, se samozřejmě v lecčem rozcházejí, což je škoda, protože ještě další tříštění i tak dost úzké romské špičky situaci nepomáhá. Nějaká dohoda a vytvoření jednotného proudu romské elity bude nutná, ale to zřejmě čeká až na mladší generaci. Tahle škola tedy „patří“ JUDr. Emilu Ščukovi, což především znamená, že na ni sehnal peníze...“

„Když jsme u těch peněz,“ skáču Mileně do řeči, „já jsem poprvé o téhle škole slyšel právě až v souvislosti s jejími údajnými finančními potížemi.“

„Škola finanční potíže má, asi jako většina soukromých škol u nás. Je ale hrozné, že se o tak důležité záležitosti, jako je soukromá romská škola, jediná v republice, mluví zase až v nějaké negativní souvislosti. To samozřejmě pouze podporuje předpojaté představy většiny lidí o Romech. Nedávno se mě na něco přišla zeptat jedna novinářka z kolínských novin (Milena mimo jiné pracuje i na Okresním úřadě jako romská asistentka, pozn. red.) a ukázalo se, že vůbec neví, že tady ta škola je. To mě dost šokovalo. A taky se ta negativní reklama odrazila na množství přihlášek na školu: bylo jich hned méně než předešlý rok.“

(Poznámka v téhle souvislosti: V příručce se sice píše, že Kolín je „historickou, kulturní, společenskou a ekonomickou dominantou středoevropského kraje“, já jsem ale nabyl dojmu – Kolínané prominou – že právě unikátní romská škola je v současnosti největší kolínskou „atrakcí“. Škoda, že stejný dojem asi nemají místní radní... a třeba podnikatelé.)

Bavíme se s Milenou Alinčovou o chrabrém náčelníkovi Apačů, díky němuž mají Češi rádi Indiány, ačkoli jejich postavení v Americe se tomu romskému u nás dost podobá (chtělo by to konečně nějakého romského filmového hrdinu!), bavíme se o skvělé empatii Romů, jejíž opačným znamením je jen malá schopnost uvažovat systematicky, a taky o různých „jemnostech“ komunikačních bariér (jaké jsou možnosti kulturní sebereflexe v prostředí, kde se kultura šíří takřka výhradně orálně nebo výtvarně, jaká schopnost vysvětlit druhé straně odlišnosti pomocí takových argumentů, na něž je zvyklá a kterým rozumí: Skutečně, nebylo by účinné, kdyby Romové dokázali české majoritě vysvětlovat své domnělé prohřešky a nedostatky poukazem na identické jevy ve společnosti majoritní nebo v takové, kterou majorita tradičně respektuje?) a samozřejmě opět narážíme na samotný jazyk. Cituji Mileně větu Mirka Muchy...

„Češtiny mají tady na škole celkem dost a zaměřují se pochopitelně spíše na pravopis, gramatiku. Základní problém tkví v tom, že jejich kultura není založená na psaní a čtení, a taky v tom, že žijí převážně uzavřeni uvnitř vlastní komunity – ať už chtějí, nebo jsou k tomu nuceni okolnostmi.“

Nezapomenu se honem pochlubit, že jsem ve svém nakladatelství vydal bilingvní básnickou sbírku romského aktivisty Jana Horvátha.

„Vím, že například tato poezie připadá Čechům hrozně naivní,“ říká Milena, „nebo ji vnímají jako nějaké romské agitky. Ale je nutné si uvědomit, že oni v současnosti prožívají teprve něco jako své národní obrození.“

To mi zní velmi logicky a zároveň to vrhá na věc úplně nové světlo. Vždyť si schválně porovnáme romskou „obrozeneckou“ poezii s tou českou:

Jan Horváth – Proč?

*Ptám se vás, lidé drazí,
proč?
Ponížení, nenávisť a zášť –
proč ne spolu, radost?
Dohromady, či zvlášť?
Jedna zem, jedno slunce
pro bílou laň
i pro černou růži svítí.
Podejte si ruce
a otevřete svá srdce.*

*Proč člověk je člověku vlkem?
Ne! Bratři, bratři jsme!
Ruce si podejme!
Již nikdy více: černý a bílý,
tisíc let hledáme svou zem,
tisíc roků domov hledáme,
a našli jsme ho snad?
Našli! Zde domov máme,
tady doma jsme!*

Svatopluk Čech – Dosti nás

*Jsmo slabí, malí – Dosti těchto řečí!
Jen kdo tak zoufá, sláb a malý jest.
Oč byla Hellas, byla Roma větší,
než skrání nesmrtelnou se dotkla hvězd?*

*Jak směšné byly našich předků cepy,
když celý svět se zdvihl proti nim,
a hle, svět celý zdrtil vůdce slepý
a Tábor se klonil věčný Řím.*

*Jen v srdce zápal, chrabrost bohatýrů,
a budem vojskem netušených sil!
Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe víru,
a malým ten, kdo zná jen malý cíl.*

Na první pohled patrný rozdíl je především ve větší agresivitě českých obroditelů. Zdálnivě

větší básnivost, zpěvnost Čechova textu je zavadějící zejména proto, že Horváthův text je překladem, přičemž o melodičnosti romštiny netřeba pochybovat: *Hi, imar les araklam! / Adaj, adaj khere sam.* A znovu stojí za připomenutí i fakt, že Romové svou poezii nechtou, ale pouze poslouchají ve formě písňových textů, takže už proto musí být – našim metrem měřeno – prostší, protože „kapacita“ audiálních vjemů je nižší než „kapacita“ vjemů vizuálních, na bezprostřední vnímání je méně času.

Romsky psaná literatura začala u nás vznikat až v roce 1968, kdy dočasně povolila tvrdá

„To se dá teď těžko říct, ale představivost mají a někteří jsou opravdu výborní vypravěči. Slohy píšou velice dobré. Nechceš nějaké otisknout v *Neonu*?“

„Uvidíme... Řekni mi, co vůbec budou ty děcka dělat, až tady na škole skončí? Nedopadne další z dobře míněných aktivit zase úplně jinak, než jak si třeba v tuto chvíli představujeme?“

„Co máš na mysli?“

„Uvažuju o tom, jestli pro většinu z vašich studentů nebude vyšší vzdělání jen tou nejlepší příležitostí, jak se dostat co nejdál od svých,

Marek Červenák, 15 let

asimilační politika komunistického režimu, a Romům se dokonce podařilo v srpnu 1969 ustavit svou vůbec první reprezentativní organizaci u nás: Svaz Cikánů-Romů (SCR). Začal vycházet časopis *Romano Ľil*, díky němuž se konstituovala spisovatelská generace dnešních romských „nestorů“, k nimž patří Tera Fabiánová, František Demeter, Andrej Giňa, Dezider Banga a také nejznámější Elena Lacková, jejíž kniha *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou* došla ohlasu i v intelektuálské anketě Lidových novin o Nejzajímavější knihu roku. V roce 1973 byl Svaz Cikánů-Romů násilně rozpuštěn a vydávání časopisu bylo zastaveno.

„Myslíš si,“ pokračuji v naší „obrozenecké“ debatě s Milenou Alinčovou, „že někdo z těch kluků a holek, co tady studují, naváže na tu pomalu už slavnou generaci romských autorů?“

abych tak řekl, etnických druhů, to jest, co nejdál od problémů s romským etnikem automaticky spojených. Jinými slovy, budou-li samotným Romům v budoucnu co platni.“

„Podívej, škola v tomhle ohledu žádné podmínky neklade. Každý může po škole dělat, co chce. Řada jich nejspíš zkusí udělat přijímačky na vysokou, ale dostane se jich samozřejmě jen pár. A mám dojem, že většina ostatních už dnes počítá s tím, že budou pracovat buď jako romští poradci, nebo budou propojení s romskou komunitou nějak jinak. S některými počítají už dnes na konkrétní místa na úřadech. Naopak jsem byla překvapená, když jsem přišla poprvé do třídy a ptala se studentů, co chtějí dělat, že mluvili velice dospěle o věcech, které by mě jako prváka na gymnasiu vůbec nenapadly. Říkali, že chtějí pracovat s lidma, pomáhat Romům...“

Kauza: Cikáni, Romové

„Asi proto to není normální gympl, ale škola se zaměřením na sociální péči, psychologii, právo nebo techniku administrativy, jak jsem vyčetl v brožurce...“

„Ano. To jsou věci, které Romové nejvíc potřebují při jednání s úřady, což jsou pro ně instituce nesrovnatelně významnější než pro nás, alespoň v tom smyslu, že je to často jediné místo, kde se pravidelně stýkají s bílými. Divil by ses, jak často i ta nejlepší snaha nějak vyhovět končí fiaskem díky netrpělivosti našich lidí – a samozřejmě jejich – pro mě celkem srozumitelné – nedůvěře. Ta ale právě často pramení z toho, že nejsou schopni pochopit, co vlastně po nich chtějí – a většinou není nikdo, kdo by jim poradil a pomohl.“

„Ještě mi řekni,“ chci po Mileně, „jak tě napadlo jít studovat romistiku a kde jsi potom přišla k téhle práci.“

„Škola: úplná náhoda. Otevřela jsem Učitel-ské noviny a tam inzerovali obory romistika a sociologie. Samozřejmě jsem předtím neměla vůbec ponětí, že se romština učí na vysoké ško-

le. Taky jsem měla romské kamarády – a uvědomila jsem si, že o nich vlastně vůbec nic nevím, takže mě to nějak nadchlo, ani teď už přesně nevím proč. Pak jsem skončila školu, to bylo v září, a tady se od června rozbíhala nová škola. Já jsem ten obor vystudovala a taky jsem byla jediná, kdo měl zrovna čas. Mě to tady baví, ale měla jsem i krize, kdy mi připadalo, že to nedělám dobře... Je výběrné, že od příštího roku tady bude učit Zbyněk Andrš, který je teď vedoucí katedry romistiky v Ústí nad Labem. To je zkušený člověk; a je to chlap, zná Slovensko... A je taky určitě daleko přesvědčivější a jistější v tom, co dělá a říká, než já – jako učitel bude výborný. Já jsem mladá holka a nemám takový respekt – a zároveň vím, že když na studenty budu křičet, tak je to moc dlouho zajímat nebude.“

„Tak takhle jsem si finále nepředstavoval.“

„No vidíš, tak tam dej něco z toho, co píšou. Stejně ses o tom všem měl bavit raději s Romama.“

Lucie Cínová, I. ročník

Míro papus

Jekhvar gejłom ko papus kurke pal o dilos. O papus sovelas pro vadös. Sar sovelas esas o pindre pindrange. Jov man igen chołarlas. İlom papira, çhingerđom pro kotora, thođom leske mařkar o anguřta pro pindre. İlom o řvabliki, labarđom kola papira.

Le papus, sar labonas kola papira, ta les peřa-relas o pindre. Jov uřtelas opre u gravçinlas. So pes açhila leha? Chutiła avri andal o vadžos, chudla kotor kař u çhivkerlas pal mande. Koda pređiđilom mire papuha.

Můj dědeček

Jednou jsem řla k dědečkovi v neděli po obědě. Dědeček spal na posteli. Spal a měl bosé nohy. Moc mě tím rozçiloval. Vzala jsem papíry, roztrhala je na kousky a ty kousky jsem mu nastrkala mezi prsty u nohou. Pak jsem vzala sirky a ty papíry jsem zapálila. Dědečka, jak ty papíry hořely, začaly pálit nohy. Vyskočil a křičel. Co se to s ním děje? Vyskočil z postele, popadl poleno a hodil ho po mně. To je můj zážitek s dědečkem. ■

Foto: MAFA – Dan Materna

Max Cannon: Red Meat

překlad: František Fuka

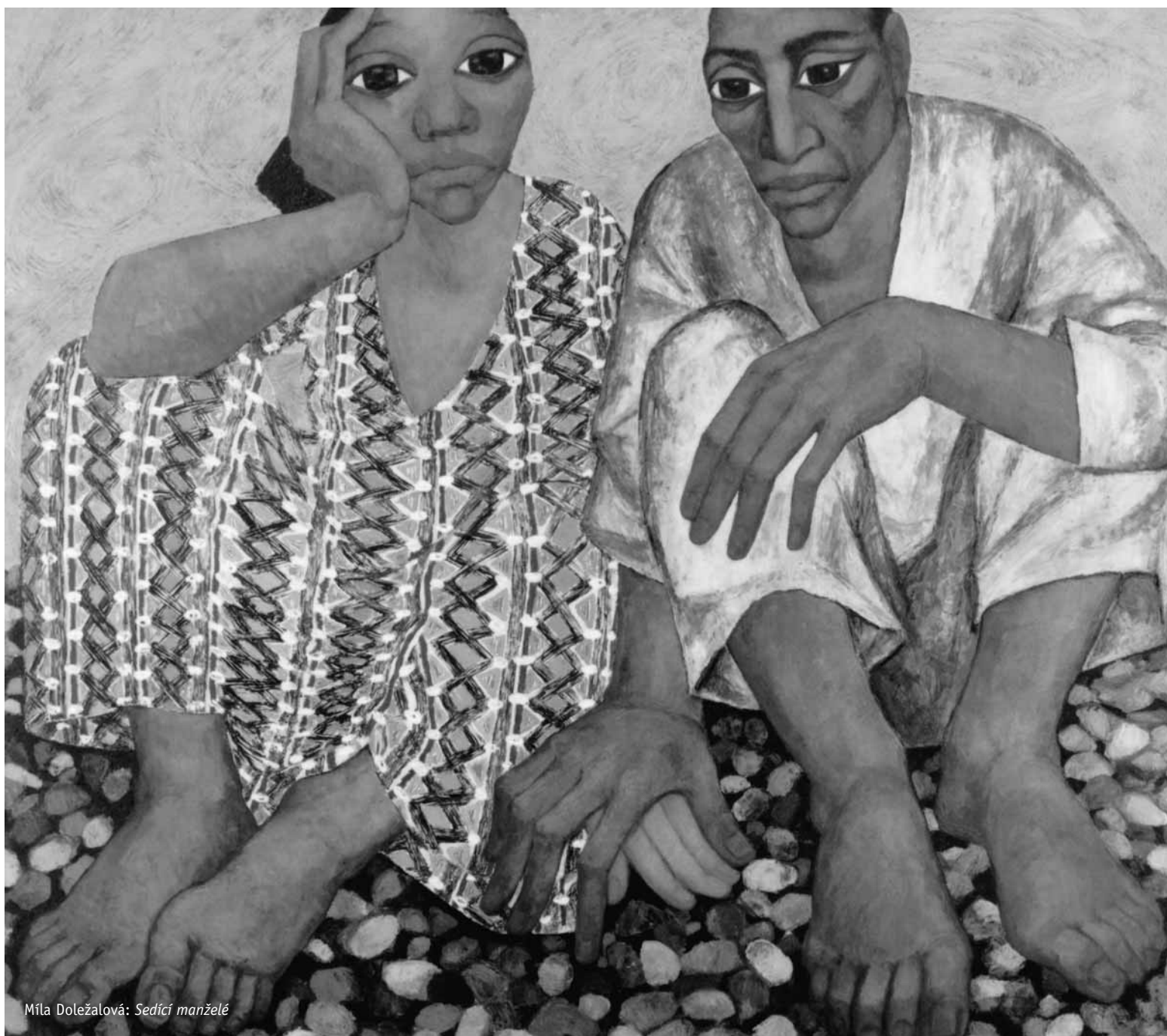
STANISLAV KOMÁREK

Být nomádem

Při cestách po světě mě zaujal jeden moment, jehož význam bývá většinou podceňován a přehlížen. Jedná se zhruba o to, že v diferencovanějších společnostech se vždy etabluje cosi jako náznak kastovního systému, přičemž od „majoritní“ společnosti se zde markantně odlišují další dvě vrstvy, chápané posléze často národnostně, ale představující primárně cosi jako „společenské funkce“. Jedna z nich je svou povahou „kumulativní“, intelektuálně-finanční, kumulující více než průměr majoritní populace informace i kapitálové prostředky. V Evropě tradičně hráli tuto úlohu Židé, v osmanské říši Arméni (Židé zde samozřejmě žili také, ale do této role se nedostali, či do ní nebyli vtlačeni). Obě etnika zažívala zcela nezávisle pogromy končící holocaustem (ten arménský byl, jak bohužel není všeobecně známo, v letech 1914-15). Na protilehlé straně pak stojí „kasta“ nomadizující, s minimem akumulace, původně se těšící svobodě a nevázanosti ptactva nebeského (život ptactva nebeského je, jak známo také riskantní, plný nástrah a vzdálený zajištěnému korýtku). V Evropě obsadili tuto „ekologickou niku“ Romové, v Íránu třeba Turkméni, Kaškové a další turkické kmeny a irští „travellers“, v minulosti rovněž cestující zaplachtovanými vozy a flikující kotle, jsou původu dokonale keltského, bez jediného chromozomu zpoza Indu. Poté, co Romové zůstali jedinou etnickou menšinou v české kotlině, vznikají problémy kolem nich (vznikaly by i kolem ostatních, ale po šílení poslední války už tu nezůstaly ve statisticky významném počtu). Proč to vlastně? Moderní civilizace má představu normoobčana, který mluví předepsaným jazykem, věří stejným věcem (ať už náboženským nebo paranáboženským), má stejné cíle a stejně vypadá (souvisí to jaksi s industriální civilizací, která ujednotila i rozměry pivních láhví či formáty papíru a vytvořila i novodobé národy – panu Novákovi bylo třeba pracně vysvětlovat, že se nemá psát Nowak, nemá se zapléstat s pražskými Němci a Židy, má zpívat jen české národní písně a věřit

v pravost *Rukopisu zelenohorského*). Nejde snad o to, že by minulé doby byly tolerantnější, ale nechávaly minority v rámci jejich „společenské funkce“ žít (jednotlivé „náboženské národy“ Osmanské říše – muslimové, Řekové, Arméni a Židé – měly i vlastní soudnictví a žily vedle sebe jako řekněme různé druhy stromů v lese, aniž se mísily a v zásadě i příliš stýkaly). Tento prostor již v našem světě není. Představa, že lidé v užším slova smyslu jsou pouze příslušníci vlastního etnika či klanu je prastará a xenofobii se nikdo nepotřebuje učit (i slovo „Rom“ znamená „člověk“ – příslušníci majoritní populace jsou označováni slovem „gádžo“ – „bez tváře“). To je situace v podstatě velmi typická – staří Řekové hluboce opovrhovali „barbary“ (řec. „barbaros“ znamenalo „brebtající“ – ti, kteří vydávali jen jakési nesrozumitelné zvuky, ale neuměli mluvit jako lidé, tj. po helénsku) a ti měli v jejich očích nejen hrubé mravy, ale i barbarské duše, neschopné zcivilizování v užším slova smyslu (i naše slovanské označení „Němec“ naznačuje cosi podobného – ten němý, který nezná slova, ovládaná Slovanem). Známý humanista, dominikánský mnich a posléze biskup Bartolomeo de las Casas se musel velmi zasazovat o to, aby američtí indiáni byli považováni za lidi a požívali alespoň jakés-takés formální ochrany ve stylu nevolných kastilských sedláků. Jeho podle vlastního úsudku nejgeniálnější tahem byl návrh dovážet k vyrovnání ušlého zisku kolonistům jako otroky na plantáže africké černochoy – o jejich mimolidském, v zásadě zvířecím statutu nepochyboval tehdy nikdo, ani las Casas ne (problém se dnes vrací v jiné rovině, když na Novém Zélandu dostali lidopopové zákonnou ochranu blížící se ochraně lidí – vzpomínáme si ještě na diskuse, řekněme amerického jihu minulého století, o tom, zda je či není přípustné vzpurného negra zabít?). Zatímco xenofobie roste sama jako bodláky v poli, mezietnické a mezikastovní toleranci je třeba se pracně učit, jako ostatně i jiným civilizačním výkonům (i představy jedné společenské kasty

o druhé jsou často záštitelné – podnikatelé vnímají intelektuály jako nezodpovědné žvanily s rukama od práce, tito naopak podnikatele jako nekulturní a bezohledné pologangstery atd.). Ve snad chvályhodné snaze bránit se rasovým předsudkům šíří zejména současná americká antropologická škola teze o tom, že žádné rasy nejsou (i v Přírodovědeckém muzeu ve Vídni byl před několika lety uzavřen sál věnovaný rasové antropologii – že je Číňan žlutý, je známý fašistický výmysl). Tyto teze popírající elementární zkušenost a pozorovací talent, mají v sobě krom pochybného okamžitého užitku i dynamit směřem k budoucnosti – opět připouštějí plné lidství v zásadě jen na základě stejnosti, a kdo se liší, je eo ipso méněcenný (černost Nigérijců či malost Pygmejů jsou fenomény příliš zjevné, než aby nikdy neupoutaly pozornost, a je nebezpečí, že se kolotoč rasové nevěle rozpoutá nanovo – to, co je žádoucí, je pochopení lidství jako čehosi univerzálnějšího, než je naše, tj. euroamerická, rasa a kultura – Pygmej je sice drobný, tmavý a i v psychických a kulturních charakteristikách od nás odlišný, ale je plně člověkem). Rasové rozdíly v morfologii i mentalitě znát a zároveň jim nepropadnout vyžaduje trochu tréninku a odstupu – není to jaksi dovednost „blbovzdorná“. Je nutno se oprostit od generalizujících předsudků typu „jsi Arab, tudíž musíš být...“ ve stylu „definuj, nebo budeš definován“. Národnostní a rasové předsudky představují zároveň hrubé pomluvy i trefné, jako by karikaturní zkratky národních charakterů. Strach ze zneužití takovýchto úsudků pak vede k popírání mezietnických rozdílů vůbec – vzpomeňme si, jakou bouři nevole vyvolala v USA šetření o průměrném nižším IQ černé populace (že IQ udává schopnost orientovat se v technické civilizaci a nic jiného, protagonistům jaksi ušlo – americká civilizace nepochybně není jediným vyjádřením lidství a zmíněný verdikt neříká vůbec nic o „méněcennosti“, ale pouze o jinakosti – technická civilizace z ekvatoriální Afriky a jejích odnoží skutečně nevzešla; ve

Míla Doležalová: *Sedící manželé*

Spojených státech bývá zvykem chápat závěry o IQ jako výnosy Posledního soudu). To, že nějaké etnikum není bytostně technicko-civilizačně, není důvodem, proč bychom se nad ním měli ošklíbat (v dřívějších dobách se to řešilo odkazem na to, že každý člověk byl stvořen k obrazu Božímu, stejně tak i v islámu; s rostoucí prestiží biologických doktrín se opět vynořuje nebezpečí hodnotících lidoměřičství nového typu). Rasová nevěle ovšem nejde primárně po tomto aspektu, ale je hlubší. Romové zajisté nejsou pilířem technicko-školské civilizace s potlačnými projevy lidské spontaneity, Vietnamci např. ano – ač jsou ve všech aspektech „nejvzor-

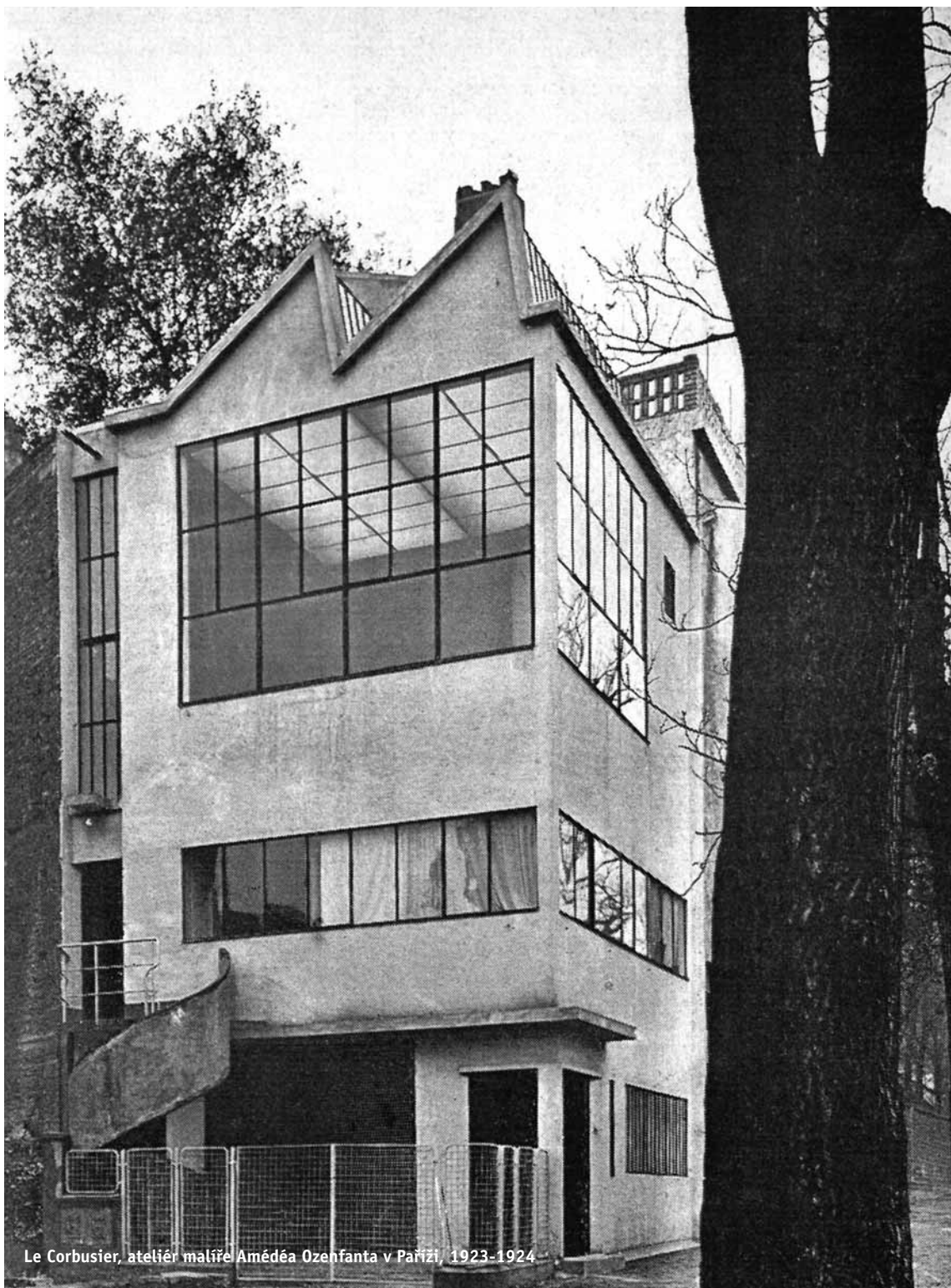
nějšími“ občany, mnoho vděku za to nesklidili. Ostatně, mnohem raději bych používal zavedeného slova Cikáni – „hygienické“ přezdívky pro „problematické“ skupiny obyvatelstva (Romové, neslyšící, gayové, Afroameričané) jsou cosi ošidného a v posledku k smíchu. Že tak Romové sami sebe nazývají, znamená jen málo – národ na našich západních hranicích se nazývá „die Deutschen“ a přezdívka s poukazem na němotu je urážlivá až až (a nikomu to nevadí). Na stejném principu máme dnes Kungy místo Křováků a Inuity namísto Eskymáků – že Číňan nazývá sebe sama Chan a Egyptan Misrí, už nikomu nevadí, a zjevná urážlivost slova Berber (z barbar)

také ne. Přezváním se mnoho nevyřeší a praktika je to spíše orwellovská. Přál bych našim Romům zejména větší míru samosprávy a školství nejen české, ale i v jazyce romano. Jejich mentalitu s jejími půvaby i úskalími jsem pochopil až za svých cest do Íránu. Teprve v Šírázu se nám podaří nahlédnout a akceptovat něco, čeho jsme si nevšimli v Nuslich. Útěkem z Indie před útlakem ze strany brahmánů, kšátriů a dalších „vyšších“ kast do Evropy si příliš nepolepšili. Kdo pochopil duši perskou, pochopí zcela nepochybně i tu jejich, byť za sebou netáhnou literární tradici sahající až k Zaratuštrovi, Firdausímu či Sa'adímu. ■

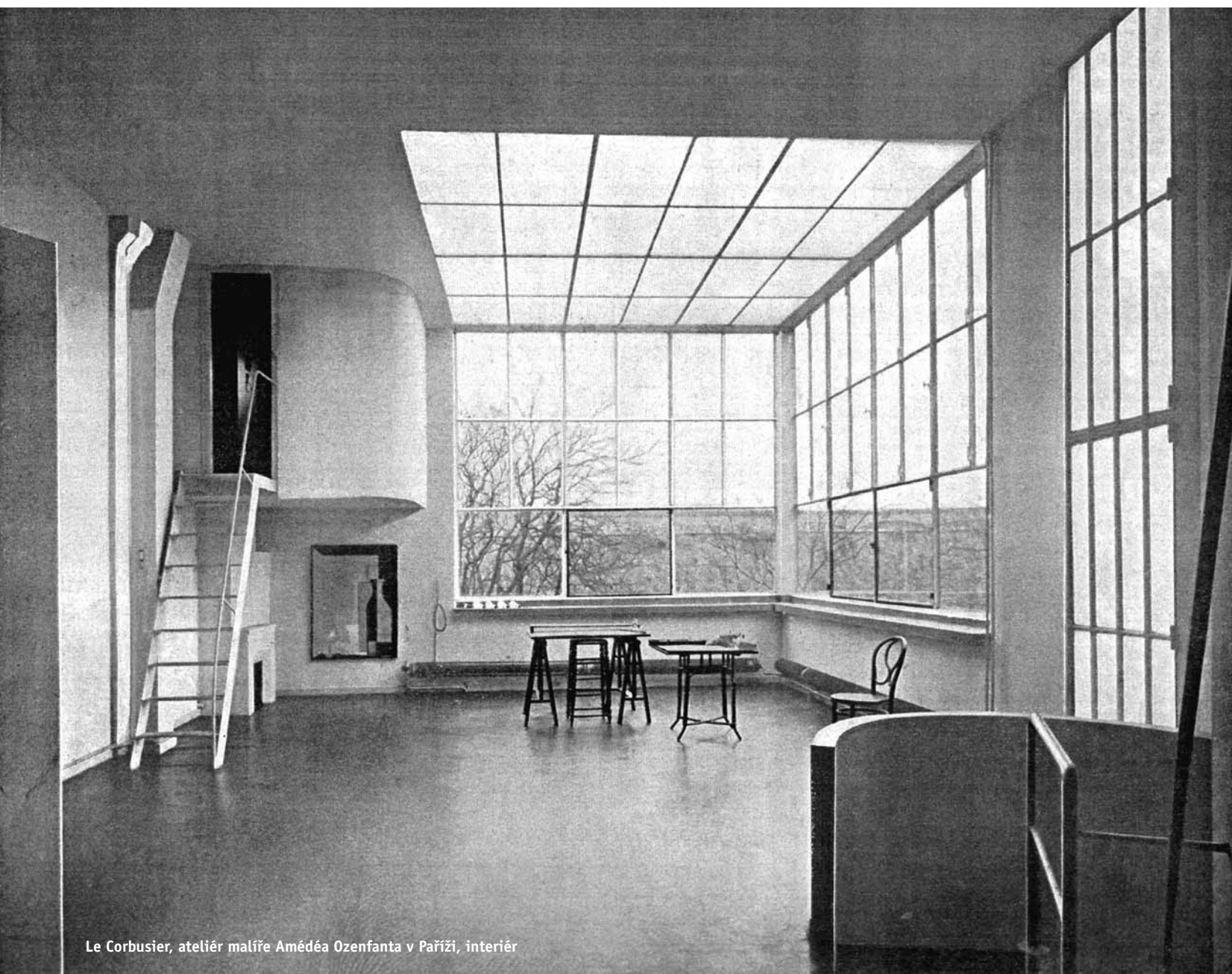
Dva ateliéry

Ateliér, popřípadě dům umělce s ateliérem, patřil k úlohám, které už od devatenáctého století poháněly vývoj architektury kupředu. U prapočátků architektonické moderny stojí Červený dům v Bexley Heath, který pro vůdce anglického hnutí Arts and Crafts a utopického socialistu Williama Morrisa postavil v roce 1859 Philip Webb, a londýnský dům malíře Jamese Whistlera od architekta Edwarda Goodwina z roku 1877. Důležité místo v dějinách české secese obdobně zaujímá vila s ateliérem sochaře Stanislava Suchardy v Praze-Bubenči od zakladatele české moderní architektury Jana Kotěry z let 1904-1907. Architekt se svým klientem-umělcem se často dobře znali, bývali ke svým nápadům vstřícnější, než je u vztahu architekta k zákazníkovi obvyklé,¹ podněcovali při řešení dané úlohy jeden druhého a dospívali tak společně k novým a nečekaným formám. Novostavba ateliéru pak dovedla působit jako manifest klientova i architekta uměleckého programu.

Přesně tak vyzněla novostavba ateliéru malíře Amédéea Ozenfanta, kterou se v roce 1924 poprvé představil pařížské publiku nejslavnější architekt dvacátého století Le Corbusier.² Architekt, rodem Švýcar, se usadil v Paříži za první světové války. Živil se tam zpočátku jako malíř. Když se asi v roce 1917 seznámil s Ozenfantem, debatovali spolu o kubismu, o platónské ideji nejdokonalejšího tvaru, o nedostatku řádu v současném umění. Oba se pak v roce 1918 na výstavě *Po kubismu* představili v souborech obrazů, jejichž přísné formy se divákům jevily jako zvědečtělý kubismus. Kytary, lahve, sklenice, dýmky a fragmenty antických sloupů v nich zapadaly do předem stanovených obrysů jakoby narýsovaných pravítkem a kružítkem. Nový směr, pro který Ozenfant s Le Corbusierem vynalezli jméno purismus, propagovala od roku 1920 jejich nová revue *L'Esprit Nouveau*, Nový duch. Ozenfant zůstal u malířství, zatímco Le Corbusier se snažil přenést zásady purismu i do architektonické tvorby. Šlo mu o architekturu, která by vypadala jako „mistrovská,

Le Corbusier, ateliér malíře Amédéea Ozenfanta v Paříži, 1923-1924

Le Corbusier, ateliér malíře Amédée Ozenfanta v Paříži, interiér

přesná a velkolepá hra objemů soustředěných pod sluncem“.³ Obtížně hledal v Paříži zákazníka, který by mu umožnil tuto vizi uskutečnit. A našel-li ho poprvé v Ozenfantovi, bylo to hlavně proto, že Amédée Ozenfant s ním tuto vizi sdílel.

Puristicko-funkcionalistická *nová architektura*, u jejích počátků stál Ozenfantův ateliér, se během dvacátých a třicátých let dvacátého století rozšířila po celém světě včetně tehdejšího Československa. V temném údobí po roce 1948 ji naši architekti ideologové prohlásili za produkt kapitalistického kosmopolitismu a fakticky tak naše architektury odstříhli od světového vývoje. Obrat přinesl teprve rok 1956, kdy shodou okolností rozhodla strana a vláda o účasti

Československé socialistické republiky na světové výstavě EXPO 1958 v Bruselu. Blýskli jsme se tam, kromě jiných atrakcí, moderní architekturou výstavního pavilonu, jehož plány spolu s Františkem Cubrem a Zdeňkem Pokorným podepsal pamětník meziválečného funkcionalismu a spoluautor skvělého pražského obchodního domu Bílá labuť Josef Hrubý.

Vedle jiných umělců se o rekordní úspěch bruselské expozice zasloužil mladý sochař Vladimír Janoušek. Ten pak s triem Cubr-Hrubý-Pokorný spolupracoval i při jiných příležitostech, mimo jiné při úpravě interiérů Radokovy experimentální scény *Laterna magika* v pražském paláci *Adria* z roku 1959. Janoušek se kdysi sám chtěl stát architektem. V dotváření

strohé mluvy moderní architektury poezíí moderní plastiky spatřoval cosi jako poslání. Pozdní padesátá a celá šedesátá léta ostatně vůbec snila o moderním *Gesamtkunstwerku*, o dokonalé syntéze či integraci všech druhů umění ve veřejném prostoru, který se tak zušlechťí a zhumanizuje.⁴ Svá velká díla pro novostavby v Praze i jinde vytvářel Janoušek v nevelkém sklepním ateliéru na Smíchově, o který se navíc dělil se svou ženou, neméně nadanou sochařkou Věrou Janouškovou. V roce 1960 začali Janouškovi pátrat po parcele pro novostavbu většího ateliéru. Našli ji na opuštěném bramborišti u Kotlářky, na úpatí nevelkého lesoparku, a v letech 1962-1964 si tam vysněný ateliér postavili.⁵

O rozvrhu místností i o základní koncepci celé stavby rozhodl sám Janoušek se svou ženou. Konečný tvar nicméně ateliéru vtiskl architekt Hrubý. Nevzniklo tak dílo tolik výbojné a novátorské, jakým se kdysi stal Ozenfantův ateliér od Le Corbusiera. Josef Hrubý, jakkoli se v Bruselském pavilonu i v jiných stavbách a interiérech zasloužil o znovuzrození české moderní architektury, vystupoval od konce padesátých let proti napodobování domnělých, a podle jeho mínění jen chvilkových, výstřelků a výstředností tehdejší architektonické produkce na Západě.⁶ Jako starému funkcionalistovi mu šlo o formový standard; o architekturu, která by uměla ve své tvarové skladbě zobecnit celou tradici moderní architektonické tvorby.

A tyto rysy ateliéru Janouškových, které bychom mohli označit za ne-stylové a ne-časové,⁷ hodící se stejně dobře do třicátých jako do šedesátých let, mistrovsky umocnila jeho rekonstrukce, kterou pro Věru Janouškovou nedávno navrhla a uskutečnila nejlepší česká architektka současnosti Alena Šrámková.

Dovede-li se novostavba ateliéru stát manifestem určitého uměleckého programu, ať už klientova anebo architektova, může to znamenat, že bude u tohoto programu umět vyjádřit i jeho hlubší myšlenkové pozadí. Úzkostlivě čisté a uklizené prostředí Ozenfantova ateliéru, jak jej zachytily staré fotografie, nám jistě připomene pitevnu, nebo ještě spíše laboratoř. A my víme, že jak malíř Ozenfant, tak i architekt Le

Corbusier přisuzovali svému puristickému směru význam téměř vědeckého, experimentálního a laboratorního umění. Umělec „*uvnitř své laboratoře sleduje houževnatě čisté hledání, teorii*“, napsal Le Corbusier přesně ve chvíli, kdy projektoval Ozenfantův dům.⁸ Ateliér takového umělce se stává laboratoří, ve které se experimentálně prověřují hypotézy o budoucnosti světa.

Z fotografií ateliéru Věry a Vladimíra Janouškových můžeme naproti tomu vyčíst atmosféru dílny, v níž se fyzicky zmáhá nepoddajný kov. Nejde tu o prostředí vědců – třebaže odpočátku nechyběla velká knihovna –, nýbrž o prostředí moudrých a intelektuálně založených dělníků umění.

V sedmdesátých letech, kdy Husákův režim

Josef Hrubý, 1962-1964, Alena Šrámková, 1996-1998, ateliér Vladimíra a Věry Janouškových v Praze u Kotlářky

oba sochaře zatlačil do illegality, začal jejich ateliér plnit ještě jiný účel. Začala se v něm scházet celá generace odstavených malířů, sochařů a teoretiků, kteří tu našli útočiště pro svobodnou rozpravu o umělecké tvorbě. „Pražský ateliér Janouškových sehrál v krušné době opětně úlohu důležitého místa vzájemných výměn názorů, informací, umělecké aktivity“, napsal o tom zasvěcený pamětník Jiří Šetlík v knize *Cesty po ateliérech*.⁹ Po Janouškově předčasné smrti v roce 1986 se tato tvrz svobody proměňovala v neformální a necenzurované muzeum. A dnes, po přestavbě Aleny Šrámkové, funguje navíc i jako obytný dům – jeden z nejpříjemnějších a nejkultivovanějších, jaké bychom teď mohli v Praze navštívit.

Poznámky:

- 1 Srov. dopis Jana Kotěry Richardu Gombrichovi z 18. prosince 1904, publikovaný v revui *Stavitel V*, 1924, s. 64: „*Jinak dělám jen maličkosti. Také vilu s ateliérem pro Suchardu. Na to se těším, neboť je to rozumný člověk.*“
- 2 Viz Christopher Green, „Ozenfant, Purist painting and the Ozenfant studio“, in: *Le Corbusier, Architect of the Century*. London 1987, s. 119-121.
- 3 Srov. Rostislav Švácha, *Le Corbusier*. Praha 1989.
- 4 O tom viz např. Ludmila Hájková – Rostislav Švácha, „Kde budeme žít zítra“, in: Vít Havránek (ed.), *Akce slovo pohyb prostor. Experimenty v umění šedesátých let*. GHMP, Praha 1999, s. 114-145.
- 5 LGV, „Ateliér na brambořišti“. *Domov* 1970, č. 6, s. 15-25.

- 6 O tom viz Rostislav Švácha, „Česká architektura 1956-1970“, in: *Česká architektura 1945-1995*. Praha 1995, s. 39-51.
- 7 Srov. Rostislav Švácha, „K českému architektonickému myšlení devadesátých let“, in: *Otázky prezentace, interpretace a instalací současného výtvarného umění*. Státní galerie ve Zlíně 1996, s. 22-29.
- 8 Le Corbusier, „Metody vědeckých výzkumů“. *Stavba II*, 1923-1924, s. 63-70.
- 9 Jiří Šetlík, *Cesty po ateliérech*, 1976-1986. Praha 1996, s. 54.

Za pomoc při přípravě článku vděčí autor architektovi Svatopluku Sládečkovi.

Foto: Libor Stavjaník

Dichtung und Wahrheit

Zdá se, že Neon z problémů hned tak nevybředne. Nejčerstvěji se terčem řady útoků stala právě rubrika *Dichtung und Wahrheit*. Z několika podobně laděných protestů vybíráme dopis spisovatele PAVLA VERNERA, který nám mimo jiné napsal: „Proč se neustále strefujete do Jarý Slomka, Jakuba Patočky, Evy Kantůrkové a pana ministra Dostála?! Copak tu není dost jiných jedinců, o kterých by se dalo leccos zajímavého napsat? Copak jste nikdy neslyšeli o nikom jiném, jak něco hloupého provádí. Vždyť třeba i já sám jsem v poměrně nedávné minulosti, bylo to přesně 14. března t. r. v 17.30 hod. na stanici metra Hradčanská, osočil v opilosti několik pokojně stojících spoluobčanů velmi nevybíravým způsobem. Navíc mi v tu samou chvíli bylo natolik špatně, že chybělo opravdu jen velmi málo, a byl bych se pozvracel přímo před jejich užaslými zraky.

A v mládí, ještě dřív, než jsem se stal známým spisovatelem, jsem bombardoval hořícím igelitem mravence, kteří velmi přičinlivě nosili různé drobné předměty z volné přírody do mraveniště. Počínal jsem si přitom zcela neslavitně, až krutě... Ale zdá se, že to je vám úplně jedno.“

Úplně novou atrakcí mateřské poutě na pražském holešovickém Výstavišti bude Stánek básníků. Jako první zde bude Svatava Antošová přednášet jazzovou lesbickou poemu o dvanácti zpěvech „Ententýky dva špalíky“, hned po ní by měl vystoupit J. H. Krchovský s básněmi „Spi, nebo umej se, já si jdu zapálit“ a „Všichni jsou zákeřná hladová klíšata“. Účast přislíbil dokonce Jiří Žáček a Karel Sýs, prý chtěl přijít Ivan Wernish, moc se těšil, že bude také dělat lidem veřejně radost, ale omluvil se pak, že nemůže, protože mu uzrály hemeroidy.

– „V neděli,“ říká organizátorka celé akce Renáta Bulová, „k tomu ještě vypravíme recitační vláček, v jehož pěti vesele pomalovaných vozech se bude zadarmo vozit mentálně postižená mládež. Podařilo se nám pro tuto věc získat vychovatelku jednoho z dětských domovů paní Alexandru Turchovou – moc jí děkuji – už vidím rozjásané tváře těch ubohých tvorečků. Připravila jsem si placatou čepici a pišťalku.“

– Václav Kočka, ředitel asociace Palma, která zajišťuje chod mateřské poutě, se těší: „Půjčíme k tomu i kolotoč pro nejmenší – autička, prasátka, koničky. Uvidíme, co to udělá s návštěvností. Slibujeme si mnoho. Všimli jsme si, a již to také máme statisticky potvrzeno, že brzy poté, co se v tramvajích a ve vozech metra začaly objevovat nápadné, pestré plakáty s poezií pro cestující, byl v Praze zaznamenán zvýšený zájem o cestování veřejnou dopravou a výrazně se snížil počet automobilů v ulicích, a s tím pochopitelně i počet nehod.“

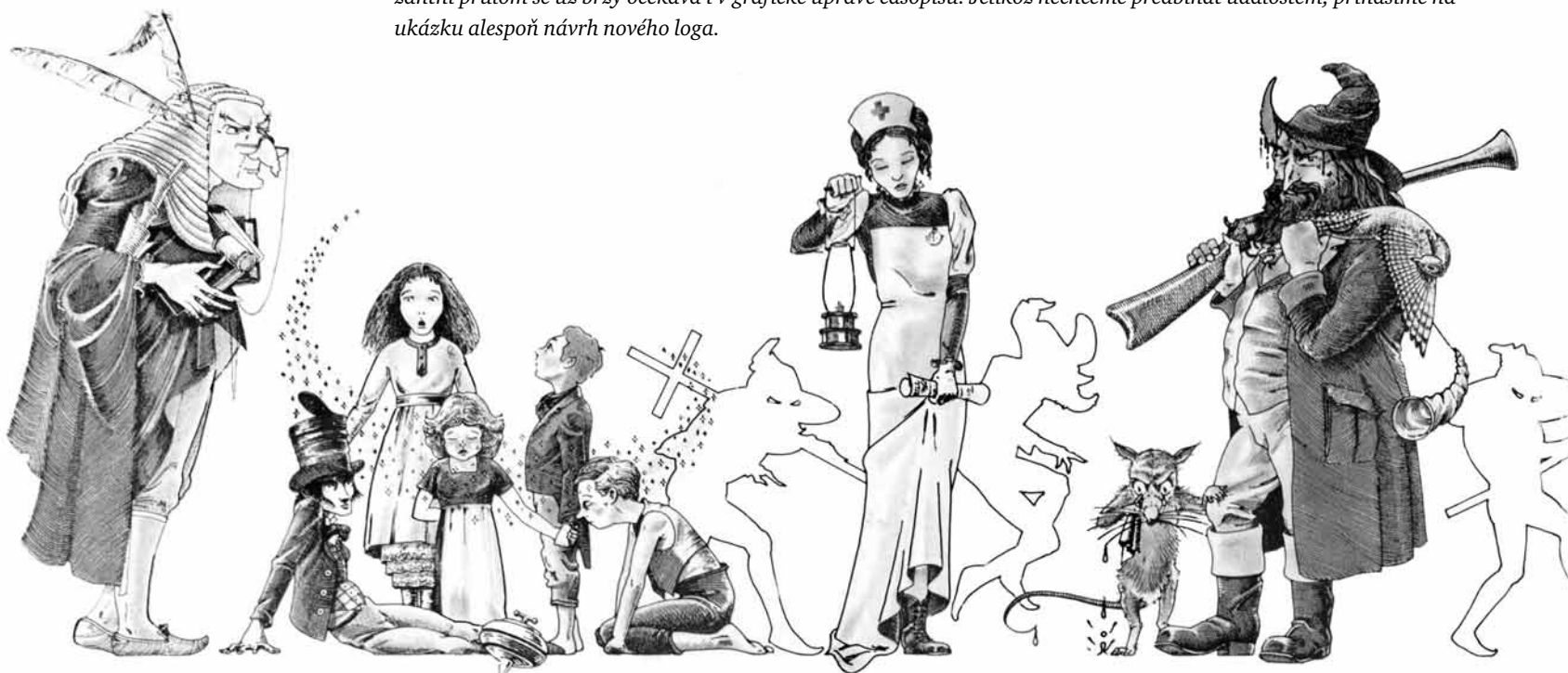
– „Jestli se moc nezkaží, nebo nezlepší počasí, budeme mít určitě úspěch,“ dodává Renáta Bulová, „a když uspějeme, máme připravenou další akci: Poezie všem neboli Čestí básníci přinášejí své plody přestárlym spoluobčanům. Už jsme v té záležitosti začali vyjednávat s předsedou senátu Petrem Pithartem a s několika domovy důchodců.“

Host zase o krok před ostatními

Moravský literární časopis Host podle zdroje, který si nepřeje být jmenován, nedávno angažoval k externí spolupráci bývalého básníka, dnes pracovníka reklamní agentury Jaroslava Čejku. Vedení snahou zvýšit moderním marketingovým přístupem co nejrychleji náklad časopisu, sešli se redaktoři Hosta na přísně utajovaném semináři v katakombách brněnského hradu Špilberk, kde se posléze nestačili divit:

„Uvědomte si laskavě, že trhem hýbou děti,“ informoval je J. Č. „Co se dětem zalíbí, to si taky na rodičích vyvzteknají.“ Vše, co se nám podařilo následně zjistit, svědčí o tom, že Čejkova slova padla na úrodnou půdu. Nejpozději od květnového čísla by neměl u žádného exempláře časopisu chybět plyšový králíček Hostík, plastická kravička Hostilka (na kolečkách, se setrvačnickem) zase připadne třem šťastným předplatitelům vylosovaným koncem prázdnin. Rázantní průlom se už brzy očekává i v grafické úpravě časopisu. Jelikož nechceme předbíhat událostem, přinášíme na ukázkou alespoň návrh nového loga.

V pozůstalosti po básníku Ivanu Divišovi byl vedle mnoha jiných zajímavých písemností nalezen dopis, jímž se všestranný heretik Martin C. Putna omlouvá za svůj článek v Literárních novinách, jímž se pokusil bagatelizovat básníkovu životní dílo.

– „Drahý mistře, přijměte předem můj uctivý pozdrav,“ stojí na různém listu s předtištěnými králíčky a kvítky, „já dobře vím, že jste možná asi určitě ten největší český básník v historii, a nejenom že to vím, já to tak i cítím a uznávám, ale chápejte, jistě jste už někdy zakusil takové pokušení – strefit se do něčeho – mně se to stalo a prostě jsem, jak jsem tak stál s tou flintou, najednou nemohl jinak. Mea culpa, mea maxima culpa! Vy jste byl v té chvíli široko daleko jediný pro všechny mé čtenáře viditelný terč. Nyní Vás, Mistrče, žádám o prominutí a zároveň snažně prosím: Ať už mi odpustíte, nebo neodpustíte, nevykládejte o tom nikomu.“

Poslanec parlamentu za Občanskou demokratickou stranu Andrej Ďurovič (sexuolog, dříve pracovník manželské poradny) vypracoval návrh nového zákona o pornografii. Zajímavá je především základní definice: „Pornografie, to jsou především ty orgány, které jsou před veřejností zdůrazňovány na úkor celku, přičemž způsob jejich vyjevení odhaluje zdánlivě nepostižitelné skutečnosti, aniž se přitom dotýká jejich prosté základní podstaty.“ – V parlamentních kuloárech se již mluví o tom, že nový zákon nemůže být přijat, neboť komunisté, sociální demokraté, lidovci, a dokonce i občanští demokraté se obávají, že by mohl být jejich soupeři zneužit v předvolebním boji. – „Když mi to takhle nepřijmou, nevaďí,“ říká poslanec Ďurovič, „s nějakou menší změnou jim to tam šoupnu znova, třeba jako návrh zákona o billboardech. Ať se třesou – tuneláři!“

Kultura v Čechách je ohrožena

Bleskový průzkum, který provedla agentura Neon-Press, potvrdil, že česká kultura je v ohrožení. Aniž bychom chtěli v čtenářích vyvolávat extrémně silné dojmy šokující zprávou, nezbyvá nám než potvrdit, že údiv oslovených spoluobčanů byl nelíčený a jejich zděšení zcela autentické.

Když se například svobodná matka tří dětí, paní Blaženka R., dozvěděla od pracovníka agentury, že ministerstvo kultury ČR hodlá v rámci vyhlášeného grantu dát talentovanému spisovateli ročně nanejvýš 100.000 Kč, ačkoli je tento ochoten napsat knihu, kterou si po vydání přečte nejméně šest set (!) spoluobčanů, byla zcela šokována:

„To snad nemůže být pravda,“ řekla nám.

Takřka identické byly reakce většiny dotázaných a zdá se, že čas apatie a lhostejnosti k osudu české kultury pomalu končí. Je dokonce pravděpodobné, že to někdo brzy požene výš!

A je jen dobře, že ani ti, jichž se věc bezprostředně dotýká, neskládají ruce v klín.

Ve snaze zabránit do budoucna podobným nedůstojnostem už vyhlásil výstražnou stávkou například Sbor dobrých chropyňských písmáků. Všichni čtyři členové Sboru jsou odhodláni nepsat poezii ve dnech 1.-10. května. Pokud se neseťká jejich protestní akce s úspěchem, mohou prý stávkou proloužit o další týden!

Známy pražský spisovatel a nelíostný kritik českých politických poměrů PAVEL VERNER v poměrně nedávné minulosti, přesně 14. března t.r. v 17.30 hod. na stanici metra Hradčanská, osočil v opilosti několik pokojně stojících spoluobčanů velmi nevybíravým způsobem. V tu samou chvíli mu bylo navíc tak špatně, že chybělo opravdu jen velmi málo, a byl by se poblíž přímo před jejich ušasými zraky. Navíc v mládí, ještě dřív, než se stal známým spisovatelem, bombardoval zapáleným igelitem mravence, kteří velmi přičinlivě nosili různé drobné předměty z volné přírody do mravenišť. Pavel Verner si přitom počínal zcela neslitovně, až krutě...

Upozornila jsem ho na staré přísloví: „Lenivý člověk nemá nikdy čas.“ Potom jsme se společně zabývali různými aspekty jeho života. V každé oblasti jsme našli nějakou absurdní překážku: zanechal cestování, které ho velmi těšilo; protože „nikdy neměl čas“, nechodil do divadla a málem ani nenavštěvoval rodiče. Zdálo se, že pomalu a nepozorovaně ztrácí radost ze života. Při terapii vycházela najevo jeho pochmurná životní situace a také temné, smutné sny. Časem jsem pozorovala, že atmosféra sklíčenosti, již s sebou přinášel, začala působit i na mě.

Inu, psychoterapeuti to nemají lehké. Jungiánka ANNE MAGUIROVÁ působí v Londýně a nakladatelství Portál vydalo v překladu Pavla Klepáče její úvahy o temných stránkách lidské psychiky, postřehy vycházející z každodenní praxe. Kniha se jmenuje *Stíny duše* a jednotlivé podkapitoly mají lákavé názvy. Tak například *Lucifer – Světloňoš*, *Lakomá snacha* nebo *Alkoholik, jemuž hleděla do tváře krysa*. Když jsem před léty navštěvoval kurzy klasické homeopatie, měl jsem už křest Jungem i první nadšení z jeho odkazu za sebou. Naši britští lektoři ovšem více a více při homeopatických rozborech citovali z příběhů a podobností, ve kterých jsem starého dobrého Junga poznával. Příliš mě to neudivovalo, říkal jsem si, že když Jung v Anglii učené pobyl, zanechal tam nemsazatelný dojem, ale přesto si kladu otázku, zda mlhavá metropole na Temži, kde se povalují rozpárané prostitutky a zhýralá lordstva vyvolávají duchy smíchu, má nějaké zvláštní předpoklady pro to, aby tam obskurno zřídilo svůj hlavní stan. S jazykem je potíž. Tím „obskurnem“ jsem myslel prostě temno, nikoliv něco, co je hodno opovržení a přehlížení. Homeopatie podle mých pozorování příliš nefungovala, ale Junga jsem nepřestal mít rád a říkám si, že až budu mít jednou více času, pořádně si ho prostuduji. Bodejť bych taky neměl rád učení, v němž tak důležitou roli sehrávají symboly, přirovnání, metaforika, a zejména hlubinná paměť do těchž vězán! Co bych to pak byl za milovníka knih? Ostatně paní Maguirová dokazuje, že k nim také patří, protože se na stranách 108-113 pustila do rozboru Kreutzerovy sonáty, aby ukázala, jak sám Lev Tolstoj zápasil se svým hrubým, temným stínem, na čemž mě nic nepřekvapuje, stačí se podívat na nějakou jeho fotočku: Jestliže takto vypadal hrabě, jak potom musel působit jeho temný stín?

I vrah je obětí, protože ho pohání síla mocnější nežli on. Vysvětluje Maguirová na tragickém případě hlavní postavy povídky. Žárlivost

má ohromný ničivý potenciál. Autorka *Stínů duše* se domnívá, že Tolstoj možná sám zabránil, aby se stal vrahem své ženy, neboť příběh Kreutzerovy sonáty vypovídá mnohé o nevědomém pozadí spisovatelova manželství. Že je zápas se žárlivostí strašný a nelehký i co se týče neblahých následků, nejen sám o sobě, připomíná Maguirová na závěr kapitoly o žárlivosti:

Muži i ženy by měli vědět, že hrubě zničit manželství nebo přátelství je vražda. Partnerovy city jsou zmařeny. Zнала jsem mnoho žen a mužů, kteří se z podobné příhody už nikdy nezotavili.

Na své si v této knize přijde každý, kdo předpokládá, že souvislosti mezi věcmi, symboly, lidskými skutky a tradicí jsou provázanější a méně nahodilé, než bychom v chvatu mobilního telefonování a internetu byli ochotni připustit. Ano, tradice, to je důležitá připomínka, poukázání na hlubinu hodnot, které si předávali naši předkové a jimž dnes nevěříme, protože se nám vyprázdnil jejich obsah. (Inu, po převrácení.) Tradice ovšem neznamená pouhé úložiště archetypů. Archetypy, ony věčně sedimentující usazeniny symbolických kvalit či celých „postav“ (Matka, Stařec, Dítě, Anima, Stín, bohové všech možných vlastností a mytologií), by měly být nějak kultivovány, ošetřovány, aby se tradice udržovala živá. Či lépe řečeno, měl by být kultivován kontakt, dialog s nimi.

To je ovšem, jak se zdá, nemalý problém. Vždyť filozofové postmoderny ukázali, že onen vývoj, který byl chápán jako takzvaný pokrok, dospěl k popření některých nadějí, které s „pokrokem“ byly spojovány. Můžeme také obvinít vědu, zvláště takzvané technické a technologické obory, že jednoduchou symboliku kupříkladu takové alchymie nenapravitelně zesměšnily. Maguirová třeba připomíná příběh červenky, ptáčka, který pyšně letěl stále výš a výš, až se spálil na hrdle od slunce a tato památka ve formě přízračné náprsenky mu navždy zůstala. Je to příklad jednoduchého pozorování a dedukce, jakou každý ornitolog směle označí za úplný nesmysl, stejně jako běžný člověk dneška (natož hydrolog nebo ichtyolog) nebude hledat v rybníce hasrmana s jeho pokličkami. Možná ale věci fungují v rámci takových podmínek, jaké jsme jim ochotni neupírat, v mezích naší představivosti vzhledem k jejímu dosaženému a dosažitelnému stupni (závisícímu na inteligenci, vzdělání a zkušenostech, zvláště oněch nepředvídatelných a nečekaných). Nebo je to všechno složitější, třeba v tom, že vyšší vzdělání nemusí nutně vylepšovat naši představivost?

Foto: Ondřej Slabý

Petr Hrbáč (1958), básník a prozaik. Pracuje jako úředník s lékařskou kvalifikací. Kromě literatury se aktivně věnuje i botanice a hudbě.

Kritické myšlení je nám k něčemu ve světě, který samo ovlivnilo, ne-li vytvořilo. Ale mimo tento svět nefunguje. Možná to můžeme vztáhnout i na samotný takzvaný rozum. Možná pomohou terapeuti jako je paní Maguirová pouze těm, kteří k nim mají důvěru, těm, kteří přistoupí na příslušný výklad, na příslušnou interpretaci. Víra tvá tě uzdravila. Je to stále totéž. Ale není to tak lehké. Možná bez milosti víry není. Bůh ví.

Kdo se cítí být povolán vykládat, vykládej, kdo víš jak a co studovat, studuj! Mnoho štěstí, Anne Maguirová!

To LEONID ANDREJEV štěstí neměl, protože se narodil do nesprávné doby. Nakladatelství MAŤA vydalo knihu **Propast a jiné povídky**. Takové povídky nejsou jungiánským rozbořením působení archetypálních mocností ve vztahu ke předem vytýčeným komplexům žárlivosti nebo zakopané Animy. Jsou to spíše výmluvné dialogy ztracené v příšeří přelomu devatenáctého a dvacátého století, v době zdánlivé nevědomosti a přetrvávajícího tmářství, kde ale už probublávají utvářející se embrya všech těch rudě mrkajících revolucí, rozdělovaček a zametaček. Jako bychom slyšeli náraz nakřáplé Rasputinovy hlavy o led. Překvapí nás hbitě

Foto: Ondřej Slánský

tempo spisovatelových dialogů. Tehdy ještě Rusové uměli psát (nejen pít a válčit), a i když k tomu měli důvody, neutápěli se ve zmrtvělých vodách existencialismu. Popisy a komentáře jsou řízné, peprné a vojácky střížené, ačkoliv typický ruský smutek s koncem každé povídky nezadržitelně zhoustne, až k ošklivosti, až k nevolnosti, k závratí z nesmyslna, které je přesto oproti tomu pozdějšímu existencialistickému nesmyslnu a prázdnu vyložené opojné.

(„Jednoho tichého a poklidného večera, stráveného mezi těmito bílými stěnami, jsem zpozoroval na Mášíně obličej, když jsem na ni náhodou pohlédl, výraz bezradnosti, rezignace a hrůzy z čehosi silného a strašného. Vzápětí odešla, ale já jsem usedl na rozestlanou postel a usilovně přemýšlel, zdali vůbec mám, nebo nemám nějaké přání. A měl jsem prapodivné přání. Já, doktor Keržencev, jsem měl chuť výt.“)

Camus v *Cizinci* žádnou Mášu nemá, tím to bude. Ale vážně; do té závorky jsem nevybral dobrý příklad. Někdy ovšem nechtěně má nejen své kouzlo, ale oplývá dokonce i větší pravdivostí nežli výsledky bohulibých záměrů. Tedy případnější citát, nyní bez závorky: „Podívejte se, slunce už zapadlo!“ zvolala se smutným údivem. „Ano, zapadlo.“

„V hlase Němoeckého se znenadání objevil osten smutku. Smrákalo se, stíny se rozplynuly v šeru a všechno kolem vybledlo, ztichlo a zmrtvělo. Z té strany, odkud dřív sálalo slunce, plížily se temné hradby mraků a kousek po kousku požíraly bleděmodrý prostor. Mraky se

valily, srážely, pomalu a nemotorně se jedna oživlá obluda měnila v druhou a dál se líně a váhavě vlekly, jako by se jim nechtělo, jako by je postrkovala jakási neúprosná a strašná síla. Jeden světlý a cárovitý mráček se oddělil od ostatních a teď se sám a sám polekaně a bezradně zmítal v prostoru.“

Jakoby tím mráčkem byl sám Andrejev, můžeme si říct nad jeho životopisem. Přátelství s Maximem Gorkým skončilo v době, kdy Leonid Andrejev deklaroval nepřijatelnost bolševismu. Jeho život vyhasnul v jakémsi dobrovolném vyhnanství v osmačtyřiceti letech. Symbolicky na pomezí skutečné Evropy a Ruska.

Mé ukázky jsou nevhodně vybrány. Přiznávám se, že jsem je úmyslně nenahradil příkladnějšími, a připadám si tak jako nějaký Dostojevského nebo Andrejevův hrdina. No, spíš Dostojevského. Andrejev není takový rozumbrada jako Dostojevskij. Narodil se až deset let před smrtí Fjodora Michajloviče, a nejen proto patřil k jiné generaci, která jakoby už musela počítat s tím, že nikdy nedosáhne klasického ohlasu dřevních velikánů zlatého věku ruské literatury. Jeho hrdinové jsou oproti těm Dostojevského mnohem věcnější, jejich zoufalství nemá naději na zmírnění ani oslavení sebemrškačskými, natož vizionářskými meditacemi, což je možná v jakémsi zdánlivém rozporu s brilantním a skoro odlehčeným stylem většiny Andrejevových próz. Povídka *V mlze*, vyprávění o mladíkovi, který ubodá starou prostitutku a sám pak spáchá sebevraždu, nevypráví o samotném spiso-

vateli o nic méně nežli povídky ostatní, spíše víc. Literatura je hra. Je to vivisekce o to bezbolestnější, čím osudnější. Talentovaný prozaik, který neměl čas na to, aby strávil přízrak vlastní proslulosti, „démonický krasavec“ písčící bezostyšně o lidském utrpení jako o dědictví předků polapených do téže lepkavé chandry, do sítě rozpadlých vztahů navazujících přesto nová zoufalá spojení v rámci nesmyslné, a právě proto vítězí plodnosti a vitality, které jsou samy o sobě podobně lhostejné jako příroda sama, zdegenerovanosti hodnot a konec konců věčně triumfujícího tajemství onoho černého zrcadla, v němž se v Rusku shlíží polekaná Evropa jako ve stepní studni. Éch, báťuško, nalej mi vodky, zazpíváme si! (Takhle se nedá žít. A svět tomu s ledovým klidem přihlíží – muži líbají své ženy, vědci přednášejí ze svých kateder, žebrák se raduje z kopějky, kterou mu někdo hodil. Pomatený a ve své pomatenosti šťastný světe, jaká muka teprve poznáš, až prozřeš!) L. N. A. píše v lednu 1903 Gorkému: „Nakladatel mi vynadá za *Mlhu*, prohlásí, že má sláva nebude mít dlouhého trvání*, a já už se vidím poplivan, všemi opuštěn, nemocen nebo v chudobinci v erárním županu a s roztrženými rukama. Měl jsem asi příliš těžký život.“

Nejistota z příliš nesnesitelné lehkosti bytí a psaní? Jakpak by ne, ale také „příznak chorého mozku“, „hnisavé ospalky na řasách“, „temný a zpustlý dům“, „po druhém záchvatu se mě už všichni báli“, „pořád řvu“. A my, Švejci, ještě dvacet let poté odklepáváme veselé, drogistické

historiky, ničeho netušíce, řítíce se od jednoho občuraného nároží ke druhému, bastardi stejně dobré myslí jako ty portréty v šenku pana Palivce potentočkováné mouchami a jako ti hybridní psi, kteří nakonec sežrali paní Müllerovou v době dlouhé Švejkovy nepřítomnosti.

Velikost či malost? Co na tom záleží. Účel světi prostředky a pop otec Ignatij se vzpamatovává ze své nadutosti teprve tváří v tvář hrobu dcery sebevražděně rozkrájené koly vagonů a nicneřikajícímu pohledu manželky ochrnuté po mrtvici. Vzpamatovává se? Procitá. Zdaleka to asi nestačí! (Proto byl Gorkij s přítelem tak nespokojený, protože věděl, že literatura sama je k ničemu, že je zapotřebí činu, bolševického vzetí za lopatu!)

Pojďme raději na **Sukulenty pro každého**. Z pekla zavodkovaných a věčně(?) váhajících Rusů do idyly typicky postmoderní a málem multimediální polopatičnosti příjemných fotografií ještě příjemnějších podivínů, trpaslíků, znetvořenců a tak říkajíc obrněných kytiček. Mezi sukulenty v širším smyslu patří i kaktusy, u nás mnohem dřív populární než všichni ti méně nebo vůbec otrnění příslušníci rodů Aloe, Agave, Pryšec nebo Tlustice. Doplňte si havorcie, gastérie, eónia, echeverie či smrdutky a jsme doma. Doma. Co je to domov? Pro většinu z nás místo, kde zapadá slunce mezi květináči. Pardon, aspoň si to myslím a zní to prostě dobře. Usedlý Středoevropan, nedůvěřivý vůči širokým politickým a ideologickým záměrům rozlehlých mocností, čapkovsky shrbí hřbet a pozoruje importovaný objekt z polopouští, aby se rozplýval nad jeho neužitečnou, nemálo bizarní krásou. Německý smysl pro systém a škatulkování infikoval zajisté už obrozence, kteří se právě vůči němu „emancipovali“, a maloměstské pojetí klasifikující latiny ukotvující obrázek podivné potvory v novém pořádku (ehm) dodává čtenáři iluzi vzdělanosti či spíše jakéhosi tajemného odbornictví. Dovedete si představit, že by hrabě Lev Nikolajevič pěstoval bizarní klenot z namíbské pouště na parapetu manželce navzdory? Že by Vrublevův démon, Andrejevův současník, unyle rozvalený, erotický mladík, jehož bičující perskými plameny, spočinul pohledem šilených očí na dřevnatější bramboře vyhánějící na dekadentním stvolu zbytečný, narůžovělý květ? No, to už možná spíš. Ale ještě pravděpodobnější je taková záliba ve věku Žakelýn sbírajících Džekův mozek ze zadního sedadla limuzíny v ulicích „věčného“ Dallasu. Fuj tajbl, řekneme si rozpačitě, patříce na odu-

lou nestvůru povýšenou na pěstitelský šperk v pečlivě vybraném keramickém kořenáči. To ale přeháním, pro názornost totiž, sám mezi příznivce, ba milovníky sukulentů patřím, ačkoliv se asi nikdy nevypravím do provincie Natal nebo jinam do sousedství na území Zuluů, Mandelů a Svobodného státu Oranžského, kde je země zaslíbená Kosmatcovitých a Liliovitých, mezi které aloe či havorcie patří. Sběratelství je určité druhem voyeurství. Špehujeme exponáty ve svých sbírkách, vytrhli jsme je z přirozeného prostředí nebo alespoň z pradávne vlasti jejich předků, usmysleli jsme si, že příroda je vlastně galerie, výstavní síň, rozšiřujeme kritéria libosti, zajímavosti, pozoruhodnosti, a pokud jsme náhodou i botanicky vzděláni, máme trochu usnadněnu tu práci na třibení našich krasomilných čiv. (Rozvíjej se, poupátko, opupeň se, smrdutko!) Pryšce, rostliny z rodu *Euphorbia*, vám nikdy nerozkvetou, nemají totiž květy v pravém slova smyslu, nýbrž pouhá cyathia, zato vypadají jako kaktusy, odumřelé rybí trupy, mumifikované hlavy sester Gorgon (*Euphorbia caput-medusae*), zbronzovatělé klubko hadů, ananasy křížené s rybízy, zkamenělé rozinky, zmenšené ragbyové meruny či cosi, co vykadila v posledním záchvěvu hořící žirafa Salvatora Dalí. Mám důvodné podezření, že podobně jako v případě internetu je nejdůležitější vzhled **stránky**, což v dnešní době není u těchto mnoha navzájem si podobných publikací velký problém, neboť jejich autoři prostě seberou velké množství barevných fotografií, připojí příslušný text a dílo je hotovo. Pokud by se našel vážnější zájemce, musel by vydat veliký peníz na shánění specializované literatury, která je u nás stále prakticky nedostupná, a ani celý slavný internet v tom není výjimkou, víc než virtuální knihovně se zatím podobá smetišti. Pro botanika středoevropského rozhledu je problematika jihoafrických a mexických sukulentů málo pochopitelná, mimo jiné proto, že se tyto šťavnaté rostliny zajisté špatně lisují a herbářují, a konec konců i z toho důvodu, že si jejich proměnlivost a ekologické nároky nemůže běžně ověřit ve vzdálených, a často málo hostinných, krajích. Musí tudíž věřit tomu, co se mu (dnes už ve velmi lákavém hávu) k věření předkládá.

Uskromnit své „vědecké“ choutky ovšem není zase tak těžké, pohled na sukulentí nestvůrky i krasavice je natolik zvláštní a vděčný, že touha po co nejrelevantnější taxonomické informaci konec konců ustupuje ochotně do pozadí. Kdo to pěstovat nechce, nemusí, aspoň mu to nesežerou vlnatky jako mně! Stačí čumět na

vlnadné fotočky, je to jakási neerotická a mnohdy i nesexuální (když se rozmnožují vegetativně!) pornografie nebo alespoň prostituce. Autoři jsou JAN GRATIAS a RUDOLF ŠUBÍK, vydalo nakladatelství a vydavatelství Cesty.

(Má favoritka je *Ipomoea holubii* na straně 126, která vyhlíží jako trochu přistřižený svlačec tančící na kokosovém ořechu.)

Myslitel a sociolog ERNEST GELLNER (1925-1995) byl vzdáleným příbuzným bohémského básníka známého všem absolventům českých středních škol. Na rozdíl od Františka se dožil vyššího věku a jeho spjatost s britským prostředím a myšlením mu také byla někdy vyčítána. Zabýval se především racionalismem, byl příznivcem rozumu. Tak na straně 137 knihy **Rozum a kultura** v překladu Evy Musilové píše: „Poznávání je oblast, v níž vítězství racionalistického stylu či koncepce je skutečně pochopitelné vystaveno nejméně. Forma vědění, která se těší vážné úctě v rozvinuté společnosti – tedy věda –, je ovládána souborem pravidel, jež zůstávají i nadále spřízněna s těmi, která pro racionální chování lidské mysli navrhuje Descartes.“

Už z tohoto krátkého citátu Gellnerova díla lze vytušit jeho sklon ke tradičnějšímu uvažování. Pokračujme v citování: „Od výkladů se vyžaduje, aby byly souměrné, a podléhají testování, jež neovlivňuje ten systém idejí, který se zkoumá. Systémy víry nesmějí vytvářet uzavřené kruhy, v nichž posvátné a privilegované prostředí vede privilegované oceňovatele k vnímání a uznání posvátných důkazů, které pak znovu potvrdí původní Obraz. Tak je tedy vyloučena primitivní kruhovitost **agrárního** myšlení, kde přímo samotná pravidla zkoumání zaručují potvrzení původního obrazu světa a jsou jeho důsledkem. Víze světa nesmí diktovat pravidla důkazu s privilegovanými zdroji, které potom potvrdí vizi samu. Převládá jedna jasná, zřetelná a sebeodůvodňující idea – totiž že nic, co je v rozporu s nezávisle, **souměrně** zjištěným důkazem, nemůže být pravda.“

Jak vidno, ani tento Gellner neměl na růžích ustláno. Řídil se Stendhalovým výrokem: „Je fais les efforts possibles pour tre sec.“ – Dělán, co mohu, abych byl střízlivý. Připouštěl, že Rozum je vyloženě otcovražedný a sebevražedný. Přesto mu dával přednost před iracionalitou. Zvolil takový přístup, že se snažil používat co nejjednoduššího a nejsrozumitelnějšího výkladu problémů a ty pak stejným způsobem pod-

roboval svému zkoumání. Přesto musel narážet na špatně řešitelné nebo dokonce neřešitelné otázky a pak se stejně jako kterýkoliv jiný filosof stává hůře pochopitelným. Tvrdí: „Rozum je pěšák přírody, ale příroda je zařízena tak, že nám náš rozum říká o přírodě pravdu.“ Pouští se do kritiky Wittgensteina, a proč ne, žádný myslitel, ani tak zpopularizovaný jako právě Wittgenstein (o kolika filozofech s výjimkou jistých ideologů byly natočeny filmy?), nemá zaručeno, že je nedotknutelný. Příkladem pochybování, které se mi ovšem zamlouvá a jehož povaha souvisí i s mými pochybnostmi vůči homeopatii naznačenými výše, je Gellnerův názor na *Zlatou ratolest*, dílo Frazerovo, které nedávno vyšlo i v českém překladu, ačkoliv je to dávno „antropologický metuzalém“. Na jedné straně Gellner konstatuje, že tato vlivná kniha je skvělá. Na straně druhé ji podrobují kritice skrze pochybnosti o Humově filozofování. Na mušku si bere asociace a cituje Shakespeara: „Shakespeare správně poukazuje na to, jak omezená je schopnost asociace tišit bolest: Kdo udrží oheň v ruce jen proto, že přitom myslí na mrazivý Kavkaz?“

A pokračuje: „Pomocí asociace můžete dospět kamkoli. Asociace je bezbřehá, nevázaná a neukázněná.“

Ale! Myslíme tak, jak *musíme*. Myslí v nás naše kultura. Pojmově i slovně jsme podivuhodně ukáznění a dobře vychovaní. Asociace se rodí svobodně, ale všude jsou v poutech. Jinak by sotva mohla existovat společnost.

Gellner o Frazerově antropologii soudí: „Podivnosti lidské pověry se vykládají poukazem na nespornou pravdu, že je pro lidi převelice snadné dělat mylné, nevědecké asociace. Právě tímto způsobem, scestným užíváním asociací, Frazer vykládá zálibu lidské mysli v bizarních požadavcích magie.“

A nikoliv zlatá ratolest, ale zlatý hřeb Gellnerova přesvědčení: „Frazer může vyložit naše přestupky proti logice; nemůže vysvětlit způsob, jímž je naše mysl přitahována k *řádu*, ať už magickému nebo vědeckému, ani to, jak je řád do značné míry sdílen v každé společnosti.“

(Další optimista!) Vydalo Centrum pro studium demokracie a kultury.

Maloměstské elegie JIŘÍHO RULFA jsou knihou kvalitativně nevyrovnanou. Oproti *Nebezpečným dnům*, ve kterých citlivá autorova intuice přinesla poezii převážně zajímavou a jaksi nezvyklou (snad to nemusí být totéž), je tento počín příliš nahodilý. Rulf nedostal své-

mu nespornému talentu. Výkřiky do prázdna, šroubované obraty (podle mě neschopné obstát ani jako verše v kontextu oné větší svobody, kterou se poezie zdánlivě liší od prózy) se míjejí účinkem. Jsou tu opakovaně vidět nadějně rozběhy, ale příliš často končí rozpačité: „Vím, já obly bloud, o času svoje. A krev vykvetla, kvete a pokvete.“ Nebo: „Ne, šli jsme k té tůni spolu / a u vody viděli jsme, že cesta se dvojí, / ač stejná je přec. Tak došlo k rozloučení / a já jsem jen v tom bludu svým gestem druhé přidržel.“ Či dokonce: „Protože my máme svou noc v hlavách, / my ji ráno jíme jako koláč.“ Většina sbírky působí, stejně jako *Dopis architektovi*, vyloženě nedodělaně. Vydala Mladá fronta v edici KPP.

Mají probírané tituly něco společného? Jistě ano, já jsem je však nevybíral se záměrem porovnávat nebo dokonce shrnout na jednu tematickou hromadu. Naopak.

Nicméně není možná úplně náhodné, že první dvě knihy mé kupky v málokterém čtenáři vzbudí veselou náladu. Snad jsou příliš vážné a ve srovnání se sterilní, neosobní seriózností Ernesta Gellnera i vyloženě smutné. Beze zbytku to platí jen o Andrejevovi, protože ten žil ve smrtelně vážné době a také bral smrtelně vážně své psaní. Maguirovou beze zbytku vážně brát nemůžeme, protože tak nemůžeme brát žádného profesionála. Profesionalismus je ve srovnání s literaturou Andrejevova typu a vůbec tohoto druhu „starého“ umění vždycky habaďura. Profesionál je v nejlepším případě poctivý blbec, kdežto umělec „jen“ hazarduje s vlastním duševním a někdy i somatickým zdravím. Má cenu jako svědek vlastního osudu, který se může stát poučením pro druhé.

A filosof? Filosof je prostě filosof, ve většině případů zcela neškodný druh psavce, který od věků především kazí mládež, pokud ta je ochotna mu naslouchat nebo umí alespoň trochu číst, což se dnes stává pomalu výjimkou. Nejnevinnější jsou tedy autoři knížky o sukulentech. Kdo chce, může si prohlížet barevné obrázky a divit se, že někde taky rostou takové podivné tlustice, kropáčské vrutice. Jak říkával můj dědeček: „Příroda tě na rozdíl od lidí nikdy nezklame!“

*v tom se nakladatel nakonec nemýlil

Knihkupectví Archa najdete ve Zlíně na adrese Bartošova 12

Experimentální román, který sám tvůrce považuje za svou nejlepší knihu.

Jiří Kratochvil Urmedvěd

Požadujte knihu u svých knihkupců,
nebo distributorů
KOSMAS, Lublaňská 34,
120 00 Praha 2, tel.: 02/291925
BETA Dobrovský,
Květnového vítězství 332, 149 00 Praha 4,
tel.: 02/791 38 30, 791 07 33

POZOR

Nový román našeho předního prozaika
oceněný prestižní Seifertovou cenou.

Jiří Kratochvil Noční tango

Požadujte knihu u svých knihkupců,
nebo distributorů
KOSMAS, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2, tel.:
02/291925
BETA Dobrovský,
Květnového vítězství 332, 149 00 Praha 4,
tel.: 02/791 38 30, 791 07 33

Foto: Jakobi Tadeusz

Poetika homosexuality v české literatuře (II. díl)

2.

Cesty sublimace (dokončení)

Je paradoxem, že v díle **Richarda Weinera** (1884-1937), s jehož jménem je homosexualita odedávna spojena daleko pevněji než se jménem Zeyerovým a Březinovým,¹ nacházíme daleko větší podíl „masky“ než „signálu“. Signály se najdou: vojenská přátelství ve sbírce povídek *Litice* (1916). Obraz ideálního čistého jinocha tu a tam se zjevují v básnické sbírce *Usměvavé odříkání* (1914; básně *Před polednem* a *Jinoch*) a o něco zřetelněji v litanicky vzývané podobě hochy Františka, konstantním a všeřikavým epithetem osmnáctiletého („Osmnáct roků je mu / úsměvy snímá jimi se přiodívá“²) ve skladbě *Mezopotamie* (1930). Sebecharakteristika první osoby některých próz v *Netečném divákově* (1917), ve *Šklebu* (1919) jako osoby stojící mimo běžné lidské vztahy, nejrozvinutěji v povídce *Hlas v telefonu* (*Škleb*): „Jako každý velkoměstský samotář – ač je-li zlý, což je podstatné – chodívám i já často a rád do místností, kde se projevuje družnost. (...) Tu zmocňuje se mě touha býti jedním z kuli, zapřažených pod společným jhem, zvaným ‚vztahy‘. Dříve pocítoval jsem truchlé uspokojení, že jsem mimo. (...) Jaká noc! Jak jsem sám! Naproti svítí v oknech, a já vím, že tam je několik lidí. To stačí, abych se div nesvíjel jako poražený, poražený kým?“³ V titulní povídce *Netečného diváka* se vyskytne i jedna jediná weinerovská figura, která o sobě přímo říká: „Vzhledem k mému determinovanému narcismu – je mi stejně příjemno, jsem-li předmětem náklonnosti ženy či muže.“⁴

Weiner však po každém signálu velmi, velmi spěchá, aby upevnil masku. Hned po básni *Jinoch* následuje v *Usměvavém odříkání* báseň *Dívka*. Řada básní, dokonce cyklus *Čtyři básně milostné* ve sbírce *Rozcestí* (1918), se obrací k nepojmenovaným adresátům v ženském ro-

dě. Taktéž samotářský vypravěč citované prózy *Hlas v telefonu* uvažuje o navázání vztahu s dívkou. Homosexuál či ještě spíše (podle vlastních slov) chladný objekt mužských vášní z *Netečného diváka* není vypravěčem v první osobě, nýbrž vypravěčovým protihráčem, vypravěč ho nazývá „Vy, kejkliř života, neutrum, fyzické i duševní.“⁵ – a jeho konec je tragikomicky hrůzný. Navíc, tento tvor je v knize *Netečný divák* zařazen mezi jiné všelijak postižené a z normality vyčleněné postavy, jako zmrzačený muž v povídce *O jednorukém člověku* nebo chlapec, cítící se páriou z důvodu chudoby, v povídce *Smrt Jakuba Ondřícha*.

Jistě lze namítnout, že u Julia Zeyera „heterosexuální“ motivy drtivě převažují nad homosexuálními signály, a přece se tomu nepodivujeme. Jenže Zeyer je autorem tradiční epiky, jejíž milostné zápletky nemohou být v jeho době – a ještě k tomu v Čechách – jiné než „heterosexuální“. Zeyer těží maximum ze svých omezených možností. Richard Weiner naproti tomu píše prakticky všechny své texty, básně i prózy, v první osobě, a i jinak dává najevo, že jediným skutečným námětem je si on sám, jeho duševní stavy a prožitky. Proč tedy tak silné maskování – u něho, písíčího v relativně mnohem svobodnější době než Zeyer, navíc po velkou část života v ještě o míli svobodnější Francii?

Jednu z možných odpovědí už jsme možná vyslovili. Richard Weiner píše o dění ve své DUŠI, ne o svém životě. Z jeho literatury nelze ani v nejmenším rekonstruovat průběh jeho života, lze však velmi dobře sledovat „dějiny jeho duše“, pro něž je tak typické střídání euforií a depresí, vůle k jásavému optimismu navzdory nepříznivým vnějším okolnostem (viz název *Usměvavého odříkání*!) a opětovné propadání do pocitu absolutní vydědění a izolovanosti. Weinerovy knihy lze dělit na „jasné“ (*Pták*, *Usměvavé odříkání*, *Mezopotamie*) a „temné“ (*Litice*, *Škleb*, *Hra doopravdy*). V *Netečném diváko-*

vi dokonce autor sám vedl – a ještě na to upozornil! – dělící čáru mezi texty „temnými“ a „jasnými.“⁶

Jiná odpověď může znít: Právě díky vysoké míře abstrahování osobní niterné zkušenosti může Weiner dosáhnout takového účinku a tak obecné platnosti svých próz, jaké by mu zůstaly odepřeny, kdyby artikuloval důvody a průběh své bolesti nahlas, natož „realisticky“. Takto je jeho zoufalý výkřik o pocitu prokletí a tajemné viny („Tonu ve Vině, zalykám se jí, hříchem se brodím – a neznám ho a nikdy nepoznám.“⁷) nejen svědectvím o životním údělu homosexuála první poloviny 20. století, nýbrž i jednou z nejsilnějších výpovědí onoho proudu moderní literatury, který jde od Kafky k Sartrovi a od expresionismu k existencialismu a který, opět především ve Weinerově Francii, posléze vyústí jedním ramenem i v myšlenkovou a politickou akci homosexuálů ve prospěch všech „uražených a ponížených“. Zda by měl Weinerův výkřik tak širokou platnost i tehdy, kdyby Weiner mluvil otevřeněji, zda tehdy více nebo méně, je právě a jediné „kdyby“.

Vůle k zobecňování osobního údělu dovedla básníka v závěrečné, pařížské fázi života i díla k ÚTĚKU DO JAZYKA. Pod vlivem svých dočasných přátel z Le Grand Jeu Weiner dovršil ve sbírkách *Mnoho nocí* (1928) a *Zátiší s kulichem, herbářem a kostkami* (1929), v prózách *Lazebník* (1929) a *Hra doopravdy* (1933) tendenci již v předchozích jeho textech rozpoznatelnou: Tendenci osamostatnit jazyk literatury natolik, vybudovat z něj svět samostatný a alternativní natolik, aby v něm už nebylo žádné vazby na „civilní“ existenci, žádných euforií nebo depresí, žádného „normálního a homosexuálního“. Teprve v takovémto světě se cítí Weiner skutečně svoboděn.

A teprve v tomto světě „čirého jazyka“, ve sbírce *Mnoho nocí*, vysloví dvě své nejotevřenější a nejextatictější básně. Báseň s incipitem

„Den ještě. Za řinoucím mřížovím.“, invokaci tří andělů-démonů, u nichž je jen málo významné, že pod jejich jmény můžeme číst jména členů Le Grand Jeu; báseň, v níž se čtou dionýské verše „Ó chtivé rty, s kterých kane – zvuk vrcholiště v mechu / bleskná sprcha touhy na nahost rozpomenutou. / Ó náhlá zlosti, jež v rozkošnickou kladeš ruku / sebemrskáčskou knutu!“⁴⁸ A báseň, jejíž první sloka zní:

„Citlivé báně echa pružně komíhají nad osmi lyrami, nad chlapců osmerem, nad chlapců osmerem. A v roztržitém hájí hobojí bloudí tón rozčísly vichorem. Jinochů svolná šj milostně obemčena Krajkovím obojků, a touhy rána zpěvná, Pod solným obvazem jež vraha velebí. Ó choulostivá echa nalíčených smíšků, Ó hravá echa závratí!“⁴⁹

Weinerův model „úniku do jazyka“ se ukázal pro budoucnost homosexuálního výrazu v české literatuře podnětným a přitažlivým. Během druhé půle 20. století se několik básníků vydalo stejným směrem: Psali jazykově velmi komplikované a obtížně srozumitelné básně, jimiž prolíná dráždivá, ale nikdy co do svého objektu

neuchopitelná erotika. Při hodnocení této poezie si musíme počínat velmi opatrně: Je totiž otázkou, nakolik jde u toho či onoho autora – a v tom či onom období – o cílené, na vnější či vnitřní zábrany reagující „mlžení“ a „utíkáni“, a nakolik o výraz, který dotýčný pokládá za svůj právě takto a nejinak chťený, takto a nejinak definitivní. Svou roli v tom sehraává i literární kontext – jak různé směry avantgardy, pro něž je „osamostatnění jazyka“ typické, tak kultovní autoři homosexuálního citění a enigmatického výrazu. Z evropských je to německý romantik Friedrich Hölderlin, z domácích, jak jinak, Richard Weiner.

Vliv Weinerův i Hölderlinův je dobře pozorovatelný na raných básních **Josefa Topola** (nar. 1935), které vznikaly v 50. letech, ale otištěny byly teprve roku 1993 v revui Box. V Topolově rané lyrice se mihají obrazy jinošství, nahoty, útlosti, rytířství, milostných doteků, aniž by se někdy „usadily“ a dovolily ukázat prstem. Čteme v ní „Stvol mé šije je nah / Pahýl andělské říje / Útek spirál“, „Zapovězené ovoce odevzdání / Sbohem milostných skutků / Jed polibků / Práchnivost očí / Sněť orgií / Dým něhy / V úbělu postních těl“, výsostně weinerovské „Vzájemné objímání pěti / neboť pro jediného je stan samoty / Toho miliskování pěti / neboť pro jediného je klam lásky / Nanebevzetí pěti / Neboť pro jediného žal zemí plazi“, winckelmannovsko-zeyerovsky do bělosti sochy zahleděné „Mramor se bouří / Vzdoruje Davidovým kyčlím / A kružbě varlat se protiví / Nemiluje klenuté puklé čelo / A elegantní šachu v ohbí zad“⁵⁰ a mnoho jiného.

Topolův případ je specifický i rozdělením tvorby na „veřejnou“, tedy divadelní a „signálůprostopou“, a na ryze privátní, poetickou. V té během 60. let zmizí mladistvá exaltace a místo ní nastoupí zoufalství coby cantus firmus.⁵¹ V jeho temném toku se zcela výjimečně, v básni *Pastviny těla*, objeví i výraz téže

erotické zkušenosti – prezentované však krutě antiiluzivně; tak, jak (nebo: lépe, než) to bude me nacházet u autorů třetího oddílu, na „cestách manifestace“:

„Očima nemodlivýma mne svlékáš opilým dechem rabuješ mé rty rukama bezbožně se dotýkáš mého boku jak svého hřebce dosud nezkroceného v přerii těla na mé mlčení roubuješ rozčepýřený květ bující mezi stehny.“⁵²

Podobný charakter jako raná Topolova poezie nese i řada básnických sbírek **Pavla Petra** (nar. 1969) z 90. let. Jeho první básně, shrnuté posléze do knihy *Rána střeleb* (1995), a sbírka *Křest za hluboké noci* (1993) obsahují poezii krajně enigmatickou, přerývanou a nedoříkávanou, již autor této studie označil svého času za „palimpsest“, pod nímž ve skutečnosti plyne úplně jiný, „ten pravý“ básníkův text.⁵³ Zajímavé přitom je, že hlavním básnickým vzorem byl tehdy Jiří Kuběna – autor, který byl ve svých počátcích společně a bratrsky s Josefem Topolem ovlivněn Weinerem a Hölderlinem. Autor, který je v některých polohách (zejména v sonetech ze 60. let) rovněž velmi enigmatický a málo srozumitelný, ovšem z důvodů „vnitřně“ literárních a nikoli proto, že by chtěl do jazyka utíkat před literárním výrazem svého homosexuálního citění.

Ve sbírce *Zlé brusy, nože* (1994) se sloh Pavla Petra poněkud zklidnil a projasnil a palimpsest se stal čitelnějším. Rytíři a lapkové, kteří se záhadně míhali předchozími sbírkami, nabyli zde přesnějších kontur a dávali více najevo, že si je básník přivádí proto, že touží, aby ho bili, škrtili a mordovali, aby na něm konali násilí, aby s ním zacloumali, mohutně a silně tak, aby ho to vytrhlo z jeho malátnosti a „hlúposti“, vyvedlo ven z bezcestí a přeneslo kamsi jinam, do nepojmenovatelná. Raději být hadrovým panákem v rukou lotrů než tvorem, jemuž byla darována vnější svoboda, svoboda prázdnoty. Pro tehdejší fázi poezie Pavla Petra jako by byl ulit citát z dopisu Julia Zeyera J. V. Sládkovi: „Jsem příliš pasivní ve všem. Kdyby bylo člověka, který by se mne zmocnil a kázal mi a poroučel, co mi dělat, byl bych šťasten!“⁵⁴

Sbírka *Trojlodí Jakuba* (1996) pak v tvorbě Pavla Petra znamenala zlom: Uvolnění jazyka bylo dokončeno a zpod palimpsestu se vynořil autorův „pravý text“, text trýzně osamoceneného, homosexuálně cítícího mladíka. Trýzně ne proto, že homosexuálně cítí, že by svůj úděl pocítoval se Zeyerem jako strašlivé tajemství nebo

Richard Weiner

Foto: Archiv PNP

s Weinerem jako metafyzické prokletí, nýbrž docela obyčejně proto, že je osamocen, že se mu nedaří najít partnera. Za pomoci překvapivě silné (vzhledem k patosu předchozích sbírek!) sebeironie dochází k sebeosvobození v *Nedodělané básni*: „Seděl jsem s jedním velmi hezkým školákem / na zahrádce (...) nenápadně, ale trochu pro hosty a pro personál / jsem mu rozčuchal vlasy (...) vyprávěl mi, že když potká / překrásnou dívku s překrásným chlapcem / Iuventas / chrám v křoví / tak je to pro něho jednoznačné, / jako by mně to něco nepřipomínalo, / ostré zoubky štěňat, / vratká hnízda ve stoje, / prvním polibkem / jsem se ihned stal římským katolíkem.“¹⁵

S touto první básní se ovšem Pavel Petr stal tím, kdo z „cest sublimace“ překročil na „cesty manifestace.“

Abychom si uvědomili, jak složité jsou cesty „masek a signálů“, připomeňme ještě dva básníky, které lze volně počítat k weinerovské linii. **Bořivoj Kopic** (1931-1982) publikuje v době normalizace 70. let sbírky s relativně otevřeným líčením homosexuálních pocitů i zážitků, maskovaných jen jediným, čistě vnějším „opatřením“: Tím, že píše milostné básně tak, aby nebylo možno rozpoznat gramatický rod a tudíž ani pohlaví objektu či adresáta. **Petr Hrbáč** (nar. 1958) naopak užívá velmi komplikovaného, místy téměř „zaumného“ jazyka i ve sbírkách *Studna potopeného srdce* (1996) a *Podzemní hvězda* (1998), v nichž je erotická náklonnost k mužům pojmenována zcela nedvojznačně („Bláhový milenec milencův. Chlapec – patník. Muž – náustek, vír levotočivý“¹⁶ a mnoho dalších příkladů). Hrbáč se nechce utíkat před homosexualitou do jazyka: To jeho jazyk je utíkávký.

Posledním výrazným a zcela originálním případem „cest sublimace“ je **Ladislav Fuks** (1923-1994). Fuks jakožto autor „klasických“ syžetových próz se nemohl schovávat do jazyka jako kolegové básníci nebo experimentální prozaici. Jakožto autor publikující v socialistickém Československu, v době, pro niž homosexualita oficiálně neexistovala stejně jako pro dobu Zeyerovu, ale která nebyla tak naivní jako doba Zeyerova, si nemohl nebo nechtěl dovolit ani zeyerovskou hru na ostří nože. Vymyslel si však jiný postup, jinou masku, hodnou jednoho z největších autorů své literatury ve svém století; masku dokonale neproniknutelnou pro nezavševčené a snadno průhlednou pro čtenáře shodně cítící: Psal o něčem úplně jiném. Řek-

ne-li se „Ladislav Fuks“, ozvěnou se vrátí „utrpení Židů za války“. Fuksovým hlavním tématem vskutku byl holocaust, arci nahlížený „komorně“, ze „zázemí“ jakžtakž poklidných dnů protektorátních. Jenomže Fuks píše o utrpení Židů takovým způsobem, že otevírá těm, kdo jsou toho schopni, ještě jinou možnost přečtení. Pronásledování Židů je u Fukse TAKÉ metaforou o údělu homosexuálů.

„Aliance ponižených“, Židů a homosexuálů, není Fuksovým objevem. Obě „okrajové skupiny“ k sobě navzájem tíhnou přirozenou logikou věcí, přinejmenším ve dvacátém století. Susan Sontagová dokonce prohlašuje, že v moderní době jsou to právě dvě tvůrčí minority, Židé a homosexuálové, kdo nejvíce ovlivňují aktuální senzibilitu, Židé morálně a homosexuálové esteticky.¹⁷ Fuks samozřejmě nemůže tuto alianci pojmenovat. Může ji však naznačit názvem knihy *Mí černovlasí bratři* (1964). Může užívat takových slov, která jsou srozumitelná v obou komunitách – to činí v próze *Oslovení z tmy* (1972), jakési hrůzné sci-fi, v níž se kdesi v budoucnosti roztočilo nové kolo holokaustu a jeho oběti se samy označují jako „našinci“. Může si hrát se symbolikou barvy žluté (=židovské) a růžové (=homosexuální) – to činí ve *Variaci pro temnou strunu*. Může nechat promlouvat Žida jménem všech skupin, které kdy byly trýzněny – to činí zvláště naléhavě v novele *Cesta do zaslíbené země*. Tam pronáší řeč bolesti a touhy rabín – a za ním mlčky stojí polonahý jinoch, „štíhlý osmahlý hoch, který byl s rabím.“¹⁸ Fuks na pouhých dvou stranách několikrát zopakuje, že jinoch stojí za rabínem, aby svůj signál, kdo a o kom tu mluví, co nejvíce zesílil:

„Jednou jsou obětmi chudí, podruhé bohatí, potřetí menšiny, počtvrté ti, co nesouhlasí s bezohledným vládcem, popáté ti, co nesouhlasí se zákeřnou politikou, pošesté ti, co ne-

Ladislav Fuks

Foto: Milan Jankovič

souhlasí s učením, posedmé Židé. Pořád někdo někoho pronásleduje a pořád někdo někomu bere volnost. Pořád někdo někoho viní a števe a pořád někdo někomu bere život. Pořád někdo utlačuje jiné ve jménu pravdy a pořád někdo někoho hubí ve jménu práva. Pořád vystává nový nepřítel, který zneklidňuje, znepokojuje, bdí, naslouchá a hrozí, jednou v uniformě generála, podruhé v uniformě feldvébla, potřetí v civilu, počtvrté v krásném rouchu, popáté v žebrácké houni a pošesté třeba nahý. Pořád někdo někomu brání jíst, bydlet, spát, hledat štěstí a žít. A Židé na to od počátku dopláceli ze všech nejvíc. Proto volají šalom, mír vzdáleným i blízkým, mír celému světu, mír všem.“¹⁹

Toto Fuksovo maskování a signalizování můžeme vykládat „negativně“: Mluví takto v jinotaji jen proto, že nemůže promluvit otevřeně. Nebo „pozitivně“: Podobnost údělu Židů a homosexuálů, společná ksmrtioudsouzenost rabína a „štíhlého osmahlého hoch“ i ZEVNITŘ vede k vizi solidarity VŠECH ohrožených. V tomto smyslu je Fuks jediný z českých autorů homosexuálního citění druhé poloviny století, kdo patří, věda to či (spíše) nevěda, k moderní „evropské orientaci“: K těm homosexuálům

Foucaultova typu, kteří se angažují v různých osvobozovacích hnutích.

Téměř všemi Fuksovými knihami prochází figura slabého, senzitivního, v podivném vnitřním světě si žijícího, citová přátelství navazovat se pokoušejícího, někdy až přímo zženštilého chlapce. Michal z *Variace pro temnou strunu* (1966), syn titulní postavy ze *Spalovače mrtvol* (1967), Viki z *Příběhu kriminálního rady* (1971), Arjeh z *Oslovení z tmy* (1972), *Pasáček z doliny* (1977), Martin z *Obrazu Martina Blaskowitza* (1980) a jiní. Fuks promítne některé rysy svého „věčného jinocha“ dokonce i do dospívajícího Julia Fučíka v jedné ze svých úliteb komunistické moci, v próze *Křišťálový pantoflíček* (1978).

Tato vracející se postava má silnou míru autobiografičnosti, ale současně je to jedno z archetypálních zobrazení homosexuála v literatuře. „Nadměrně citliví hoši“ jsou všichni Radovanové a Viktorkové Jiřího Karáska ze Lvovic, Joel z *Jiných hlasů, jiných pokojů* Trumana Capoteho, mládenci z *Louky modrých dětí* Ten-

nessee Williamse a jiní a jiní, ale jsou to také autorské subjekty textů Richarda Weinera či Pavla Petra.

Avšak – tentýž chlapec je u Fukse příliš často vyobrazován jako trpící, mučený a zabíjený, než aby mohlo nejít o záměr. Spalovač mrtvol utluče svého syna Miliho a kriminální rada zastřelí syna Vikiho, smrti jen o vlas ujde pasáček z doliny, Martin Blaskowitz zahyne na samém konci války při náletu Drážďan. Kontinuita „chlapecké smrti“ je vyslovena na počátku *Oslovení z tmy* ve vizi nových a nových vln trápení lidských bytostí. Od faraónského Egypta až k nacistickému holokaustu se opakuje smrt bytostí, popsané jako „mladý tvor, skoro ještě dítě (...) velké tmavé oči, osmahlá tvář, vroubená černými vlasy“²⁰ – a chlapec Arjeh, žijící v době „holokaustu budoucnosti“, je její další inkarnací.

Víme už tedy, s jakým motivem máme co do činění: Fuksův mnohohmenný Arjeh je týž Inultus, kterého jsme potkali u Zeyera, je to opět Šebestián a Hyakinthos. Je to VĚČNĚ UMÍRA-

JÍCÍ JINICH, který vzrušuje imaginaci homosexuálů, který v nich budí víru, že je to právě a jediné spojení krásy a smrti, které přináší světu spásu.

P. S.: Poslední Fuksův román *Vévodkyně a kuchařka* (1983) se z jeho dosavadního díla zdánlivě zcela vymyká. Líčení kulinárních, starožitnických a genealogických zálib podivínské aristokratky na sklonku starého Rakouska na sedmi stech stranách? Jaká potopa bizarerie! Jedině vědomí, že Fuks je mistrem převleku, mistrem „masky a signálu“, nás může dovést k řešení: Vévodkyně je travestí, v níž hlavní roli nehraje nikdo jiný než on, milovník dobrého jídla a starožitností a ctitel šlechty Ladislav Fuks. Je jinotajem, do něhož jsou zašifrována i jména Fuksových reálných přátel a milenců. Je závěrečným žertem starého mistra. Je skvělým žertem, jehož neodvolatelnou závěrečnost nepochopil Fuksův fámulus Jiří Tušl. Nutil proto spisovatele k sepsání „opravdových“ pamětí – a když mu Fuks napsal pod názvem „Moje

Foto: Jakobi Tadeusz

zrcadlo: Vzpomínky, dojmy, ohlédnutí“ (vyšlo posthumně 1995) vlastně další díl *Vévodkyně a kuchařky*, další nekonečnou tirádu o omáčkách a baronkách, Tušl nepochopil ani tento žert a doplnil Fuksovy „paměti“ o vlastnoruční vložky nazvané *A co bylo za zrcadlem*, vložky sice ku potěše natěšeného čtenářstva „konečně“ odhalující Fuksovu homosexualitu, ale i tím, a právě tím nekonečně trapné a zbytečné. Ladislav Fuks byl autorem, který ve skutečnosti neměl „co dodávat“, „co odhalovat“, neboť ve svých knihách řekl o sobě, mluvě o jiných a o jiném, vše důležité. Tušlova upocená snaha odstraňovat závěsy, skrze něž je dostatečně dobře vidět, má smysl jedině jako další fuksovské zrcadlo, od něhož se odráží vnitřní velikost a svoboda.

Poznámky:

- 1 Jako obecně známý fakt to konstatují i nešťastnou lásku k francouzskému básníkovi René Daumalovi připomínají Věra Linhartová v doslovu ke *Hře doopravdy* (1967), Jindřich Chaloupecký ve studii Richard Weiner ze souboru *Expresionisté* (1992), Jarmila Mourková v doslovu k soubornému vydání Weinerových *Básní* (1997) a jiní.
- 2 Richard Weiner: *Básně*, Praha 1997, s. 360; podobná místa i dále v básni
- 3 Richard Weiner: *Škleb*, Praha 1993, s. 65, 67, 69
- 4 Richard Weiner: *Netečný divák a jiné prózy*, Praha 1917, s. 28
- 5 op. cit., s. 37
- 6 K Weinerově „dvojlomnosti“ viz: M. C. Putna: *Na cestě do Mezopotamie – jasný a radostný Richard Weiner*, Respekt č. 22, 26. 5. - 1. 6. 1997
- 7 Richard Weiner: *Škleb*, Praha 1993, s. 62
- 8 Richard Weiner: *Básně*, Praha 1997, s. 225-226
- 9 op. cit., s. 247
- 10 Josef Topol: *Básně*, Praha 1997, s. 18, 21, 32, 45
- 11 K proměně Topolovy poetiky viz: M. C. Putna: *Básně úzkostného aristokrata – Zjevení mimořádného básníka Josefa Topola*, Respekt č. 49, 1. - 7. prosince 1997
- 12 Josef Topol: *Básně*, Praha 1997, s. 159
- 13 M. C. Putna: *Že není rytíře*, in: *My poslední křesťané*, Praha 1994, s. 218-221
- 14 Sládek – Zeyer. *Vzájemná korespondence*, Praha 1957, s. 298; list z 12. 2. 1894
- 15 Pavel Petr: *Trojloď Jakuba*, Brno 1996, s. 55
- 16 Petr Hrbáč: *Podzemní hvězda*, Brno 1998, s. 103
- 17 Viz: Jonathan Dollimore: *Sexual Dissidence*, Oxford 1991, s. 290nn
- 18 Ladislav Fuks: *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky*, Praha 1991, s. 159
- 19 op. cit., s. 159-160
- 20 Ladislav Fuks: *Oslovení ze tmy*, Praha 1972, s. 10

Michal Viewegh

Nové nápady laskavého čtenáře

knih vychází 10. května 2000 v nakladatelství Petrov

Zveme Vás srdečně na akce související s propagací nové knihy:

- 11. května, 17.00 – Autogramiáda** – knihkupectví Fišer, Kaprova 10, Praha
- 11. května, 19.00 – Autorské čtení** – knihkupectví U knihomola, Mánesova 79, Praha
- 13. května, 15.00 – Autogramiáda** – Veletržní palác, stánek firmy BETA, Praha
- 15. května, 16.00 – Autogramiáda** – knihkupectví Barvič & Novotný, Česká 13, Brno

NOVÉ NÁPADY LASKAVÉHO ČTENÁŘE TOUR

- 15. května – Brno / 16. května – Zlín / 17. května – Olomouc / 18. května – Opava**

(Místo a přesný čas konání autorských čtení spojených s besedou

najdete v místním tisku a na plakátech v místě konání.)

Miláčkové Zuzany Navarové d. T.

3) Marsyas

Jen velmi zvolna doznívala sexuální revoluce, byl totiž rok 1980 a my zakládali kapelu, ještě to nebyl Nerez, ale už to byli Vřešťál, Sá-zavský a nějaká Navarová, a chodili jsme na Marsyas (už to nebyli Michnová – Kalandra – Oskar Petr, ale Michnová – Kalandra – Skála

– Vondráček), jako ostatně všichni ti, kdož byli tenkrát lačni čehokoli navýsost neobyčejného. Erotické podusno v narvaných studentských klubech bylo k zalknutí, záhadné texty hemžící se samými „vévodí“ a „hů – hů“ nám zamotávaly šišky, Michnové rafinované otáčivé pohyby realizované z barové stoličky rdousily vyprahlá hrdla vysokoškoláků a Skálova vypjatá kytaro-

vá sóla jakoby dávala tušit, že se schyluje k rituální vraždě mého mladého srdce.

Jo, byly to časy krásné, plné mindráků a nejistot. A Marsyas byli pro naše komplexy uskupením zvláště šťastně vybraným. Se Zuzanou Michnovou se těžce srovnávaly nejen začínající zpěvačky, ale i všechny holky, co chtěly mít dlouhé a nikoli řídké vlasy, z Pavla Skály měli

mindrák zase kytaristi, z plavovlasého Jirky Vondráčka všichni lyžaři (pozn. autorky – lyžař je pro autorku symbolem evropského erotického ideálu), jen z Petra Kalandry si nikdo těžkou hlavu nedělal, snad proto, že se nikterak vážně nebral ani on sám. A to se o něm mezi muzikanty s uznáním říkávalo, že je jediný opravdový Američan v Praze. A protože

jsme i my byli talentovaní a sveřepí, brzy jsem s Pavlem Skálou (na baru v Redutě?) rozkládala o domácí a nepochybně i světové hudební scéně, od Jirky Vondráčka přijímala nabídky (jak se ukázalo nesplnitelné) k otextování jeho písní, se Zuzanou hledala (marně ovšem) skryté významy tolik prchavých metafor, jen od Petra Kalandry se mi dostalo prosté informace, že mám „dobrý kozy“. Tehdy mě jeho sdělení pohoršilo, dnes mě rozveseluje, časy se mění. A jak se tak časy mění, přešel Jiří Vondráček k bigbeatu s názvem Turbo a do kapely Marsyas přibyl Jarin Nejezchleba, můj nejmilovanější violoncellista na světě. (Doufám, že Ti, Jarine, někdo tohle moje povídání ukáže!) A jak se tak časy mění, mění se i kapely a rozpadají se kapely a zakládají se kapely jiné, a tak Pavel Skála s Jarinem hrajou teď možná někde s Vladimírem Mišíkem (oni chlapi stejně asi nejradši hrajou s chlapama), Zuzana přibližně desátý rok slibuje, že něco napíše, a Jirku Vondráčka teď nejspíš potkám někde na schůzi. Koho však zcela jistě už nikde nepotkám, je Petr, a tak mu aspoň „jako“ posílám písničku, kterou ještě nikdo nikde neslyšel...

To jsem si tak vzpomněla, jak jsme se kdysi po koncertě „Maryášů“ motali někde mezi Redutou a Parnasem a mě nakonec po všech dvojkách bílýho dovezla tramvaj někam k Šárce, byla zima, půl druhý ráno, a já, holka z Hradce, vůbec netušila, kde že to jsem. Kdo z Prahy zná jen Václavák a Národní divadlo, pak jistě chápe...

Kdo to tenkrát vlastně platil? ■

Piráti

(Zuzana Navarová d. T.)

Hubená noc přisedla si s otráveným vínem
Bledá holka přikryla tmou černým baldachýnem
Divá jízda na Parnasu
– holka z oka loví řasu
Ještě chvíli slyším basu
purpurovým stínem

Hubená noc přisedla si, pobaveně zvadla
Bledá holka přikryla tmou, koukla do zrcadla

Zablýsklo se nad Parnasem
hodil marně básník lasem
Drobná píseň tenkým hlasem
zachřadla, až schřadla

Kde jste, mí kumpáni
nahojklých nocí
kde jste, mí piráti
houpu se v bocích
Kde jste, mé přízraky
pobledlých svic
Vezte mě, tramvaje
do Vokovic

Hubená noc přisedla si s otráveným vínem
Bledá holka přikryla tmou černým baldachýnem
Ztratila se v nočním dešti
moje tramvaj, vem ji nešť i
básník, ten, jak Tokaj z Pešti
koktal na mě svý: nem...
Nem tudom... Piráti
nahojklých nocí
Kde jste, mí kumpáni
houpu se v bocích
Kde jste, mé přízraky
pobledlých svic
Vezte mě, tramvaje
do Vokovic

Hubená noc přisedla si, pobaveně zvadla
Bledá holka přikryla tmou, koukla do zrcadla
Divá jízda na Parnasu
– moje tramvaj – mění trasu
Ještě chvíli slyším basu:
zachřadla, až schřadla

Kde jste, mí piráti
nahojklých nocí
Kde jste, mí kumpáni
v tichnoucích krocích
Zdravím vás, přízraky
a pak už nic
jenom ty tramvaje
do Vokovic

Michal Viewegh

Eva Kantůrková: Milan Šimečka *(Parodie kapitoly z knihy Památník)*

Na Vánoce mě můj muž, Petr Kabeš a Jaroslav Kořán jako každý rok zase nechali stát před hospodou na Kampě, to byla jejich štedrodení tradice. Já jsem mrzla venku, zatímco oni uvnitř pili fernet, nechutné hořké pití vyvržených intelektuálů, ale kolem šel Jaroslav Šedivý v krásném beraní kožešiny, který se mnou aspoň počkal, než můj muž konečně vyjde. Jaroslav Šedivý byl gentleman a uměl se oblékat, na rozdíl třeba od takového agenta Zifčáka, který nosil takovou nevkusnou bundu s kapucí. Elegantně oblékaná chodila i Jeri Laberová z New Yorku, která byla předsedkyní Helsinky Watch; byla Američanka, ale když jsem se jí jednou zhrzeně zeptala na televizní seriál Dallas, na který jsem se dívala na německé televizi, usmála se a řekla, že to není o nich. Silvestr se toho roku konal u Lenky Procházkové, o jejíž knize později Jan Lukeš napsal, že je aspoň nezatížená disidentstvím, a potom byl Palachův týden a státní moc použila proti demonstrantům vodní děla, takže mého muže zlili na kost, ale já mu řekla, že aspoň vidí, jaká je zima mně, když stojím na Štedrý den tolik hodin v mrazu před hospodou. Na jaře byl potom kvartál na Hrádečku, hostitelem byl Václav Havel, jehož uvažování o obecných věcech je tak suverénní a objektivní, ale který mi v konkrétní politice připadá jako malý chlapec v temném lese, to třeba takový Jiří Křižan vypadá aspoň jako skaut, který se v lese vyzná a vyznačuje jistotu nesmlouvavosti. Zná dokonce hajného, který mi slíbil koňský hnůj na zahrádku, ale na to pak už bohužel nedošlo, protože byla revoluce. Křižana si vzal Havel na hrad, takže dodneška nevím, jestli byl v mém životě stálíci, nebo jenom meteoritem. Na Hrádečku se tenkrát hodnotil časopis „Obsah“, hodnocením jsem byla pověřena já, a hostitel Havel, který příliš nedůvěřoval intelektuálním výkonům žen, na mě, když jsem začala mluvit, neklidně po-

hlédl. Od té doby vím dvě věci: že člověk dosáhne jenom toho, čeho se odváží, a že pro dílo jsou málo závazné názory kritiků. Moje „Smuteční slavnost“ před jejich zraky mimochodem propadla, a přesto ji zfilmoval Zdenek Sirový, s kterým jsme pak v roce 1990 letěli reprezentovat Československo na filmový festival do Montrealu. Montreal mi po tom, co jsem krátce předtím s Danielou Fischerovou, Mirkem Procházkou a Karlem Steigerwaldem viděla New York, nepřipadal až zase tak velkolepý, a až na ty všudypřítomné mrakodrapy působil docela domácky, skoro jako Písek, jenom mě trochu ochromovala ta obrovitá nabídka v obchodních centrech. Pokaždé, když se rozhlédnu po tom nekonečném moři rtěnek, pudrů, krémů, voňavek, sprejů, šampónů, tužek na obočí a laků na nehty, dostanu chuť se rozplakat a musím si pak v prvním malém krámku, na který narazím, odreagovat nezvládnutou nabídku tím, že si koupím korálky z polodrahokamů a tepaného kovu. Bydleli jsme v hotelu Meridien, kde přepychovost prorůstala s téměř absolutní čistotou a kde byl ve vstupní hale světloune modrý koberec, natažený od stěny ke stěně; říkala jsem si, že přece musí pod tolika botami trpět, ale potom se to vysvětlilo, když jsem jednou pozdě v noci uviděla muže v overalu, který měl na hadříčku cosi kvalitního a likvidoval tím skvrny. Kráse New Yorku jsem ale propadla, protože z výšky Empire State Buildingu, zvláště v noci, je město naladěno romanticky a já v něm naprosto nemám pocit mraveněčka. Pocit mraveněčka můžete mít ve vztahu k počtu lidí a aut, které se ulicemi valí, to ale odvisí od založení, a já taková nejsem. Spíš jsem si na technické velkoleposti New Yorku překvapeně uvědomila, že člověk, podobně jako včely, je jen dítětem přírody. Já jsem nikdy neměla schopnost stát se součástí establishmentu, a s touhle neschopností se teď na minis-

terstvu a předtím v parlamentě pořád vši silou potýkám. Mně o moc a o majetek nikdy nešlo a nejde, protože naše rodina byla odjakživa levicová a Josef Zvěřina mě navíc naučil zastavit se uprostřed denního hemžení, odsunout stranou povrchní živobytí a zvednout myšlenku výš. Byl pro mě jedním z živých následovníků Krista, kteří kupodivu chodí po zemi, ale uvnitř se plaše dotýkají absolutna; kněží jej nazývali Pepíčkem, ale pro mne byl spíš Františkem z Assisi. Měl srdce nezkaženého dítěte, upřímně vyznával Panenku Marii, a proto se soustřeďoval na práci mezi ženami. Jednu misií konal u sestřiček nedaleko Písku, býval to slavný klášter anglických panen, ale pak jednou vyvezl sestřičky do Říma k moři a vrátil se v rakvi. Když se ale soustředím, jeho duchovní energie ke mně proudí dodnes. Ale ještě k New Yorku: hlavním rozněcovatelem energie pro cokoliv je tu dolar, a když chce Američan letět za půl roku třeba do Austrálie, tak zvedne telefon, řekne číslo konta a letí. V hotelích nám taky denně měnili ručníky a povlečení, ačkoliv já spala samozřejmě s Danielou a Karel s Mirkem, a ze záplavy plastických sáčků, kelímků a tašek přecházel zrak. Víím, že nic tak nezpochybní novinářskou profesionalitu jako být někde pět týdnů a potom o tom napsat zdánlivě zasvěcenou reportáž nebo dokonce knihu, ale já mám po těch pěti týdnech tolik zážitků, že je mi zkrátka líto je všechny nenapsat. Ty zážitky jsou dvojí – s lidmi, ale taky s městy. Santa Fé leží v rovině a je v něm 115 galerií, zatímco Los Alamos je vystavěno nad hlubokým kaňonem. Takový New York zase opojí svým výkřikem do kosmu, zůstane v člověku jako osten, jako vzpomínka na prudkou lásku, která trvala jednu noc – a ta nemusí být opakovatelná. Myslela jsem si, že to, co jsem teď napsala, je pouze přepjatý po-

cit člověka, který neumí být weltmanem, ale podobný pocit mi potvrdili i manželé Fialovi a jeden Američan, takže je to pravda. Taky jsem se v USA seznámila s dílem homosexuálního výtvarníka jménem Rod Rhodes, který s básnivou imaginací odkrýval nebo i zvětšoval mužské pohlaví, a to nejen tak někomu, ale třeba i andělovi – ano, tak spleť jsou cesty života a umění. Když píšu o zvětšeném mužském pohlaví, musím se zmínit o tom mladém estébákovi, který, když mě jednou vyslyšel, se naklání těsně nade mě a na příslušném místě mu odstávaly kalhoty. Je dobře, že se velkolepě ustavičně mísí s banálním, protože převaha velkolepého by nás udolala přepětím a od převahy banality by se zase zahynulo nudou, a proto i já se to snažím v téhle knize kombinovat. Žasnu třeba nad množstvím druhů chleba, který se po revoluci najednou začal péci – slunečnicový, kmínový, celozrnný, Šumava... Té činnorodosti, tolik odlišné od žvanivosti moralismu! Jaspers popisuje stav nepravdy, který neústí do očisty – příznačné je, že ten ztopořený policajt se taky nemyl. Tomáš Jefferson zrušil sice ústavou otroctví, ve Washingtonu mu postavili pomník, stojí tam v nadživotní velikosti, ale pohlaví má bohužel zakryté. Hlavně že má v ruce svitek ústavy! To je ono pokrytectví, proti kterému tolikrát brojili nejen profesor Václav Černý, ale i Zdeněk Urbánek, Jiří Gruša, Luboš Dobrovský a Marie Rút Křížková. Radim Palouš zase napsal stať o škole a demokracii a poručice Novotná mě vzala v Holešovicích do cukrárny, protože jsem měla hlad. A jak do těchto souvislostí zapadá Milan Šimečka?

Bohužel už nezapadá.

(Text z knihy *Nové nápady laskavého čtenáře*)

Kresba: Pavel Reisenauer

Tipy nakladatelství ACADEMIA

Vladimír Holan

Noc s Hamletem A Night with Hamlet

Překlad do angličtiny J. a I. Milnerovi
6. vydání, v nakladatelství Academia 1.

Dvojjazyčně vydání jednoho z vrcholných děl české poezie v reprezentativní grafické úpravě. Rozměrnou báseň, vydanou poprvé v roce 1964 a proslulou především vynikajícím představením Violy, provázejí barevné reprodukcce osmi obrazů Jaroslava Šerých.

122 str. – 8 barev. obr. v textu – česky, anglicky – váz. s přebalem 350 Kč

Vladimír Holan

Transcendentála

Výbor sestavil a ediční poznámku napsal Jaroslav Havel. Výbor z poezie jednoho z nejvýznamnějších českých básníků shrnuje jedenáct básnických skladeb z rozmezí let 1939-1960. Výbor je zaměřen především na epiku (např. *Tereška Planetová, Cesta mraku, Návrat, Sbohem*) a na další skladby, jež patří k vrcholným tvůrčím činům Holanova směřování k tomu, co přesahuje každodenní rovinu lidského života – k transcendentnu, k Bohu (mj. *První testament, Smrt si jde pro básníka, Toskána*). Re-

prezentativně vypravenou publikaci vyzdobil původními ilustracemi Jaroslav Šerých.

274 str. – 14 čb. reprodukcí – váz. s přebalem 395 Kč

Ivan Diviš

Bud' šťasten!

Výbor z poezie Ivana Divíše (1924-1999), jedné z nejvýraznějších osobností české poezie 20. století. Sbírnka obsahuje pět rozměrných básnických skladeb: *Thana-thea* (1968), *Beránek na sněhu* (1980), *Odchod z Čech* (1981), *Moje oči musely vidět* (1991) a *Jedna loď* (Laura Blair, 1994).

Výbor je uveden vstupní básní, která dala knize název. Závěr tvoří tři dosud nepublikované básně, napsané v posledních dnech autorova života. Výbor vychází v reprezentativní grafické úpravě, s obrazovým doprovodem a grafickou úpravou Emanuela Ranného.

279 str. – 7 barevných reprodukcí – váz. s přebalem 360 Kč

Jiří Kolář

Haškova Praha

Zatím poslední, dosud nepublikované dílo Jiřího Koláře

(1914), jedné z nejvýraznějších osobností českého výtvarného umění a poezie, je pandánem knihy *Kafkova Praha*, vydané před několika lety. Autor vytvořil sérii koláží vycházejících z dobových pohlednic, Haškových fotografických portrétů a fotografií Prahy z přelomu 19. a 20. století. Doplnil je citáty z Haškových povídek a samozřejmě ze Švejka. Reprezentativně vypravená publikace obsahuje 28 barevných i černobílých kompozic. Citáty z díla Jaroslava Haška vybral Vladimír Adamczyk.

60 str. – 28 obr. – váz. s přebalem 248 Kč

Jan Baleka

Modř – barva mezi barvami

Příběh modré barvy, nevšedním pojetím látky i jejím zpracováním, je vyprávěním o významové proměnnosti modře, o jejím výjimečném místě mezi ostatními barvami, její zvláštní úloze v západoevropské kulturní tradici vycházející ze středomořských vlivů, o symbolice a podmíněnosti významů modře v mýtech, náboženstvích, magii, ve filozofických představách a v umění od pravěku až po současnost. Čtenář získá v knize i množství zajímavých poznatků o modři jako barvivo, o technologických výroby a použití

207 str. – obr. v textu – 16 str. barev. kříd. příl. – váz. lamino 295 Kč

ACADEMIA, nakladatelství AV ČR, Legerova 61, 120 00 Praha 2, tel. (02) 2494 1976, fax (02) 2494 1982

e-mail: academia_market@kav.cas.cz, http://www.cas.cz/ACADEMIA/

Ano, ne a proč?

Ptáme se zajímavých lidí, co je zaujalo, nebo naopak otrávil v kultuře poslední doby...

Marián Labuda, herec

Těší mne, že je deset let po převratu a kultura zřejmě nezahynula, i když prochází těžkým obdobím. Je to vidět u filmu, vzniká hodně filmů. A dobrých filmů. Takže kina se vracejí k té lepší tradici. V divadle, v mém hlavním povolání, je situace taková, že se po

revoluci zdálo, že diváci nebudou mít proč chodit do divadla. Ale oni se vrátili, protože zjistili, že svoboda, která je v tisku nebo v rádiu a televizi, taková ta všeobecná, že ta nestačí. Právě proto hledají nějaký umělecký zážitek, který nacházejí opět v divadle, možná více než v televizi. Dnešní kultura je důkazem, že se člověk v žádném režimu, ať je totalitní, nebo demokratický, neobejde bez kultury, bez umění. Nestačí mu jen vyžití společnosti, to co prožíváme teď, že si každý může říct co chce, ale také zajde do divadla nebo do kina, protože chce slyšet něco takového, na co by sám nepřišel, kde by se s něčím ztotožnil, kde by konfrontoval svoje pocity s umělcem, který to vidí jinak. Nebo lépe – který to vidí tak, že je to pro diváka zároveň povzbuzením, poučením, tím vším, co má lidem umění dát.

Jiří Peňás, kritik

Zvláštní pozornosti čtenářů Neonu a vůbec literátům (především těm z reklamních agentur) bych doporučil nový časopis Patron. Koupit si ho mohou za dvacku od tiše postávajících, chatrně oděných mužů a žen, o kterých se dá říci, že nejsou právě ví-

tězi nového ekonomického pořádku. Časopis je totiž pouliční; a denní i noční život na ulici je také jeho tématem. Tištěn je proto na laciném a drsném papíře, reklamy na vily za Prahou v něm nenajdete, sloh je však dobrý a neličný, společnost se v něm schází vybraná a života znalá. Mou nejoblíbenější rubrikou jsou krátké biografické portréty osudů pražských bezdomovců,

z nichž každý v sobě skrývá kompletní románovou fabuli. Lesklému Neonu proto navrhuji úzkou kooperaci. Jinak mne zaujalo několik rychlých stranicko-státních kariér, pokračující hlouplutí a kornatění politických elit, vyhazov Vladimíra Pistoria z nakladatelství Mladá fronta, hlasy vítající vydání Mein Kampfu a třeba také obnovená premiéra Klímovy Lidské tragikomedie HaDivadla v pražské Arše.

Ota Klempř, rockový zpěvák

Mým (zatím) největším kulturním zážitkem roku 2000 byla: BioMetalurgie Chorchesteru.

Fakticky.

Neměl jsem ani potuchy, že návštěva moravské Chropyně se mi stane kulturním zážitkem první čtvrtě nejmilenějšího roku světa.

Vážně.

Vedeni strukturovaným koncertním plánem naší road manažerky, popojíždějící z místa na místo, nebo lépe z místečka na místečko, neopominuli jsme navštívit ani výše zmíněné městečko na Zlínsku.

Vážně.

Senovážně!

Lehce zřízení vlastní aparátěnou performancí, jsme v klidu očekávali výkon místní, takřka dorostenecké formace. Partičky s podezřele vychytaným jménkem: Chorchester.

Díky laskavé budoucnosti jsme netušili, co se chystá. Oboupohlavní Chorchester, skládající se zřejmě z místní (a okolní?) omladiny, páčil funkové standardy největších černošských bitlsáků (na) přímo s napalмовým zápallem a takovou dávkou vrozené muzikálnosti, že celý J.A.R. byl vmžiku zpět na pódiu. Ua!

To ovšem zdaleka nebyl ten správný záchranářský paraořech! Ten nám ukázali až o pár pecek později, když sál ovládla tma. Místní elektrické napájecí se evidentně nestihlo ani napojit. Natož nasvačit, takže bezproudé elektrické nástroje zeslábly a ztichly. Ne tak kapela.

Chorchesteri v orchestřišti ani nemrkli a šup, žestě a kytary na zem! Hup, vyrovnat do frontlajny a jedem! Fankuj, cifruj, po valašsku mistruj! Vysekli „půvabnou

kytičku valašských a moravských lidových* písni“, která svým tahem nejvíc ze všeho připomínala triumvirát nekompromisních českých osad: Sekec, Mazec a Libouchec. A pak že nám chybí duch vzájemnosti...

Uzavřeno** : Chorchester, to je kapela! Skvělý, výjimečný ZÁŽITEK.

Bolševiky zparchantělý výraz „kulturní vyžití“ by byl, jsa nezparchantěn, přesným vyjádřením pocitů, které slastně prožívali hráči J.A.R. při koncertu Chorchesteru. A nejen můj psí nos čenichal budoucí veliký přínos.

Vím, těžká je doba, zblízka nám prudce kyne ekonomická nejistota, politická destabilizace, bída, hlad, hrozivá a všemožná „kdesi“, následovaná hrůzně rozmanitými „cosi“... právě proto, prosím, nezapomínejte na hudbu.

Nečekaný tuplovaný chropyňský zážitek všem přítomným nehorázně pichnul.

Propojil obě hemisféry.

Dokázal, že to všechno má cenu.

Že ještě žijeme.

A právě proto nezapomínejte na kulturu.

*libových

**...se myslí otevřeno

Milan Magni, výtvarník a gurmán

Ad. ANO)

Velkým překvapením pro mě bylo setkání s tvorbou rakouské malířky Heliane Reitterer-Wiesauer. Opravdu zřejmě existují autoři, kteří paralelně, nezávisle na sobě dojdou k velice podobným výsledkům (ač třeba vycházejí z jiných pozic). V jejím

ateliéru jsem viděl práce, které bych klidně mohl podepsat a naopak.

Ad. NE)

Protože v oblasti umění – a výtvarného zvláště – očekávám cokoli, nic mě nemůže překvapit, tudíž ani nasrat (jestlipak to tak Pluháček otiskne?). Navíc jsem se dlouholetou praxí naučil vytěšňovat za horizont to, co nechci vidět, takže to pro mě vlastně neexistuje. Svět je pro mě místem, kde žijí úžasní lidé, kteří vytvářejí úžasné artefakty etc. Jsem prostě zgruntu pozitivní...

P. S.: Ale největší radost jsem zažil letos 28. března, kdy jsem v 16.32 hod. na ponětovickém rybníku chytil plostici obecnou (rutilus rutilus) velikosti 38,5 cm.

Ottův slovník naučný (1906)

Tětování, tetování, tatuování (něm. Tätowieren, angl. tattooing, franc. Tatouage), od tahitského tatau, zvyk rozšířený téměř u všech národů, který záleží na tom, že kůže lidská ozdobuje se výkresy rázu ornamentálního neb symbolického způsobem tímto: ostrým nástrojem provádějí se do kůže zářezy nebo body, jež spojují se ve výkres, který pak natře se barvou pokud možno trvalou. Kontury provádějí se trnem, ostrým dřevem, lasturami, přiostrěnými zuby, jehlami kostěnými neb železnými, za barvi-vo tmavé používá se uhlí, sazí nebo popela rozdělaného ve vodě v hustou kaši, neb stělného prachu, po nichž kůže zbarví se černě až temně modře, za červené barvivo používá se rumělký neb červené hlinky. T. má u národů málo kulturních patrně hlavně účel okrasný, neboť výkresy pokrývající části těla šatem nepokryté, prováděny jsou způsobem tím, aby naho- tu zakrývaly a tvary více k platnosti přiváděly; pokud prvotně pověrečný a náboženský moment při něm měl úlohu, nelze určit s jistotou. U přemnohých národů t. stalo se závazným obřadem náboženským a provádějí je kněží na mládeži dosahující pohlavní dospělosti za obřadů krutých, v nichž mládež má podati důkaz své zdatnosti a otužilosti. T. platí pak za známku mužnosti a schopnosti k manželství; různý způsob t. označuje rodovou příslušnost (totem), náboženský význam tu a tam též vystupuje zřetelně, slouží k označení společenských tříd, za znak náčelníkův a odznak za zdatnost válečnou. Národové barvy velmi temné, Australanci, Melanésané a Negři afričtí mají zvyk od t. poněkud se lišící, totiž nařezávají si kůži širokými, hrubými jízvami, které často uměle zvětšeny, více do očí bijí, než na tmavé kůži příliš neznatelné temnomodré ozdoby t. pravého. U kmenův Okeánie, u Australanův, u amerických domorodcův i u kmenův afrických převládají výkresy, představující tvary geometrické neb arabesky, u Malajův a u Japanců převládá ráz figurální. U většiny domorodcův amerických více než t. jednoduché přichází k platnosti pomalování těla, u Ainův a Aleuťanů ženy tětují si pouze svrchní ret na způsob silného kníru, Eskimáci a Čukčové mají zvláštní způsob hlubokého prorývání kůže. Rozvoje velmi pozoruhodného dosáhl t. u některých kmenů polynéských a zejména u Maorů novozealandských (kteří hlavně tváře ozdobují složitě) přesností a rozmanitostí své ornamentiky, u Japanců napodobením různého druhu šatstva rozmanitou barvitostí. U národů evropských t. vyskytuje se ještě dosti hojně, obmezuje se však

Tetování –

většinou na vrývání různých symbolů do paží, prsou a zad; pozbylo již úplně svého významu a jeví se zejména u tříd méně vzdělaných; vojáci, lodníci i řemeslníci hojně ho používají, podle Lombrosa rozšířeno je u zločinců ze zvyku velmi nápadně. V zemích balkánských udrželo se t. (náboženských symbolů) nejvíce mezi katolíky Srbochorvaty a Albanci, kde má patrně původ svůj v středověkých útiscích katolictví. Tětují tu staré ženy (vješte žene), obřad jmenuje se nabocati križ.

Původ t. jest prastarý. Sophus Müller dokazuje, že již člověk diluviální v jeskynním období tétovoval se rudou hlinkou (nálezy misek třecích a hlinky). Starověcí spisovatelé připomínají t. Thráků, kde sloužilo za odznak důstojenství, u Dáků, Sarmatův a Agathyrů, v Anglii udrželo se až do opanování normanského. U židů bylo Mojžíšem zakázáno na rozdíl od okolních kmenů, zejména Assyřů. U beduinů t. až posud pokládáno je za

zvláštní ozdoby žen. U starých křesťanů symboly náboženské bývaly vtětovány, zejména poutníci do Svaté země odnášeli si vytětované symboly na důkaz toho, že skutečně pouť svou vykonali.

Tolik tedy dnes již téměř historický dokument o tom, jak se na tetování dívaly předcházející generace. V dnešní době je tetování, alespoň generací mladší, ale zdaleka nejen tou, přijímáno zcela jinak – ne jako projev menšiny a kriminálních živlů, ne jako něco, za co by se měl člověk stydět jako za prohřešek z mládí, ale jako něco, co může lidské tělo doplnit, ozvláštnit a zvýraznit, jako něco, co může vyjádřit estetické a intelektuální smýšlení jedince. Těto interpretaci odpovídá i původ polynéského označení této činnosti – „tatau“, které vzniklo spojením slov „ta“ = namalovat, vyjádřit, dát najevo a „atouas“ = duch, tedy ve volnějším překladu „vyjádřit svého ducha, svou vnitřní podstatu“.

Uvedme teď několik faktů z diplomové práce Marcely Blatové Chování člověka a jeho odraz ve zdobení lidského těla tetováním, která byla obhájena v roce 1995 na katedře antropologie UK: Nová kapitola tetování se začala psát po roce 1880, kdy v New Yorku Samuel O'Reilly představil první elektrickou mašinku na tetování, a kterou jeho bratranec Tom O'Reilly v roce 1891 patentoval ve Velké Británii. Počty tetování rostly exponenciálně, tetování se zrychlilo, protože bylo možné tetovat najednou velké plochy. Kvalita tetování však byla různá, došlo k rozdělení na dva tábory – jednak vznikly salony, kde se prováděla tetování, která mohla být bez ostychu prohlášena za malá umělecká díla (jednalo se především o díla japonských mistrů), ale byla velmi drahá, jednak se tetovalo podomácku a tetování bylo nekvalitní, ale levné. Tetování se tak stalo výsadou buď těch nejchudších, nebo těch nejbohatších vrstev. Celá řada významných a bohatých osob nosila na svém těle tetování – první elektrickou mašinkou se přímo od Toma O'Reillyho v salonu Raffael v Anglii nechal tetovat car Nikolaj II., tetování si nechali zhotovit švédský král Oscar, císař Wilhelm II., král Edvard VII., řecký král George s chotí Olgou, lady Randolph Churchilová, matka Winstona Churchila, která si nechala tetovat dva hady kolem pasu. V Londýně v salonu Georga Burcheta se nechal ozdobit anglický král George V., španělský král Alfonso XIII. nebo dánský král Frederik IX. Ani v našich krajích nebylo tetování ve vyšších

– historie a současnost

kruzích tabu – tetovaný byl následník trůnu Ferdinand d'Este či Ema Destinová, ta dokonce na velmi intimních místech. Na přelomu století se postavil v Kodani Gustav Bechmann jedno z nejstarších a nejobsáhlejších alb tetování.

Od osmdesátých let 20. století se tetování opět vrací do módy, a to ve své nejbombastičtější podobě. U nás s obvyklým zpožděním za zbytkem, především západního, světa. V Americe, v zemi, kde došlo tetování asi největšího obdivu, by se našlo velké množství lidí, jejichž předváděním by se zcela snadno uživil ne jeden cirkus konce 19. století. A jak je dnes zvykem ve všech oborech lidské činnosti, bylo i v oboru tetování vyvinuto množství prostředků a technologií, které umožňují navrhnout a realizovat i věci dříve nepředstavitelné.

Zprávu o tom, jaký je dnes život českého tatéra, přinášíme v následujícím rozhovoru.

Foto: Ondřej Slabý

Tetovací velmocí je Amerika

Rozhovor Jany Kostecké

s majitelem brněnského tetovacího salonu Tattoo X Michalem Doležalem

Jak ses k tetování dostal?

Přes kamarády. Nejdřív jsem kreslil a pak jsem si vyzkoušel ručně tetovat. Bez kreslení to nejde. Když člověk neumí kreslit, tak neumí kérovat. Musíš přesně vědět, co chceš udělat, proto-

že jinak si neuděláš pořádnou přípravu. Pak už se jen obtiskne obtisk a děláš podle předlohy. Tetuju asi od roku '94. Samozřejmě jsem začínal na kamarádech, no a potom taky na sobě. Nejdůležitější je tetovat a pořád zkoušet.

Můžeš načrtnout postup práce?

Mně nejvíc vyhovuje, když si člověk, který se chce nechat kérovat, nechá udělat předlohu. Udělám návrh, který předložím ke schválení. Ten se potom předělává, většinou tak nadva-

krát. Nejraděj dělám svoje věci, podle představy zákazníka. Ukážu mu to, on řekne, jak a co chce opravit. Pak se pokračuje – zákazník si vezme návrh a na kopírce si udělá přesnou velikost. Ve chvíli, kdy je návrh hotový, se obraz přenesou na speciální fólii, aby se to nemuselo kreslit na kůži třeba fixem, a obtiskne se. Tater pak pracuje podle obtisku. Barva, která se na obtisk používá, se nesmaže, ani když kórku utíráš. Fix se používá, když se dělají nějaký úpravy nebo když se něco dodělává. Některý větší salony to dělají i tak, že si předlohy kupují od různých grafiků a lidí, kteří dobře kreslí.

Jaké se používají nástroje?

Já už to dělám poměrně dlouho, takže jsem si všechno kupoval v Německu, protože u nás ještě tenkrát nebylo skoro nic. Dneska už se dá všechno sehnat úplně v pohodě. Hodně lidí se zabývá jen tím, že dovážejí věci na tetování. Moje první věci jsem sháněl dost komplikovaně, protože jen poštovně z Německa stálo tácek a já jsem byl rád, že mám na barvy. Elektrický strojek pracuje, zjednodušeně, na principu zvonku, klepe se. K tomu máš takové tyčky, do kterých natahuješ jehly. Celé je to udělané tak, že se dají všechny části rozebrat, aby se mohly perfektně vyčistit a sterilizovat, kromě maličkostí, jako jsou třeba gumičky nebo fólie, které se používají jenom jednou. Do sterilizátoru se dá dát i třeba stojánek na barvy, který je ze speciálního plastu. Vlastně nejdůležitější součástí studia je sterilizátor. Já používám autokláv, což je typ sterilizátoru, kterej kombinuje páru, tlak a extrémní horko a je stoprocentně spolehlivý. Barvy mám pořád ještě německý, nejsou přírodní, jsou dvousložkový – prášek a roztok. Barva se namíchá z těchto částí v určitém poměru a nechá se odstát.

Postup a všechny „fígle“ jsi tedy odkoukal?

Zdaleka ne. V tetování jsou lidi, teda aspoň tady v Brně, kteří ti nic neřeknou. Ale vůbec nic. Já jsem se všechno naučil v podstatě z odborných časopisů a knížek, který jsem si ze začátku poměrně pracně sháněl, především zase z Německa. Musel jsem si je nechat překládat, protože jsem v té době ještě sám neuměl. Ale největší podíl samozřejmě byla praxe – až tam se naučíš, jaká výška nastavení jehly ti vyhovuje, jak správně namíchat barvy atd. Ze začátku jsem měl právě problémy s nastavením jehly, protože jsem ji nastavil výš a některé části kórky pak vypadaly. Trvalo poměrně dost dlouhou dobu, než jsem všechny tyto drobnosti vychy-

tal. Ale i tak ti z každé kórky některá část vypadne. Vždycky. Na kórce se ti vytvoří strup, kůže se zkrabatí, pracuje to stejně, jako když se odřeš. Proto automaticky říkám svým zákazníkům, že si mají nechat tak měsíc a půl na to, aby se kórka „uklidnila“, protože je to přece jen velkej zásah, a pak přijdou na opravu, která je zahrnuta v ceně. Jsou salony, kde dáte za kórku balík, a když přijdete na opravu, tak chtějí další peníze. Tenhle způsob se mi z důvodů, které jsem uvedl, moc nelíbí.

Větší věci nebo vícebarevný věci se dělají na několikrát. Když máš věc, která je červená, žlutá, černá, modrá a zelená, tak uděláš černou a červenou, a kdybys chtěla modrou, tak musíš počkat, protože jak je to rozpíchané, tak by se ti to v čerstvé ráně smíchalo. Lepší je udělat víc částí nezávislých na sobě, nechat zahojit a pak zase pokračovat. Pokud je to malá věc – tak do tří barev – tak se to dá udělat najednou. Udělat středně velkou kórku – třeba na rameni – zabere tak dvě, dvě a půl hodiny, záda se dělají tak na šestkrát, i když se dělají jen jednou barvou. Většinou si udělám napoprvé obrisy, napodruhé co nejvíc tmavých ploch na různých místech, aby se to hojilo nezávisle na sobě, pak už stínuju a pohrávám si s detaily.

Je některé místo víc bolestivé a některé míň?

Nejvíc bolestivý je břicho. Když jsem se nechal tetovat na břichu, tak to bolelo víc, než když jsem si nechával propíchnout jazyk. Já sám mám kórky ještě na rukách a na nohách. Na levém lokti jsem se tetoval sám, to je ještě z doby, kdy jsem to zkušel. Mám obrázek, ornament i nápis – na břichu mám vytetovaný Brno.

Jaké děláš nejčastěji motivy?

Teď především ornamenty. Teď jsou nejvíc žádaný, protože to jsou hodně neutrální věci. Vrací se to k neutrálním věcem, který mají fungovat jenom jako ozdoba, využívají se černé velké plochy. Vrací se to vlastně úplně ke kořenům tetování, k tetování primitivních národů. Ale odlišnost je právě ve funkci. U Tahitánů, Markézů a dalších mělo tetování v drtivé většině jinou funkci než zdobit, ta převažuje dneska. Převažuje, ale není pravidlem. Jednu dobu byly hrozně populární motivy převzaté z tradičního japonského tetování, které samo vlastně vychází z čínských tradic. V Japonsku se tradiční předlohy uchovávají v podobě dřevorytů – jsou to hrozně barevný a propracovaný kompozice s motivy draků, květin, šelem a zvířat vůbec, který pocházejí z čínské a japonské duchovní

tradice. Přitom v Japonsku bylo tetování až do nějakého devatenáctého století ilegální. Tradiční japonský tetování je celistvý obraz, kterej pokrývá velké plochy, celoplošně jako kus oděvu – především záda, zadek, stehna, břicho atd. Velice často se v něm užívá i nápisů. U nás se ale v téhle velké podobě moc nedělá. Já osobně dělám nejraději barevné obrázky, kreslím. Ornament je pro mě hrozně stereotypní. Ale svoje zákaznický absolutně neomezuju. Výjimkou jsou fašistický motivy, který ze zásady nedělám. Ať přijde člověk s čímkoli, tak se to snažím udělat tak, aby to bylo dobrý. Docela často se motiv odvíjí od zálib toho dotyčného – teď přišel kluk, kterej pěstuje psy, s fotkou svého šampiona. Je to pes, kterej vyhrál všechny výstavy, co se daly, a je už starý, tak že by ho měl rád na ruce. Nebo jsem měl jednou kluka, kterej pěstoval chameleony, a tak jsme udělali krásného chameleona přes celou paži, to bylo moc povedený. To byla třeba věc, která se dělala perfektně, protože motiv se dal udělat tak, aby kopíroval linii paže. Navíc to byla docela velká věc, což je dobrý, protože můžeš propracovat detaily a trošku si s tím pohrát. Některý ty věci vypadají jako fotka, ale zase to trvá dost dlouho. Ale portréty třeba nejsou v běžný praxi moc častý. Naopak častý jsou klasický tatérský motivy – růže, lebky atd.

Snaha přiřadit se k nějakému společenství se projevuje i tady. Lidi si nechají dělat různý nápisy, jména spolků nebo vlajky a znaky.

Extrémní případ novodobé funkční kórky jsem viděl v jedné knížce, která vyšla v češtině a je nejlepší, jaká u nás je (H. Ferguson a L. Procterová: Umění tetování. Rebo Production, 1998 – pozn. red.), kde je publikovaná fotka dvou vojáků, kteří si nechali na víčka vytetovat oči, aby se zdálo, že jsou vzhůru, i když spí. To je výborná knížka.

Když jsem začala uvažovat o tom, že se nechám tetovat, tak jsem věděla, že to bude černý ornament. Z poměrně prostého důvodu – bála jsem se, že se mi cokoli jiného okouká, že mě to přestane bavit...

Toto jsem zjistil sám na sobě. První věc, co jsem si udělal, tak byl obrázek, o kterým, když tak přemýšlím, tak bych si tam dal jinej. Ne že bych toho litoval, to ne, ale když bych to dělal teď, tak bych to udělal tak, aby se třeba na tu věc dalo navázat něčím dalším. Ale důvody, proč se lidi dávají tetovat jsou hrozně různý. A ne vždycky takový, že by chtěl dotyčnej šokovat – tetoval jsem kluka, kterej si nechal na vnitřní

stranu předloktí udělat poměrně malou kěrku – červený kroužek a v něm siluetu běžce – ale nechal si ji udělat vzhůru nohama, protože říkal, že je pro něj, že se na to chce dívat on.

Ale v hodně případech funguje princip, že když se nechá člověk tetovat, tak se pak vrací a pokračuje. Tahle závislost se navíc často projevuje u lidí, u kterých bych to vůbec nečekal – sekretářky, podnikatelé, kteří si nechali udělat jen malou věc a kterým jsem říkal, aby si to nechali větší, že stejně přijdou. A přišli. Teď mám kluka, kterej už má kěrku na rukách, na nohách, na zádech i na krku. Není problém udělat obrazec i na hlavu, žádný problémy s tím nejsou, i když si pak třeba necháš narůst vlasy, kěrka pak není ani vidět.

Jaká je standardní velikost, kterou děláš?

Standardní velikost v podstatě neexistuje. Dělal jsem úplně maličké věci velikosti „mexického dolaru“, ale taky třeba záda. Nejlepší plochy z mého hlediska jsou stehna, je to vlastně největší plocha a sval je pevnější, takže se to dobře dělá.

Probíhá u nás nějaký festival?

Od roku 1998 v Praze. Oficiální název je International Tattoo Convention. První ročník proběhl na Strahově ve výstavní hale, která měla 1 800 čtverečních metrů. Perfektní klimatizace, přísný zákaz kouření, dobrý světlo – tohle je u tetování hrozně důležité. Akorát trošku podcenili propagaci, takže návštěvnost byla slabší. První ročník pořádal Frank Weber (Fantasy Tattoo Berlín), kterej to dělá po celé Evropě už hezky dlouho, ve spolupráci s českou agenturou Red & White Promotion, která byla založená speciálně k tomuto účelu. Pomáhali jim i lidi z UZI, což je asi nejznámější český salon, kterej sídlí v Praze. Protože Weber pořádá festivaly po celé Evropě, tak se snaží, aby na sebe navazovaly časově, aby se ti nejlepší tatéři, kteří přiletí třeba z Ameriky, mohli zúčastnit víc než jednoho. K festivalu patří i soutěž o nejlepší tetování,

která na tomhle ročníku probíhala v několika kategoriích – malý, velký, černobílý, individuální, barevný, ornament, portrét, bláznivý a nejlepší festivalový. Větší věci, třeba záda, si přivezli tatéři už rozdělaný a dodělávali to na místě. Loni byl druhý ročník a vždýcky to je obrovská show se vším všudy – striptérky, harleye, na pódiu se kreslí na holky. Nejvíce stánků mívají Američani, Italové, Němci a i naši jsou hojně zastoupení, každý vystavuje svoje věci. Každý tatér má oblíbené nějaké motivy, které si právě pro tuto příležitost nachystá a tady předvádí. Tetuje se, vystavují se nástroje...

Festák je strašně důležitý z několika důvodů – poznáš se osobně s lidma z oboru, zjistíš, co je nového, můžeš se sám předvést, ale hlavně je to pro lidi – podívají se na průběh celého tetování, na to, co tatér všechno dokáže, a konečně se tetování přestanou bát. Často se stává, že na festival přijde člověk, kterej se chce nechat tetovat v konkrétním salonu od konkrétního tatéra, a je mu úplně jedno, jak to bude vypadat, protože si je jistý, že to od toho konkrétního bude dobrý.

Tetovací velmocí je jednoznačně Amerika. Jejich kěrky i podobný festivalový akce jsou naprosto nejbrutálnější, většinou se odehrávají na stadionu, většina návštěvníků se nechá přímo na místě tetovat, jsou to obrovský show, tam už to funguje jako samostatná uzavřená kultura. V Americe došlo k obrovskému boomu tetování s rozšířením a oblíbeností motorkářské kultury. Festivaly, které probíhají ve světě, se většinou spojují s motorkářskými festivaly.

No a samozřejmě poměrně velkou úlohu v růstu zájmu o tetování sehrála hudba – metal a rock – a především spojení hudby a výtvarného umění při vytváření obalů desek, plakátů atd. Odtud asi pocházejí i oblíbené motivy lebek a poměrně morbidních temných obrazců, z textů metalové muziky.

Je na českém trhu český časopis o tetování?

Zatím ne. Já mám stránku na internetu a teď

mi tam přišla zpráva, že má začít vycházet nějaká motorkářská časopis, ve kterém by měla být příloha o tetování. Ale nevím, kdo to chystá. U nás by takový časopis měl určitě úspěch, protože lidí, kteří se tím zabývají, je čím dál víc. Udělat náš časopis o českých salonech by mělo určitě úspěch. Myslím, že většina majitelů tetovacího salonu by ho odebírala už jen proto, aby měla přehled, co dělají ostatní u nás. Já jsem začal tak, že jsem si nakoupil v Německu tetovací časáky, protože tady se sice daly koupit, ale byly hrozně drahý, sehnal jsem adresu na dodavatele, za kterým jsem pak jel a nakoupil si základní vybavení, který mě přišlo na dvacet tisíc. Nebyl jsem sám, byli jsme tři, a proto jsme si chtěli koupit třeba jenom jeden strojek a tak, ale na místě jsme zjistili, že čím toho vezmeš víc, tím je to levnější, takže jsme nakonec koupili dva strojky, protože nás vyšly skoro jako jeden.

Neuvažoval jsi, že bys takový časopis vydával?

Ani náhodou. O tetování sice leccos vím, ale zato nevím nic o vydávání časopisu. Jenom mám představu, že to musí být hrozná práce.

Existují dějiny tetování, které by na vědeckém základě mapovaly historii tohoto oboru?

No, takhle bych to neřek, ale funguje třeba muzeum tetování v Holandsku, kde jsou popsány nejstarší způsoby tetování – od maorských paliček až dodnes, vývoj používaných barev, nástroje...

Je možné nějak charakterizovat tvoji klientelu? Mají něco společného? Otázka samozřejmě směřuje k tomu, zda je tetování u nás otázkou nějaké uzavřené komunity?

Chodí naprosto různorodí lidi. Nejvíce samozřejmě chodí mladí „rockeři“, ale absolutně to tím nekončí. Teď třeba za mnou přišel chlápek v důchodu, kterej na tom vyloženě ujel, nechal si udělat rovnou dvě a říkal, že to někde viděl

Takto se dá tatuáž „vygumovat“

a že už chodí jenom na ryby a že by teda taky něco chtěl – nechal si nakonec udělat dva meče propletený hadama. Chodí i paničky, sekretářky, boháči. U těch je zajímavý, že řeknou svoji představu, já namaluju návrh a vždycky to vyjde hned napoprvé, většinou v těchto případech nic nepředělávám.

Ještě bych se vrátila k ornamentálním tatuážím – dají se nějak teoreticky rozdělit?

Jsou různé skupiny, v rámci kterých se variuje. Tak třeba tribaly – tribal znamená „kmenový“ – tyhle věci vychází z tetování Havajanů, Samoanů, Maorů, obyvatel Bornea atd. Dneska se způsob, který tito tatéři používali k rituálním označením, používá k vytváření tatuáží vysoké úrovně s čistě estetickou funkcí – tatér pracuje na vytvoření obrazu, kterej je postavený na anatomické stavbě konkrétního člověka – výsledkem by měl být obraz oslavující křivky a charakteristiku těla. Využívá se k nim taky specifických míst – kotník, záda, u žen spodní část zad, křivka paže, vnější strana stehna apod. Tenhle způsob obrovsky zpopularizoval Don Ed Hardy, kterej vydal v osmdesátých letech knížku právě o zpracování starých kmenových motivů.

Asi nejpobulárnější jsou dneska proplítané vzory. Velkou tradici mají keltské motivy (keltské slunce, růže apod.). Určitý vliv mají i staré indiánské tatuáže.

Nemají proplétané abstraktní motivy něco společného s graffiti?

Zrovna v tom časopise, který jsem ti donesl a který je můj nejoblíbenější (americký International Tattoo Art, pozn. red.), je velký článek o graffiti. Nemyslím si, že by to z toho přímo vycházelo, ale má to s tím hodně společného.

Máš přehled o brněnské konkurenci? Znáte se?

Samozřejmě že přehled mám. V nejužším kontaktu jsem se známým, se kterým dělám i na půl úvazku v divadle, ale ten dělá jen piercing. O ostatních brněnských salonech si myslím, že jsou zbytečně drahé. My jsme jasně nejlevnější. Je to taky ale daný tím, že pracuju ještě na půl úvazku v Mahenově divadle v technice, takže si vlastně přivydělávám na nájem. Kdybych chtěl dělat úplně sám, tak by to asi bylo těžší. U nás je ještě pořád hodně tatérů, kteří se žijí jinak. Venku už se jede spíš na čistě profesionální úrovni.

Znáš nějakou tatérku?

Majitelka kosmetického salonu, v rámci který-

ho mám já pronajatý svoje studio, taky tetuje. Ještě vím, že v Mostě v Marlen Tattoo pracuje Lucie Hendrychová, ale neznám ji osobně. Víم jenom, že vyhrála soutěž o nejlepší tetování na akci, která proběhla v Lucerna Music Baru a jmenovala se Tattoo Show Praha 1998. Ale tam se mohli přihlásit jenom čeští tatéři.

Od čeho se odvíjí cena tetování?

Nejmíň je pět set, protože i když je to malinká věc, tak já zbytek barvy musím vylít. Pak záleží na velikosti, barevnosti, složitosti a tak. Velké pěkné barevné tetování na rameno přijde asi na dva tisíce.

Náhodou jsem narazila na článek o tetování v jednom prvorepublikovém časopise. Máš představu, jak to tady fungovalo v té době?

Abych řekl pravdu, tak jsem o ničem z té doby neslyšel, že by třeba fungoval nějaký oficiální salon, asi je to otázka spíš nadšenců a nějaké domácí práce.

A za minulého režimu?

Tetování bylo zakázaný. Tetovalo se jenom doma, takže toho bylo poměrně málo.

Máš teď hodně zákazníků?

Právě že hrozně moc. Souvisí to i s ročním obdobím. Nejlip se totiž rána hojí, když je zima. Tetování v létě nedoporučuju, protože proces hojení se hrozně prodlužuje a vždycky nastanou nějaký komplikace. Nejlepší na tetování je zima.

Jak těžký je tetování odstranit?

Dneska už to není problém, ale chce to hodně peněz. Pigment se rozpouští laserem, takže nezůstává jizva. Místo na kůži je sice světlejší, ale jinak je odstranění spolehlivý. Jinej případ je ten, kdy zákazník už není spokojenej se starým obrázkem, ale tetování se úplně zbavit nechce. Dá se to předělat. Záleží na tom, jak je původní tetování udělaný, jak moc je hustý a jak má vypadat to nový. Ale předělat se dá v podstatě všechno, třeba ornamentem. Pro tento zákrok se používá oficiální název cover-up.

Jak hluboko se pigment zapouští?

Jehla se dá nastavit. Ideál je milimetr až milimetr a půl maximálně.

Mění se nějak tatuáž u lidí, kteří se nechají kérovat jako mladí a pak ještě rostou?

Pokud se nejedná o nějaké extrémní případy,

tak ne. Člověk roste rovnoměrně a kérka se rovnoměrně zvětšuje. Ale u lidí mladších osmnácti let je ze zákona povinný souhlas rodičů.

Měl jsi hodně takovejch zákazníků?

Docela jo. Příští týden mám zrovna objednanýho šestnáctiletýho kluka, kterej přijde s otcem. Ale to je taková rodinka – tatka, mamka, všichni maj tetování. Všechny znám dobře a dlouho. Začal s tím otec, pak přišla máti a pak oba synové.

Zmiňoval jsi kolegu ze salonu – spojují zákazníci hodně tetování s piercingem?

Není to zákonité a ani nejčastější.

Existuje nějaká mezinárodní organizace tatérů?

Ano. V polovině osmdesátých let byla v Anglii založená The Association of Professional Tattoo Artists (A.P.T.A.), která sdružuje přes 600 tatérů z celého světa. Funguje vlastně jako informační centrum. Na internetu má svoji stránku, kde najdeš třeba přehledy konání festivalů, novinky v přípravcích, kontakty... Internet je v tomhle oboru obrovská výhoda. Existuje nepřeberný množství stránek, kde seženeš vlastně všechny informace, který potřebuješ. Můžeš se inspirovat, zákazníci si naopak můžou jednoduše vybrat, kde si nechají kérku udělat. My třeba na naší stránce i radíme, podle čeho si má zájemce vybrat studio. Nenuťme ho, aby přišel k nám, ale považujeme za nutný informovat o tom, co má studio poskytovat, aby se dotyčný zbytečně nevystavoval riziku nějakých problémů.

V textu své stránky uvádíš i přesný postup, jak se má zájemce na tetování připravit...

Jasně, tetování je docela velký zásah. Proto jsem odpůrce akcí, kdy se v nějakým rokáči pořádá večer s tetováním, všichni se tam napijou a pak se hrnou k tatérovi, kterej, pokud je zodpovědný, je stejně nebude tetovat, protože alkohol ředí krev a rána pak hrozně krvácí. Stejný účinky mají některý prášky, takže by tatér měl vědět, jestli něco nebereš. Nemožný je tetovat holku, když je těhotná, protože by mohlo dojít k poškození plodu atd. ■

www.tattoo.cz (stránky Michala Doležala)

www.tattoos.com

www.tattoo-convention.de

www.tattoo-guide-europe.de

Luděk M., 32 let

Na vojně jsem se dostal do vězení, a abych stvrdil zatím nepoznaný zážitek, tak jsem se rozhodl nechat tetovat. Svázali jsme jehly, sehnali inkoust a vytetovali lilii, jakou měly vypálenou na rameni kurtizány. Moc jsme ale nevěděli, jak skutečně vypadala. Když jsem dosloužil, bylo po revoluci a všude chodili skauti s praporkama a odznakama s celkem identickým obrazcem, jako jsem měl já na rameni, takže jsem musel situaci nějak řešit. Máma je chemikářka, dostal jsem se celkem lehce k louhu, dal jsem ho na vatu a nic, tak jsem si říkal, že to zkusím. Přiložil jsem vatu a vyvalil se hustej nážloutlej dým, když jsem se prokašlal až k tomu, že jsem se mohl podívat, tak jsem zjistil, že mám v ruce centimetrovou díru. Hojilo se to třičtvrtě roku. Jenže ta jizva byla velká a lidi se na mě dívali víc, než když jsem měl lilii. Po zralé úvaze jsem se rozhodl si nechat jizvu přetetovat. Teď mám na rameni symbol ómu.

Veronika B., 22 let

Ten večer jsme byli s partou v THC. Byli jsme na hauzu a nějaký tetovací salon tam měl jakoby propagační večer... Už jsem si říkala dřív, že bych si něco nechala vytetovat, ale spíš jsem uvažovala o něčem menším, decentním. Jenže tehdy jsme se úplně zbláznili, protože v těch jejich časopisech byly fakt skvělý věci, takže se ten večer nechala potetovat asi polovička lidí z naší party... Bolelo to hlavně ze začátku, když se dělaly kontury, potom už to bylo celkem umrtvený, takže ten vnitřek už byl v pohodě. Já to ale stejně moc nevnímala a díky extázi jsem neměla ani moc pojem o čase... Mohlo to celý trvat tak hodinku a půl, dvě, fakt nevím. Bylo tam spousta diváků, hlavně mladí kluci, protože jsem musela mít kalhoty stažený do půl zadku a ještě si mě ten tetovač obrátil do sálu, takže to byla velká atrakce... Zadarmo to teda nebylo, stálo to čtyři tisíce.

Jiří K., 27 let

Tetování se mi vždycky líbilo a chtěl jsem mít taky nějaký. Nechtěl jsem si ale vybrat nic z katalogu, protože si myslím, že tetování by mělo říkat taky něco o jeho nositeli, i když ho mám spíš pro sebe, o čemž svědčí fakt, že když jsem si vybíral místo, kam si ho nechám udělat, vyzkoušel jsem, kam mi sahá tričko. Mám vytetovaný symbol německé kapely Einstürzende Neubauten, který má vytetovaný i zpěvák Henry Rollins, což mě taky nepatrně ovlivnilo. Ale vedle toho se mi líbí jeho graficky čistá podoba. Samotný tetování nebolelo, ale protože jsem si ho nechal udělat v létě, hojení bylo docela nepříjemný. Zaplatil jsem patnáct set. Taky je trochu pravda, že první kérka vyvolá potřebu další – teď bych si chtěl nechat udělat takovou menší věc – tři spojené kruhy, symbol rodiny, kterou jsem viděl u mého oblíbeného bubeníka skupiny Led Zeppelin, Johna Bonhama.

Tomáš K., 25 let

*Proč ses nechal tetovat?
Protože jsem se na tom domluvil s Matesem a ten mně půjčoval motorku, Cagivu 750.
Proč sis vybral tento motiv?
Protože Mates měl motiv keltskej, tak já jsem chtěl mít jinej. Takže jsem si vybral tribal. Protože se mně taky víc líbil, v neposlední řadě. Motiv jsem si vybral z katalogu, protože Mates měl kérku o týden dřív a já jsem nechtěl ztrácet čas.
Bolelo to?
Ne. Trošku. Málem jsem se tam složil!*

Kristina J., 24 let

Moje „tetování“ vlastně vzniklo úplně náhodou. Nebylo zhotoveno v žádném salonu a taky je to na něm dost vidět. S kamarádem jsme se jednou bavili, přišla řeč na tetování a na to, že to vyzkoušíme. Vzal jehlu, zelený inkoust a vytetoval mi na kotník mořského koníka. Byl to dobrý obchod – dostal za něj sošku za třicet kaček.

Karel H., 35 let

Na rameni mám vytetovaný obraz, který jsem si vymyslel sám. Je to spojení mého znamení zvěrokruhu – ryb s mým znamením z čínského zodiaku – drakem.

Fotografie: Ondřej Slabý

Kérky v lihu

MUDr. Jiří Malý (1899-1950), druhý profesor antropologie na Karlově univerzitě, žák zakladatele české antropologie prof. MUDr. J. Matiegky, spoluredaktor časopisu *Anthropologie*, ředitel Hrdličkova muzea člověka, člen České akademie věd a umění, spoluautor protirasistického vědeckého spisu *Rovnocennost evropských plemen* (1934) byl rovněž prvním soudním znalcem z oboru antropologie u nás a opakovaně přednášel pro bezpečnostní orgány. Jeho článek *Něco o tetování*, který napsal pro časopis *Bezpečnostní služba* (1935), nás dovedl až na katedru antropologie a genetiky člověka Přírodovědecké fakulty UK, kde jsme s laskavým svolením vedoucího katedry doc. Mazury nafotili pozoruhodnou sbírku tatuáží, kterou prof. Malý nashromáždil v rozmezí dvacátých až čtyřicátých let. Sbírkou, která obsahuje na tři desítky destiček s napnutou částí lidské kůže s tetováním a dvě paže dospělého muže s tetováním, se už za života profesora Malého stala součástí Hrdličkova muzea člověka, jež bylo založeno v roce 1923 z finančních prostředků jednoho milionu korun, který za tímto účelem antropologickému ústavu věnoval dr. Aleš Hrdlička, kurátor fyzické antropologie Smithsonianovy Instituce ve Washingtonu DC a osobní přítel prof. Malého. Dnes je tato sbírka součástí sbírek výukového a studijního materiálu katedry.

Historie sbírky tatuáží je velmi pozoruhodná, i když faktograficky takřka nezmapovatelná. Exponáty, které jsou v současné době uskladněny v sedmi skleněných laboratorních nádobách, pocházejí z pitevny na Albertově, kam si prof. Malý osobně docházel pro zajímavý výukový materiál, mj. i pro tatuáže. Velmi podrobně se zajímal o to, jak a především proč se nechá jedinec celoživotně poznačit, exponáty sbírky navíc pravidelně a s velkou zálibou používal při svých přednáškách „Mutilace a deformace lidského těla“ a ne jednou při výkladu zabloudil i do oblasti sociologie a psychologie. Dnes můžeme o sbírce s určitostí říci jen to, že většina exponátů pochází od vojáků. Tento fakt potvrzuje jak původní popiska na nádobách – „Lidská kůže s tatuáží jako upomínka na vojenskou službu“ – tak tematika tetování – nápisy „Meines Lebens Schönste Stunden sind beim Militär verschwunden“, „Sibir 1914-15“, romantické obrázky, motivy zamilovaných párů v intimním objetí, obrázky žen, zbraní, indiánské a kovbojské motivy atd. Slabinou sbírky je absolutní absence dokumentace bytí i základních dat, jako je například věk a původ tetovaných. I když, jak píše prof. Malý ve svém článku: „Tetování má podle mého názoru velkou důležitost a praktický význam pro kriminální potřeby našich bezpečnostních orgánů, protože je jedním z velmi bezpečných

prostředků ke zjištění totožnosti. Často jsou tatuáže velmi podrobné, nápisy v nich uvádějí buď úplné jméno nebo alespoň jeho počáteční písmena, mnohdy jest v tetování proveden nějaký obrázek, který má vztah k zaměstnání nebo k některému rušnému období tetovaného, často nacházíme vytetované číslo pluku, případně jiného vojenského útvaru, u něhož tetovaný sloužil, zároveň s letopočtem, takže se dá v tatuáži mnohdy číst jako v otevřené knize.“ Tuto hypotézu můžeme dokumentovat jedním z exemplářů sbírky, který se bohužel nedochoval v celistvosti: Jednalo se o velmi rozsáhlé tetování, které zaujímal celá prsa a velkou část břicha, ve středu obrazce bylo vytetováno velmi neuměle velké srdce a v něm celá mužská postava s bičem v ruce stojící u koně, kůň měl na těle vytetované iniciály F. N., vlevo byl vytetován obdélník se jménem František Novák, jméno velkého krajského města a slovo Čechy. Na zbývajících částech hrudníku a břicha se nacházelo pět ženských hlav s různými iniciálami, svatováclavská koruna, znak dvou spojených rukou, několik podkov, jeden bič, jetelový čtyřlístek, velká ženská postava přivázaná ke stromu (mytická Šárka?) a podobizna staršího muže. Jak píše prof. Malý, úmrtní list a pitevní protokol v tomto případě potvrdil vše, co šlo vyčíst z tatuáže. Kvalita tatuáží sbírky antropologického ústavu je povětšinou velmi nízká, i když může být zkreslena léty, které exponáty strávily ve formalínu. Většinou se jedná o kresebně neumělé malůvky, ale najdeme mezi nimi i podařenější propracované obrázky a symboly. Nevýraznost je většinou způsobena i použitým médiem – klasickou tuší či inkoustem. ■

Všichni jsou z Venuše!

Následující případ FBI ilustruje, že skutečnost někdy předčí svou neuvěřitelností i ty nejfantastičtější výplody literatury. K tomuto případu už není co dodat.

Překlad: Tamara Váňová

Kresba: Pavel Reisenauer

Harold Jesse Berney: Přeprava zcizeného majetku mezi státy prostřednictvím spojů

Jistá žena naletěla postaršímu podvodníkovi s neuvěřitelně živou představivostí, a přišla tak o majetek v hodnotě 38 až 40 tisíc dolarů. Jde pravděpodobně o nejúžasnější podvod, který kdo kdy vymyslel.

V současné době jsme obklopeni zprávami o cestách do vesmíru a o přistání na Měsíci či jiných planetách. Denně se v novinách objevují články o úspěších na poli kosmického výzkumu a předpovědi o tom, kdy začne lidstvo pravidelně létat do vesmíru. Ale už v roce 1952 podvodník jménem Harold Jesse Berney vymyslel projekt meziplanetárního cestování a do října roku 1956 připravil důvěřivce o celkovou sumu 58 tisíc dolarů.

Berney byl původním povoláním písmomalíř a jeho trestní rejstřík se začal plnit někdy před čtyřiceti léty. Naposledy byl propuštěn na svobodu v roce 1949 poté, co si odseděl necelý rok z pětiletého trestu za zpronevěru.

V roce 1952 byl jedním ze zakladatelů společnosti Aberney Corporation, která se měla zabývat výrobou televizních antén. V roce 1953 došlo k jejímu zrušení a o rok později Berney zřizuje vlastní akciovou společnost Telewand Corporation. I ona se měla údajně věnovat výrobě televizních antén, ale ve skutečnosti sloužila svému zakladateli jako zástěrka k mnohem velkolepějšímu plánu.

Slečna Pauline Eva Bocková (jméno je smyšlené), povoláním sekretářka, se seznámila s Berneym na podzim roku 1952, následujícího jara mu předala několik set dolarů a byla zvolena do funkce pokladnice akciové společnosti Aberney Corporation, přestože se samotné volby osobně nezúčastnila. Poté, co Aberney Corporation přestala existovat, stala se pokladnicí Telewand Corporation, kterou už kontroloval sám Berney. Slečna Bocková neměla žádné přesně vymezené povinnosti ani jakékoli pravomoci v oblasti činnosti a financování společnosti.

Na podzim roku 1954 se jí Berney poprvé zmínil o tom, že navštívil Venuši. Popisoval jí, jak se tam dostal a získal důvěru tamního prominenta. Líčil svou kosmickou loď dlouhou skoro tři kilometry, vyprávěl o tom, jak se cestou stavil na Měsíci, o svých výletech po této vzdálené planetě a o tom, jak navštívil její největší města. Vysvětloval vládní systém a popisoval, jak se po dvou týdnech pobytu zase vrátil na Zemi.

Ve svém fantastickém líčení života a kultury na Venuši například tvrdil, že Washingtonův pomník je ve srovnání s tamními obytnými domy a administrativními budovami pouhý trpaslík. Prý tam neexistuje takřka žádná kriminalita, protože jakmile je někdo usvědčen ze spáchání vážného trestného činu, prostě ho sbalí a odvezou na jinou planetu. Tvrdil, že je tam tolik zlata, že se z něho vyrábějí vodovodní kohoutky. Dále popisoval, jak se z Venuše a zpět dostal na létajícím talíři a že cesta netrvala déle než dva východy slunce. Měsíc je prý místem mezipřistání, kde se zastavil pro zboží.

Vyprávěl o tom, jak získal důvěru tamního prince „Uccellese“ a jak byl pověřen, aby zde na Zemi dohlížel na výrobu jistých supertajných přístrojů, jež na Venuši vynalezli. Nejvýznamnější z nich měl být podle Berneyových slov jakýsi „modulátor“, který byl poháněn energií získanou z atmosféry a který byl schopen vyvinout větší energetický potenciál než jakékoli dosud známé atomové zařízení.

Ve své knize „Dva týdny na Venuši“ Berney popsal „modulátor“ následovně: „Nejenže vyrábí energii, kterou lze využít ke svícení a v průmyslu, ale produkuje i tzv. magnetický tok, jenž je zdrojem neomezené energie použitelné k pohánění jakéhokoli druhu strojního zařízení.“

Modulátor údajně mohl ve zlomku sekundy snadno zvednout a přemístit miliony tun a bude se ho využívat jako pohonu letadel a kosmických lodí, jež

se budou pohybovat rychlostí světla nebo zůstanou nehybně stát ve vzduchu. Letadla vybavená modulátorem jsou v případě potřeby schopná za pomoci jeho magnetického pole vyhodit všechny pojistky v celém městě, zastavit všechny motory a zcela zablokovat veškeré spoje.

Berney slečně Bockové prozradil, že spolupracuje s jistými velkými společnostmi na Východě a že výsledkem této spolupráce bude zavedení modulátoru do USA. Tento projekt je natolik tajný, že kromě něho zná podrobnosti jen Bílý dům a pár nejvyšších vládních činitelů. Musela se proto zavázat přísahou mlčenlivosti, ale zároveň jí ujistil, že jakmile bude tento přístroj dokončen, veškeré investované peníze se jí minimálně sedminásobně vrátí.

Berney předal slečně Bockové vlastnoručně podepsaná potvrzení s tím, že každé z nich představuje jednu akcii společnosti Telewand Corporation v hodnotě 100 dolarů. Sdělil jí, že za každou stovku investovaných dolarů obdrží jednu akcii. Ujistil ji, že jediné, co je pro platnost akcií zapotřebí, je její podpis pokladnice společnosti. Pečlivě tak činila a tak hluboce tomuto projektu věřila, že do září roku 1956 svěřila Berneymu něco mezi 38 a 40 tisíci dolarů.

Jedna jejich transakce proběhla formou šeku na 10 tisíc dolarů, které bylo údajně zapotřebí „zaplatit technikům, aby dokončili modulátor v předstihu“.

Kromě toho Berney do plánu zasvětil jistý manželský pár a získal jejich důvěru natolik, že do projektu investovali 20 tisíc dolarů. V období mezi léty 1954 a 1956 Berney údajně dvakrát navštívil Venuši na palubě vesmírné lodi velikosti Pentagonu.

V listopadu 1956 se jeho žena a dvě děti dozvěděly, že Berney zahynul při výbuchu a že se tudíž žádný pohřeb konat nebude. Jeho manželka obdržela osobní svršky zesnulého spolu s fotoaparátem, peněženkou se dvěma až třemi sty dolary a veškeré Berneyho doklady. V dopise psaném štětcem na pergamentu jí pan „Uccelles“ oznamoval, že její manžel zemřel a byl ve vsí slávy pohřbený na Venuši. Paní Berneyová jeho povídačkám o Venuši nevěřila, a tak usoudila, že ji zkrátka manžel opustil.

V únoru 1957 se o tento případ začala zajímat FBI a bylo zahájeno vyšetřování pro podezření z porušení zákona o přepravě zcizeného majetku mezi státy prostřednictvím spojů. Při provádění svého podvodného plánu Berney totiž často kontaktoval slečnu Bockovou prostřednictvím telefonu či dopisem, aby mu poslala další peníze. I šek na deset tisíc dolarů mu byl zaslán prostřednictvím pošty, kterou tak neoprávněně použil pro svou potřebu.

Vyšetřovatelé FBI navštívili slečnu Bockovou, která okamžitě na fotografii identifikovala Harolda J. Berneyho jako člověka, jenž ji podvodným způsobem obral o peníze. Sdělila jim, že jediné, co může předložit jako hmotný důkaz Berneyho naplánovaného podvodu, je židle a gauč, jež dostala poté, co byla v roce 1955 uzavřena kancelář společnosti Telewand. Mohla předložit i 800 dolarů, jež utrhla za rozprodej strojního zařízení této společnosti.

Dne 8. března 1957 byla na Berneyho podána žaloba za přepravu zcizeného majetku mezi státy prostřednictvím spojů. Následujícího dne byla na Berneyho vypsána odměna ve výši 25 tisíc dolarů.

Vzhledem k tomu, že při vyšetřování se zjistilo, že Berney neměl příliš v lásce chladné počasí a obvykle dával v zimě přednost teplejším krajům, agenti FBI zaměřili svou pozornost na jižní státy.

25. března 1957 byl Berney zadržen jistým bdělým a ostražitým agentem FBI v Prichardu v Alabamě. Dozvěděl se, že v Prichardu právě otevřeli novou písmomalářskou firmu, a znaje Berneyho minulost, pustil se tento inteligentní pracovník FBI do pátrání a brzy zjistil, že jde vskutku o hledaného pachatele.

V prosinci 1957 byl Berney usvědčen a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání od dvaceti měsíců do pěti let.

Černé na bílém

SVAZ ČS. SPISOVATELŮ
SYNDIKÁT ČESKÝCH SPISOVATELŮ

česká sekce · Praha I, Betlemská ulice 1. Telefon 335-57-59
Praha II, Ječná 6. Telefon 324-19, 333-40, 333-43

V PRAZE dne 27. října 1949

Čís. jed.: 6147

Odd.: ú.t. Referent: Boj/vch
Věc: čestný soud

Vale značka:

PHI.: 2

Národní umělkyně
Marie Majerová,
spisovatelka

Na Bečvářce 740,
Praha XIX.

Vážená soudružko,

presidium Svazu Tě na své poslední schůzi jmenovalo jako členku čestného soudu, který má projednat případ členu Svazu Josefa Hiršala a. Aby bylo jednání tohoto soudu co možná stručné, posíláme Ti opis obvinění, které proti J. Hiršalovi vznesl vedoucí Oddělení Gottwaldových knihoven s. Lauer, a opis dopisu, který nám zaslal J. Hiršal.

Sezení čestného soudu, který má Hiršalovo provinění posoudit, svoláváme

na středu 2. listopadu t.r. na 10. hodinu

dopoledne do Svazu spisovatelů, Praha I, Betlemská 1/II.

Se soudružským pozdravem
za:

Boj/vch
ústřední tajemník

5 EB

V Praze, 30. září 1949.

Soudruh

Pavel Bojara,
generální tajemník
Svazu československých spisovatelů
Praha I., Betlemská ul.

Děvřrné.

Týká se: záležitosti soudr. Josefa Hiršala.

Vážený soudruhu,

na základě své telefonické rozmluvy se soudruhem Bojarem líším příhodu, která se mně stala v sobotu odpoledne, 30. srpna 49, když jsem se vracel rychlíkem z Jeseníku do Prahy.

Cestou nastoupili dva mladší muži, kteří se začali bavít. Jeden z nich /jak později bylo zjištěno. Josef Hiršal, redaktor nakl. Orbis/ vyprávěl, že byl vyládn Svazem československých spisovatelů do jednoho velkého národního podniku, aby tam pracoval inženýr, to asi 4 neděle a potom napsal knihu o práci a budovatelském úsilí dělníků v této továrně. Svůj úkol však nebude moci dobře splnit, velice v továrně jsou poměry takové, že by o tom nemohl napsat žádnou knihu. Funkcionáři ROH a KSČ v této továrně, která má asi 10.000 zaměstnanců /později bylo zjištěno, že se jedná o zbrojovku/ nemají vůbec důvěru osazenstvu. V továrně se při vyrábění psací stroje takového typu, který se vyráběl v Americe v roce 1930-1932. Velké budovatelské úsilí našich dělníků, socialistické soužití, plánování atd. nazval "šifonem romantismem". Při tom se však oháněl levými frázemi, jako na příklad, že je pro socialisaci i na venkově a to pro celkovou a okamžitou socialisaci /je kulturním patronem jednoho okresu/. Měla řekl, že vůbec nepočítá s tím, že tato kniha někdo bude číst a je mu to také lhostejné. Je nucen ji však napsat, protože je finančně zavázán.

Takovým a podobným způsobem mluvil téměř dvě hodiny. Když jsem to již nemohl poslouchat, řekl jsem mu, že sice mluvil hodně o marxismu, ale sřejmě neví, co to marxismus je, jinak by nemluvil takové nesmysly. Řekl jsem mu, že Svaz československých spisovatelů pově- řil tímto důležitým úkolem nevhodnému člověku. Soudruh Hiršal se zarazil a tvrdil, že to tak neřekl, že jsem mu pravděpodobně špatně rozuměl. Přikládal se však jeden cestující, který též rozhovor po celou dobu sledoval a který prohlásil, že si chtěl v Praze zjistit totožnost soudr. Hiršala. Na můj dotaz, jest-li jsem skutečně vypo- zvěděl totožnost soudr. Hiršala přímo hlatali.

oště slova soudr. Hiršala kritisoval. Řekl, že zná poměry v této továrně a že soudr. Hiršal je nevybíravě pravdivý.

Soudruh Hiršal se na moji výzvu představil jako redaktor Orbisu a člen KSČ. Stranický odznak však neměl. Tvrdil, že knihu napíše a že mi ji pošle. Uvidím prý, že bude dobrá. Ještě jednou jsem mu vytkl jeho nesoudružské a nekomunistické jednání. Zmíněný cestující se před Prahou legitimoval jako příslušník státní bezpečnosti a zjištil totožnost soudr. Hiršala.

Pokládám za svou povinnost celý případ hlásit, protože člověk, který se před širokou veřejností vyjadřuje takovým způsobem je politicky nezralý a neschopný pro tak důležitý úkol, který mu byl svěřen Svazem československých spisovatelů. Jsem toho názoru, že takový člověk nepatří ani do redakce Orbisu. Zřejmě předstírá v redakci loyaltitu, zatím co jeho skutečné smýšlení je úplně jiné. Případ je vzhledu i svým chováním patřil k našim protivníkům a tyto spolu- cestující slova soudr. Hiršala přímo hlatali.

Dalším svědkem této příhody mimo sláma státní bezpečnosti, který podle slov soudr. Bojara se již o této věci informoval ve Svazu československých spisovatelů, je má žena, Edita Lauerová, která je ochotna všechna tvrzení zde uvedená dovéřdit.

V případě, kdyby bylo nutné další vyvážení, jsem rád kdykoliv k dispozici.

Se soudružským pozdravem:

E. Lauer
zaměstnanec nakl. Svoboda
Praha II., Na Florenci 13.
Gottwaldova knihovna.

Kopie zaslána:
s. Dr. Štefánkovi

Jak se státi překladačem

Praha 10. října 1949.
Svazu československých spisovatelů,
Praha I.

Vážení soudruzi,

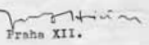
ve středu 5. t. m. byla mi dána okamžitá výpověď z mého zaměstnání v naklad. Orbis s odůvodněním, že jde o neuvěřitelně a mým disciplinárním řízením ve Svazu čs. spisovatelů. Po informaci ústředního tajemníka s. Bojara mi bylo sděleno, že s. Lauera, který se mnou jel ve vlaku 30. července t. r. podal písemně prohlášení o mém tehdejších rozhovoru a o mých výrocích, ~~XXXXX~~ ze kterých je usuzováno na pochybnost mých politických názorů.

Jelikož jsem dopis s. Lauera nečetl a není mi tudíž přesně známo z jakých výroků jsem viněn a jaký je jim přikládán smysl, nemohu se k dopisu přesně vyjádřit. Rozmluva, kterou jsem měl ve vlaku se svým známým, vracejícím se se mnou z dovolené, měla ráz naprosto soukromého a nedomyšlenou formulaci a s některými nedomyšlenými výroky, vzbuzujícími pochyby o mém smýšlení. Tyto výroky jsem se však snažil hned na místě s. Lauerovi vysvětlit a řekl jsem mu kromě jiného, že má-li pochyby o mých názorech, může si je ověřit na mé práci a slíbil jsem mu poslati svou knížku, kterou jsem psal ze závodu, kam jsem byl vyslán. Pokud se mu některé výroky zdály vzbuzovat pochybnost i přes to, byl jsem ochoten je na místě odvolat a jsem ochoten je vysvětlit a odvolati kdykoliv.

Prosím, aby při posuzování celého mého případu bylo laskavě přihlédnuto k mému celkovému stavu a mým názorům, aby byli po případě na mě dotázáni lidé, kteří znají mé názory a mou práci a ke kterým má Svaz čs. spisovatelů důvěru / na př. Fr. Halas, Karel Nový, nebo P. Bojar/, neboť důsledky, které mě postihují jsou pro mě a pro mou rodinu opravdu tragické a domnívám se, že mým skutečným a dnešním politickým názorům neodpovídají. Sebektřeticky usmívám, že má smýšlení

není dosud čistě marxistické, neboť jsem se k materialistickému světovému názoru velmi těžce probíjával a dosud v sobě mám plno rozporů, pramenících jednak z mého původního světového názoru idealisticko-křesťanského a mého celkového individualistického založení. Že však mám dobrou vůli tyto věci překonat, o tom svědčí můj vstup do Komunistické strany Československa v květnu 1948, kdy jsem poznal ohybnost svého dosavadního myšlení a moje studium marxistické literatury. Také i moje literární pokusy jsou toho důkazem. Že jsem se nikdy neustránil práce pro lidově demokratický režim o tom může dále svědčit skutečnost, že jsem spoluredaktorem a spoluautorem nové čítanky pro 3. stupeň národních škol, která je právě nyní na školách zaváděna. Dále moje činnost kulturního patrona v okrese Jičín, mé odpracované brigádní hodiny a konečně i moje redakční činnost v dětském od. UM v nakladatelství Orbis. V místní organizaci KSČ mě výbor jmenoval před prázdninami / přes to, že jsem kandidátem / desítkovým důvěrníkem.

Všecky tyto skutečnosti uvádím proto, aby při jednání o mé členství ve Svazu čs. spisovatelů mohlo být postupováno ~~XX~~ opravdu spravedlivě. Za některé výroky, učiněné neuváženo jsem ochoten přijmouti spravedlivý trest. Domnívám se však, že moje okamžitá výpověď ze zaměstnání je již sama o sobě dost ~~XXX~~ značným trestem za situace, kdy moje žena pracovat nemůže, neboť je matkou dvouletého dítěte. Prosím proto ještě jednou o uvážení mého případu a končím a pozdravem Práci čest

Praha XII.
Horní stromky 6.

SPISOVATELŮ česká sekce
LEMSKÁ ULICE I. TELEFON 335-57-59
topadu 1949.

dr P/ben.
ent.
Z členského seznamu.

u č e ň -

Vážení soudruhu,

předsednictvo české sekce Svazu čs. spisovatelů se na své schůzi 9. XI. t. r. zabývalo Tvým chováním 30. července t. r. za Tvé jízdy rychlíkem z Jeseníku do Prahy. Vzalo v úvahu písemnou zprávu E. Lauera z 30. září a Tvé ústní i písemné prohlášení v této záležitosti. Přihlédlo dále k návrhům zvláštní tříčlenné komise, složené z Viléma Závady, Karla Nového a Pavla Bojara, která se Tvým případem ve Svazu zabývala.

Předsednictvo české sekce posoudilo Tvůj případ se všech stran a neopominulo ani jedné důležité okolnosti. Po zhodnocení došlo k závěru, že Tvé provinění je vážné a že se stalo za zvlášť přitěžujících okolností. Svaz čs. spisovatelů Ti projevil obzvláštní důvěru, když Tě doporučil do podniku, důležitého pro obranu státu. Ty jsi tuto důvěru zklamal. Svými projevy v neznámé společnosti nejen že ses nechoval tak, aby se to shodovalo se cti a mravním posláním spisovatele v socialistické společnosti, ale provinil ses i proti požadavku bdělosti, která je v zájmu obrany našeho státu.

Z těchto závažných důvodů se předsednictvo rozhodlo škrtnout Tě z členského seznamu. Nebylo tu použito nejtvrďšího trestu, t. j. vyloučení, protože byla vzata v úvahu jednak Tvá sebekritika v zasláném prohlášení, jednak to, že jsi byl už výpovědí ze zaměstnání potrestán.

Předsednictvo české sekce Ti tímto rozhodnutím také nechtělo vzít možnost, abys napravil své provinění. Jakmile svým chováním a svým novým dílem dokážeš, že se chceš účastnit socialistického budování naší vlasti, můžeš se znovu přihlásit do Svazu.

Proti tomuto rozhodnutí se můžeš odvolat do třiceti dnů od doručení tohoto dopisu k ústřednímu výboru Svazu.

Za:

Básník Josef Hiršal nesměl dlouhé roky publikovat; na milost byly po nějakém čase vzaty pouze jeho skvělé překlady. Poprvé publikované dokumenty z archivu Svazu československých spisovatelů dokládají, kde byl „zakopán pes“.

Foto: Jarka Wágnerová

Kýčem pohrdá měšťák – šlechtic jej shledává zajímavým

Rozhovor Jana Jiříčka s Alexandrou Berkovou

Alexandra Berková se narodila 2. července 1949 v Trenčíně a na obalech svých knížek toho o sobě nikdy moc neřekla. Její otec byl dirigentem symfonického orchestru, maminka byla novinářka. Kus dětství prožila v Teplicích, takže celkem logicky se pak ocitla na Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské. Na Karlově univerzitě vystudovala češtinu a výtvarnou výchovu. Dnes ji zná víc lidí jako feministickou publicistku, případně televizní scenáristku než jako spisovatelku: Přitom už její prvotina, která vyšla v roce 1986, byla jednou z největších literárních událostí 80. let.

Sašo, ty patříš k těm autorům, jejichž první kniha vyšla v čase pro spisovatele hrozném i krásném zároveň: A vlastně i její – tedy tvůj – osud mě vede k úvaze, zda takové nakonec nejsou časy lidské obecně... Mimochodem, jaký honorář jsi za někdejší bestseller Knížka s červeným obalem dostala?

Moje první knížka měla opravdu příznačný osud – byla čtena po klubech, kamarádi ji opisovali, a když konečně mohla vyjít, bylo první povídce zhruba 12 let. Byla jsem tehdy nejstarší mladou začínající autorkou ve střední Evropě. Nebyly literární časopisy. Vše bylo v opraticích – a to podněcovalo ohromný hlad po kultuře – takže mi prvotina vyšla dvakrát za sebou, jednou ve dvaceti-, podruhé v šedesátitísícovém nákladu. Všechno se prodalo – to první vydání za dopoledne. To jsou dnes neskutečná čísla. Honorář byl za první vydání pět a za druhé tuším sedm tisíc korun. Bylo to legrační, i když byl telefon za padesátník a tramvaj za korunu.

Zdeněk Zapletal vydal knihu Půlnoční běžci zhruba ve stejné době – a taky jí prodal skoro 100 000 kusů. Jenže jeho dalších, polistopadových, knih už se pak prodalo jen pár tisíc. Což – dodávám – je pořád ještě slušné ve srovnání s nákladem a prodejem prvotin současných talentů. Jak dopadly tvé další knihy po Listopadu?

Plně polistopadové je vlastně jen *Utrpení oddaného Všiváka* – toho se v roce 1994 prodaly celé čtyři tisíce. Předchozí knížka – *Magorie* – by se asi prodávala mnohem líp, kdyby vyšla hned v listopadu '89; jenže musela dva roky počkat, až vyjdou šuplata a disidenti. Pak bohužel

padla do naprostého ticha – a myslím, že dodnes ještě někde ve skladu nakladatelství Horizont leží, pokud ji už nesešrotovali. Nešťastný kamarád Vladimír Trojánek právě pod dojmem prodeje prvotiny přešvihl náklad – samozřejmě s těmi nejlepšími úmysly – a pak si rval vlasy.

Těžko se hned na začátku nezastavit u tvé spisovatelské produktivity: Je ti padesát a máš napsané tři knížky, které jsme právě vyjmenovali. To trochu zavání dojmem, že psaní knih je pro tebe až na posledním místě... Tímhle tempem by ses ostatně neuživila, ani kdybys psala jako Viewegh.

Omyl! Psaní mám na prvním místě a je pro mě ta pravá svátost oltářní – zvláště teď, když už mě nepotřebují děti, jsouce plnoleté. A je to taky luxus a největší pracovní rozkoš, psát tak, jak mi to sedí, nemuset se přizpůsobovat tzv. mimoestetickým požadavkům, jimiž jsou seveření např. autoři sitkomů, harlequinů, seriálů a dalších komerčních artiklů. Železné komerční gatě jsou samozřejmě líp placené, protože se špatně nosí; ale já pro ně nejsem dobře vyškolená; mou láskou byla odmalička labužnická, v jazyce a stylu se realizující literatura. Jiná věc je, že ve světě je taková literatura „ošetřená“ placeným veřejným čtením, organizováním přednášek na univerzitách a jinými honorovanými aktivitami, jimiž se i malonákladoví autoři živí. O tom lze ovšem u nás v době, kdy se nevyplácejí mzdy ani v uhelných dolech, jen snít...

Vydělat si psaním lze u nás jen při vysokých nákladech – a nelze čekat u lidí znavených osmi či více hodinami u zubařské vrtačky, za pultem, u rýsovacího prkna či mezi zákoníky, že se bu-

dou před spaním těšit Demlem, Březinou či Kantem. Malonákladová literatura je pracná při psaní i při čtení – to není věc IQ, to je věc profesního zájmu.

Chápu, že konzumujícímu čtenáři nevdají splavné vyprávění promyšleně proložené napětím, erotikou, tajemstvím, brutalitou a sexem... Já ale tyhle dávkované texty nemůžu číst, protože jakmile objevím autorovu metodu, už mě zoufale nudí, už mě nezajímá, kam mě na šňůře děje chce dovést; nečtu prózu, abych věděla, jak dopadne (krom dobré detektivky ovšem), ale proto, že mě fascinuje, JAK je skutečnost zpracována; jak vnímána, zaznamenána. Jsou ovšem díla, která jsou současně mistrná i sdělná, lidová i filosoficky hutná, fatální i rozverně zábavná – a navíc s detektivní zápletkou: třeba Hamlet. – To ovšem neumím. To kdybych uměla – ajajaj! O něco takového se snažival Karel Čapek, podařilo se to Komenskému a nepodařilo se to Jaromíru Johnovi, když chtěl svými *Horvory na slavníku* konkurovat *Dobrému vojáku Švejkovi*.

A je ještě jeden důvod, proč mám napsáno tak málo: Přišlo období, kdy se vše otrásl v základech, praskalo ve švech a stará skutečnost se zhroutila... Tehdy je možno svět zjitřeně komentovat skrze rozhovory a fejetony – ale udělat za té situace něco nad – to nejde. Jak pravil Diderot: „když tečou slzy, padá pero z ruky...“ Trvalo to nesmyslně dlouho: Neumíš si představit, co všechno jsou ženy schopny snášet ze strachu ze samoty...

O tvých privátních zápasech zejména z poslední doby něco vím – a taky už se pár let známe, takže si tak občas říkám, jestli některé

tvé obtíže nepramení z toho, že žiješ podobným stylem, jako píšeš: Jak vědí čtenáři z obalu Knížky s červeným obalem, děsí tě „zoufale nudná tkanička monotónního informativního vyprávění“. Tvá práce s textem, který je spíše jakousi soustavou skečů než klasickou prózou, je určitě čtenářsky atraktivní, ale... nejde zároveň o doklad tvého nedostatku trpělivosti k tomu, čemu se třeba ve stolním tenise říká „střední hra“?

Ty lišáku! Odkud víš, že jsem hrála pinec? A závodně? A že mou slabinou byla střední hra? O životě máš možná pravdu – ale jestli je to při psaní postup skutečně čtenářsky atraktivní, nemá smysl na tom nic měnit. Já odmalíčka ráda četla krátké útvary a členitý text – hlavně

pracuješ vzdor tomu, žes dělala sklářskou školu, takže... co bylo a co je zdrojem tvé obživy?

Já dělala už po FF UK dva roky v sedmdesátých a dva roky v osmdesátých letech nakladatelkou redaktorku – a mezitím a poté uklízečku v kostele na Vinohradech. Přitom jsem koncem osmdesátých let s nástupem perestrojky mohla psát pro TV krátké příběhy o mladých láskách – buď si mě tenkrát spletli s dramaturgyní Alenou Berkovou, nebo tam prostě měli jen bordel, protože z nakladatelství jsem odcházela s velkým ideologickým kraválem. Šlo tenkrát o groteskní skandál kolem návštěvy W. Saroyana v Praze – vůbec je to podivné, v jak upoceném, malicherném a hloupém době jsme žili. Jak hnusná

nám nestrkal před nos majetky, luxus a cestování – protože se to ve jménu okázalého dělnictví neslušelo. Takže chudáci, co Moskvě prodali duši, se ani nemohli veřejně pochlubit, co si za ni pořídili – to taky byl zřejmě poslední impuls k sametovému vyslečení se z bolševické kůže: legalizace nakradeného. Proto se u nás zločin tak vyplácí a kvete: je logickým pokračováním socialismu, fungujícím na předstírání, na podvodu a na lži. Demokracie totiž znamená přijetí a skutečné dodržování společných pravidel – to bolševik nezná.

Po listopadu jsem udělala TV seriál o manželských krizích – to bylo moje bytostné téma – a pak jsem překládala harlequiny. Teď se jakž takž živím skrze občasně fejetony do rádia a do

Sklářka Saša Berková, listopad 1965

Foto: archiv A. B.

říjen 1961

proto, že ty delší texty, ztěžka pracující k pointě, byly většinou zoufale nudné: cíleně dávkované, schválně donekonečna protahované, v nejzajímavějším přerušované a vůbec příjemné jako koitus interruptus. Chudí duchem musejí zřejmě šetřit materiálem... Střední hra je projev mistrovství – už za Aristotela se podle peripetií soudilo na kvalitu – a tak, než bych nudila, sázím na fofr a volím běh na krátkou trať; střední hru nechť pojedná Shakespeare, Ravel a detektivky tvrdé školy. Anebo Mika Waltari, Thomas Mann nebo Eliphás Lévi – kde se i v tlusté knize dá číst zvolna a s chutí každý odstavec...

Z předchozího už je důvtipnému čtenáři jasné, že psaním knížek se neživíš. Se sklem ne-

pravidla jsme museli akceptovat – z jak nesmyslných záminek promoskevští sráči vařili tzv. průšvihy a skandály – aby měli na čem demonstrovat svou moc... a jak přehledně a jasně to tehdy vypadalo... Po bytech a klubech a společných výjezdech jsme žili celkem družně a vesele, četli jsme texty a hráli na kytary s nadějí, že na nás je bolševik krátkej, my mu na to neskočíme, s ním nehrajem a jednou to stejně praskne, což bude krásný... Taky jsem zhřešila nebetyčnou naivitou, taky jsem si myslela, že zlodějina a opilost mocí zmizí s komunismem – bylo to hloupé...

Protože za peníze se nedalo skoro nic koupit a ven se nesmělo, zdálo se, že když je na pivo a na chleba, že je vlastně peněz dost. Nikdo

novin – a jednou týdně učím na SGJŠ VOŠ (Soukromé gymnasium a Vyšší odborná škola Josefa Škvoreckého). Vedu seminář tvůrčího psaní (creative writing), což je zajímavé, ovšem s tím detailem, že se vydám z nejlepšího na cizích textech, a den poté musím 12 hodin spát. Ale je to myslím užitečné na všechny strany: Koncepce seminářů je na principu renesančních dílen – neučí učitelé nebo teoretici, ale lidé znalí nějakého řemesla, kterým se živí a které předávají dál; namísto postoje „takhle je to správně“ je tu postoj: „takhle to dělám já“. Když to uděláte takhle, tak musíte ještě tohle, když chcete jít tudy, na tohle pozor apod. Každý trenér ví, o čem je řeč, jen u toho psaní se rádo pochybuje, že to lze učit – i když u muziky

a malby se tomu nikdo nediví. Nicméně – radostná zpráva je, že byla právě schválena vysoká škola, Literární institut, který se slovesné komunikaci bude věnovat na vysokoškolské úrovni. To mě velmi těší – taková škola se nutně musí výrazně projevit na naší kultuře – podobně jako kdysi nově založená FAMU brutálně ovlivnila československou a potažmo světovou kinematografii.

A taky občas něco přeložíš: třeba knížku 100+1 lež, které muži říkají ženám... Tu knihu jsem nečetl; můžeš mi prozradit alespoň pár nejčastějších mužských lží, kterým ženy věří?

Název té knihy je zbytečně provokující, protože jde o celkem solidní práci americké psychologičky na téma lži jako životního postoje – platí na obě strany. D. Hollanderová shromáždila množství materiálu ze své poradenské praxe a musím říct, že mi ta knížka v mnoha směrech otevřela oči. Je strašně důležitá nejen seznamem těch 101 nejfrekventovanějších lží (vytáček, léček, úniků, kliček apod.), ale zdrcujícím faktem, že muži lžou hlavně těm ženám, které se bojí slyšet pravdu; řekni jim, co chtějí slyšet. A jsou géniové, kteří brzy odhalí do detailu, co která žena chce slyšet – a to jako návnadu kladou do pasti s vědomím, že žena chce být tak velmi ukolébána iluzí, že se ani nepokusí prohlédnout si zjevnou lež zblízka. Drtivé množství mužů se k ženám instinktivně chová jako lovci. Ne otevřená spolupráce, ale když už je pod střechou, tak hlavně zpacifikovat, umlčet, odbýt. Možná je to v genech – možná je to tisíciletý zlozvyk – to je předmětem zkoumání. Ale je na ženách, aby vnímaly a byly schopné přijmout otevřené jednání, aby se nenechávaly uchlácholit – a pokud ano, aby nezaměňovaly iluzi za pravdu, aby na zjevné léčky neskákaly, nepřejí-li si být chyceny. A přejí-li si být chyceny, ať počítají s tím, že se s nimi bude nakládat jako s kořistí. Ta bude buď věcně zužitkována v doupěti („Já nevím, co ti pořád vadí, když ti říkám, že se neděje nic špatného, musíš mi prostě věřit!“) anebo bude odložena mimo a predátor půjde dál („Odteď se musím víc soustředit jen na svou práci – budeme žít odděleně, než se všechno vyjasní.“). *100+1 lež* je velmi užitečná kniha o iluzích, v nichž ženy rády přebývají. Jedna z mnoha krásných vět říká: „Zatímco plánujete společnou budoucnost, on už kouká, kde jsou dveře...“

Demokratické soužití je velmi zajímavá a nová věc, protože starý věk měl spoustu práce

Alexandra Berková v čase vzniku *Knížky s červeným obalem*

Foto: archiv A. B.

s problémem vůbec přežít – k tomu, v jaké kvalitě žít, se ještě nedostal. A jako jinde platí i tady, že protistrany se doplňují a potenciální oběť láká násilníky stejně, jako potenciální navka láká lháře.

Zajímavé je taky poznat, jak mnoho lží se vyslovuje jako zdvořilost – a že je třeba je tak brát. Vybrala jsem třináct nejfrekventovanějších – zde jsou:

Miluji tě.

Já ti zavolám.

To je nejlepší sex, jaký jsem kdy zažil.

Ne, nejsem ženatý.

Já na zevnějšek tolik nedám, hlavní je povaha.

Nikdy předtím jsem s erekcí neměl potíže.

Byl to jen sex, nic to pro mne neznamenalo.

Nevadí mi, že jsi tlustá.

Jsi skvělá a zasloužíš si někoho lepšího,

než jsem já.

Vezmeme se hned, jakmile...

Uklidni se, je to jen kamarádka.

Dáme dohromady naše finance – všechno, co je moje, bude i tvoje.

Vždycky se o tebe budu starat...

Nechtěla by ses raději narodit jako chlap, kdyby sis příště mohla vybrat?

To se ptáš pozdě – dřív jsem chtěla – taky bys chtěla, kdybys slyšel ve škole, že u dívek je dobrý prospěch samozřejmost – ale u kluků důvod k oslavě; kdyby se tě ptali, proč studuješ, že zabíráš místo klukům, protože se stejně vdáš; kdybys bral automaticky nižší plat – atd. Jenže narodit se jako muž by znamenalo mít i mužské uvažování – a to děkuju, nechci. Mimochodem, tohle mi přišlo majlem:

Jaký je rozdíl mezi E. T. a mužem?

E. T. volal domů.

Ženy sní o světovém míru, o čistém životním prostředí a odstranění hladu. O čem sní muži? Zůstat viset ve výtahu s atraktivními dvojčaty.

Iluze, deziluze. Pravda a lež. Prozření. To je tvé téma jak v literatuře, v překladech, tak i v životě. Ty jsi patřila kdysi k tzv. šedé zóně, první knížka ti vyšla v sedmatřiceti – a Listopad přišel ve tvých čtyřiceti. Teď máš nicméně za sebou dalších deset let života, kdy už ti bolševik v ničem dalším nebrání. Kolik ti toho – podle současného úsudku, ovlivněného onou desetiletou zkušeností – vlastně v životě vzal?

To je hrozná těžká otázka. Mívala jsem v ní za totáče jasno: utrpení má smysl, co mě nezabije, to mě posílí, atd. Opozice je posilující, prostá a přehledná. Jen díky tomu vědomí jsem přežila. Ale odvalení toho kamene byla pecka, kterou

Alexandra Berková, Silvestr 1988

Foto: archiv A. B.

mi dalo práci zvládnout – a hodně lidí ji nevládlo: nejdřív zapálení pro věc, jasně. Běhání s peticema a tak, to všechno dávalo věcem ohromný smysl – ale když člověk vystrčil nos a viděl, co všechno nám zatajili, jak strašně jinak a klidně se venku žije: nejen přeplněné obchody elektronikou, ovocem, masem a zeleninou – ale ten humanistický pokrok ve vývoji: knihovny, vzdělávací programy, kulturní centra, vybavení škol a v nich samozřejmě internet zdarma, odchyt talentů a jejich všestranná podpora – to bylo hrozné zjištění, to palčivé vědomí ušlého času a zastavení vlastního vývoje, kdy bylo staré kulturní podhoubí zničeno a veškerou sílu bylo třeba vynaložit na prosté odolávání tlaku... ta zaostalost ve vzdělání, v dovednostech i v demokratickém občanském cítění, hrozné vědomí, co všechno neumím – a už se nestihnu naučit, co jsem neviděla – a už nikdy neuvidím... a nad tím vším to, co při pokusu o bolševický převrat řekl kdysi jeden plačící Rus: K čemu to všechno bylo? Přece to naše utrpení nebylo nadarmo! Přece to mělo pro lidstvo nějaký smysl! – Ale nemělo. To je ta hrůza – nemělo to pro nikoho žádný smysl. Jedině jako osobní zkušenost pro ty, kdo v tom byli osobně účastni, ale o barák dál to byl jen odstrašující příklad a ještě dál už jen kuriozita. Nesmyslný tlak, jen tak pro pobavení pár desítek kágébáckých sráčů, naše hrdinná, statečná snaha mu odolávat, tragédie těch, kdo se nechali zlomit, tragédie těch, kdo byli zničeni, protože se nechali zlomit – a naše iluze, že jsme to byli my, kdo to všechno odstranil – ne ONI – protože jim to přestalo hovět – to všechno jsem v *Magorii* dala do věty: „...a jiní, uvyklí tlaku shůry, pukají jako hlubinné ryby...“ (asi opravdu moc destiluju). Co mi bolševik vzal? Všechno. Narodila jsem se těsně po převzetí moci, už pod plochý kámen. Aniž jsem hlasovala pro. Vysvětlete pampelišce, proč roste zrovna zpod betonové obruby chodníku, kde jí useknou hlavu, když ji moc vystrčí, a stejně se brzo udusí, tak jako tak – vysvětlete jí, proč neroste na louce v horách, kde je čistý vzduch a slunce svítí mezi mraky, kde bude skrápěna deštěm a rosou, ne kyselou močí opilců – vysvětlete jí, že to má nějaký smysl, mít stonásobně víc nepřátel, než jen plazivý a létavý hmyz... Jsou zkušenosti, bez kterých bych se s radostí obešla. Je mi to hrozně líto. A je mi děsně líto lidí, které to semlelo natvrdo – fašista i bolševik – a dnes se musejí dokonce trapně doprošovat zadostiučinění. Němec pravil, že ho to mrzí, náš bolševik řekl, že ON to nebyl – a papež strčil do Zdi nářků

papírek, že jako pardon. No, to je od nich hezký...

Katolická církev ti asi taky pěkně leží v žaludku. Přesně si vybavuji – jen už nevím, kdy a kde jsem to slyšel – jak jsi jednou prohlásila, že „jednou budou církve zájmové organizace na úrovni Svazu chovatelů drobného zvířectva nebo Svazu zahrádkářů“...

Církev je zájmová organizace – a dokud si to neuvědomí, bude nadále škodit. Snad už si trochu uvědomila, že nemá právo na moc, že není ani jediná, ani pravá; lísa se ke svým někdejšími obětmi a je to jako svatba totáče s demokracií. Nechápu absolutně demokratické protestanty, že se mohou s katolickou totalitou v rámci ekumeny kamarádit. Ty řeči, že jako církev jest nám zárukou zduchovnění – a kdo je mimo ni, je pouhý konzument a chodící zažívací trubice – to je samozřejmě účelová lež, kryjící velmi přízemní mocenské ambice Vatikánu. Ostatně není třeba velkých disputací: Chci-li něco vědět o organizaci, stačí pohledět na vůdce: Jak vypadá papež? A jak vypadá Dalajláma? Asi takový je rozdíl mezi životní filosofií Východu a Vatikánu. Nejsem dialektický hmotář, ale moje víra není totožná s církví, tím méně katolickou. Otázka centrální moci a zneužití víry, toho dobrého v člověku, to je veliké téma posledních dvou tisíciletí. Odtud totiž pramení všechna mizérie a zlo vezdejšího světa. Centrální řízení totiž nemůže být jiné než mocenské; musí podobně jako armáda nutně stavět na poslušnosti, spolehlivosti a odevzdání vůle – výměnou za podíl na moci. Takto fungují centrálně řízené celky dodnes, takto funguje církev katolická, houfce popletených skinů, partaj bolševiků i fašistů. Ovšem jediné v armádě má toto uspořádání smysl – a to jen pro případ ohrožení komunity. Katolík převedl atmosféru boje do civilního života – a nejen to – dodal i nepřítele: Dábla zpodobňoval jako Žida. Velký zahnutý nos, pejzy, černé vlasy, to je obraz čerta. Bolševický plakát předkládal dosti podobný obraz zlého kapitalisty – a jeho plakátový budovatel nebyl zas tak moc vzdálen árijskému typu blond svalnatého bojovníka. Centrální moc používá nepřítele, aby udržovala podřízené v pohotovosti, a proto za ní bývá mnoho mrtvých – následkem čehož má tradičně velmi krátkou paměť: Ochotně a ráda se vzdá všeho, jen aby přežila: své ideologie, identity, svých hesel, bohů i minulosti. Musí jen přežít v těle hostitele. V tom je shodná s viry: přežít – proniknout, obsadit, diktovat svůj program i za cenu úplného zničení hostitele. Proto

máme bez velkého vzpomínání přijmout, že komunistická partaj je dneska úplně jiná než ta, co sloužila mocenským zájmům Moskvy. A katolická církev je dneska taky úplně jiná než ta, která upalovala, drancovala, konfiskovala majetek a pustila Hitlera na Židy. Krátkou paměť civilizace je třeba občas oživit, jak to činívá historie a literatura; je tedy třeba připomenout, že nešťastný Platon, když mu zabili milovaného Sokrata, napsal vizi ideálního státu podle bezvadně fungujících spartských vojsk. Podle této jeho *Ústavy* byla později zorganizována bojová jednotka jménem církev obecná, čili katolická. Mám raději demokratická uspořádání, přestože se v nich demonstruje všechna nedokonalost lidská a jsou těžkopádná a pomalá. Ale raději zaostalou vesnici, než dobře fungující koncentrák. Mám taky ráda Jednotu bratrskou za její obětavou vzdělávací činnost, za překrásný překlad *Bible Kralické* – a mám ráda Komenského. To, že se od počátku křesťanského letopočtu různé demokraticky cítící skupiny v mnoha vlnách snažily distancovat od monopolní a zatuhlé církve katolické, považuju za naprosto přirozený projev té opakující se pravdy, že snahy demokratizovat centrální moc jsou jen dobře míněné pokusy nesvobodných, vyděšených lidí. Je to volání po hodnějším pasákovi. Poslední s tímhle dojemným pokusem byl u nás A. Dubček.

Pojďme ještě na chvíli zpět k literatuře. Co ti bývá podnětem k napsání knihy?

Bude to znít hrozně nadneseně, ale vždycky je to bolest; výkřik do tmy – hlas volajícího na poušti. To je to výchozí vědomí, pocit, že se musí volat, že císař je nahej... A pak následuje ona destilace, kdy by se mělo podařit skutečnost odpařit od suť a vmetků, vyloupnout z racionálního hodnocení, vyždímat ze slz a na původním základě pak vztyčit drama nebo srandu – která, jak známo, žije z téhož podhoubí. Radost a humor se k sobě mají jako nebe a duď: Radost je tichá a jímavá – kdežto humor je sranda a checht, to je nadlehčení břemene; je to pytlík soli v boji o přežití. To je jediný boj, který má smysl: ne boj proti nepříteli, ale boj s vlastní omezeností, slabostí a tou velikou touhou spočinout, stulit se a spát – ať si všichni trhnou... (to taky řešil Hamlet). Ty moje povídky vyšly z pocitu, že jsou situace, které strávit je nad síly jedince – a že dětství je krajina děsu a tlaků a řetězce nutností přijímat, co nechci – to mi ale došlo až potom – tehdy jsem jen znamenávala, v metaforu převáděla a k sobě montovala nejbolestnější okamžiky života. Další

estetické souvislosti mi postupně docházely, až když se tomu lidi při čtení v klubech hlasitě smáli... *Magorie aneb Příběh velké lásky*, jsou fleše ze života popleteného národa žijícího pod plochým kamenem, kde se osleplí zmatení bludí červi plazí jeden přes druhého – jako to bylo u nás mezi Gorbačovem a Listopadem. Tím prochází absurdní životní cesta mladého nadaného básníka, který touží dostat se ke dvoru, čímž se zahubí – a příběh jeho družky, která musí doma čekat, protože jinak to nejde; jsou tam mudrující dědci, pohádky a ukázky z učebnic – prostě tzv. mozaika – s tím detailem, že si každý střep předem upeču a nabarvím sama.

Všivák je veliké téma, kterého jsem si dovolila trochu se dotknout – a ještě se k němu chci vrátit: Je to Kain. Ten, který byl zapuzen, aniž věděl proč. Každý pes, každé dítě ví, co je to trest od pána. Trest, který nechápu, ale musím ho přijmout. Kafka to věděl. Hašek taky. I Komenský v *Labyrintu*. Vlastně jsem si dovolila připojit se k výsostným můrám, které po staletí krouží kolem tohoto planoucího otazníku lidstva. Křesťanského lidstva, podotýkám...

Padla tady jména autorů, které uznáváš nebo máš ráda. Mně se ale nezdá, že kdokoli z těch výše zmíněných nějak výrazně ovlivnil styl – dlužno říct, velmi osobitý –, jakým píšeš. Měla jsi nějaký předobraz přímo pro svůj způsob psaní?

No vidíš, a jsme tam, kde jsme byli před chvílí: Nejsilnějším čtenářským zážitkem je mi totiž od útlého dětství brutalita *Starého Zákona*, který mi čítal kdysi dědeček: ty kruté zkoušky vyvolených a strašlivý nezáměr o jejich oběti – příběh krále Davida, obětování Izáka, Kain a Ábel – vlastně Všivák je zase o tomtéž, ještě jsem to téma zřejmě nevydejchala...

Co se akustické stránky textu týče – miluju muziku a následně i texty, které jsou múzické, tj. respektující rytmus, melodii, barvu atd. To pro mne byly především Saudkovy překlady Shakespeara – no a potom jasně Komenský, L. Klíma, F. Kafka, K. Čapek, J. Deml, L. Vančura... ze současných M. Putna; z prozátérských básníků mne fascinoval H. Michaux... Dost mi ale pomohlo taky čtení nahlas při zákazu publikování: Je mnohem lepší číst po sobě nahlas, z papíru a před publikem, než tiše doma z obrazovky počítače; to je velká škola škrtnání a je v tom taky kód respektu k času posluchačů a potažmo k jejich pozornosti.

Pokud jde o tzv. formu – téma si samo řekne – ale jedno platí pořád: Šaman musí tančit prv-

ni. Když někdo snuje děj za studena, aniž jím sám předem prošel, bude montovat ztěžklé, úmorné příběhy, které bude muset velmi pepřit násilím a sexem, aby se daly učít. A bude muset vymýšlet další a další, protože čtenáři jsou lačni člověčiny – a když se jim nedostane hutného, neřaděného materiálu, žádají větší množství. A jsou taky lačni krve: Kde se zápas markýruje, musí se krev nahradit Kašpárkem. To umějí někteří humoristi – ti geniální obojí dovedou spojit – srandu a krev.

Mimochodem, nedávno tě prý kdosi viděl v pořadu *Katovna*. Máš ráda tyhle intelektuální exhibice?

V Katovně jsem nikdy nebyla. Ale jinak se mi celkem líbí, protože už je stručnější než byla zpočátku – a nejen mě informuje o počinech, k nimž bych se jinak nedostala – ale snaží se taky o společenské souvislosti, tj. konstatovat, co je vyčurané, vlezlé, co je nebezpečné, co je přínosné a co lživé v rámci této doby. To je rozměr, který tu chyběl. A alespoň v tom, co jsem viděla, nepovyšovali kritici své osobní soudy na přírodní zákon – takhle se píše a takhle ne – aniž by se naopak utápěli v bezbřehém relativismu... Ale můj pohled je možná ovlivněný taky tím, že skoro všechny znám a mám je ráda...

Jinak mám dojem, že 90. léta budou v dějinách literatury obdobím polemik o Viewegha. Celkem chápu, co mu kritika vytýká, ale nechápu proč. Psát pro nejširší čtenářskou obec – včetně teoretiků s těmi nejvyššími literárně estetickými měřítky, to uměl snad jen Shakespeare a Hašek – a taky ne vždycky. Já za sebe mám provinilý dojem, že píšu víc pro kritiky – jenže kritici jsou taky lidi a taky čtenáři, kdežto Michalův svět je jiný: Michal se moc nedruží ani s autory, ani s kritiky; moc si nehraje, nezkouší – naopak jako velký mág krmí sedmi chleby hladové zástupy, jeho jsou velké náklady, velké peníze a velká obec čtenářstva. Sám mockrát říkal, že se chce psaním žít, že je styčným důstojníkem mezi uměním a kýčem. Uměl by to i jinak, kdyby chtěl; ví, o čem je v literatuře řeč, to snad dokázal svými parodiemi; patlal prostě neudělá kopii mistra. Tak proč mu vytýkat, že dělá, co si dávno předsevzal? Michal miluje svět pod kontrolou, řízené příběhy, postavy, nad nimiž má moc a které jej nehrozí přesáhnout; je autorem svého života; miluje pořádek a mladé obdivovatelky, má svou početnou stáj věrných čtenářek a nechápu, proč by mu to někdo měl kazit. Ale taky nemusím rozumět všemu.

A jako exotický pták a skutečné zjevení na mě právě v Katovně zapůsobil šlechtic Putna se svou radostnou obhajobou kýče: Divila bych se, neznat jeho skvostný jazyk, jímž je dostatečně demonstrováno, že kýčem pohrdá měšťák – šlechtic jej shledává zajímavým: jeho totiž špatná pověst kýče nepoznamená. Jak říká básník Rudolf Matys: Primitivy pohrdá měšťák – šlechtic za nimi jezdí na Orinoko...

Když už ses toho dotkla: Ty – na rozdíl od Viewegha – jsi byla kritikou vždy spíše hýčka-ná, než zatracovaná. Což ti ale jistě nebrání v jaksi „objektivním“ pohledu na literární kritiku...

Už jsem to řekla: i kritici jsou lidi – jako autoři – a paušálně o nich uvažovat by byl rasismus jako hodnotit vcelku ženy nebo Romy. Kritika v našich různých dobách byla devótní i trucovitá, vlezlá či nezřízeně pyšná – že jako bude kárat a diktovat – to byla po Listopadu doba bujení tzv. střešních organizací; takže můj vztah ke kritice je vztahem ke kritikům: Je štěstí, když si člověk může někoho vážít jako odborníka – a navíc s ním kamarádit. A on ho navíc ještě pochválí. Tak jsem velmi milovala Vladimíra Macuru, s nímž jsem se dřív znala jen zběžně – ale jehož jsem začala velmi ctít za *Znamení zrodu*. Velmi ráda mám Pavla Janouška – s ním jsem se seznámila až po *Magorii*, kterou ocenil, a v redakci tehdejšího *Kmene* mu to proškrtali. Jsou taky lidi, které mám osobně velmi ráda, aniž s nimi sdílím stejné gusta – třeba vzdělanec Vladimír Novotný, který má o próze jasno, takže to, co si v ní dovoluju, mu nesedí, protože taková práva a svobody přiznává jen poezii. Pak jsou kritici jako Jiří Peňás, pro kterého mám taky slabost, i když je to janek, je agresivní, akcentuje své apriorní soudy a vůbec si počíná jako pistolník (taky mě kdysi neartikulovaně a tvrdě sepsul).

Ale aby tahle řeč nepůsobila přesládle – jsou i kritici, které ráda nemám, je jich dost: Někteří jsou úplní cizinci, ti mě prostě neberou, s tím se nedá nic dělat, a pak jsou někteří, jimž je dost jedno, o co jde, ale s chutí si užijou své pomyslné penzum moci – například někteří z Brna, kteří mě sepsuli s velkopanskou nadutostí; ty upřímně pokládám za lokálpatriotické blby. Jeden z nich byl bolševik, tam je to jasné, druhý naopak psal jménem své disidentské manželky – úplně mimo, ale velmi tvrdě a nesmlouvavě; a při osobním setkání (nebyli jsme si představeni) působil bezradně jako bedna kytu. Inu – Freud by to vysvětlil. ■

Alexandra Berková

Temná láska

(ukázka z připravované knihy)

Foto: Jarka Wágnerová

Dřevěný vagón. Horká zem, plná kolomazi a dehtu. Z ní se tu a tam odevzdaně pokouší vyrazit malý, tuhý, špinavý jitrocel a hned nad zemí zoufale rozpažuje listy. Zběsilé bzučení vos kolem odpadkového koše s tácky od hořčice, nad nímž se tetelí horký vzduch.

Lakovaná dřevěná lavice se mi lepí na stehna. Neuvěřitelně špinavý zřízenec s neuvěřitelně špinavým šátkem kolem krku zasazuje kovové údery kovovým kladivem do kovových kol: bim! bim! bim! Nenaklánějte se z oken.

Prosim tě, neolizuj to, sakra, copak nevidíš, jak je to špinavý? A sedni si pořádně!

Chlad kovu na rtech.

Tak papa, děvenko, doufám, že se ti tu líbilo, měj se moc hezky, a ať se ti ve škole daří, však ty seš chytrá holčička, no, asi už pojedete, tak papa! papa!

Hvizd lokomotivy, vlak drcnul a pomalu se rozjel, teta na peronu se zmenšuje a mává. Stažený krk a sevřené plíce, sůl v očích a velká bolest v celém tom pytlí na vnitřnosti, zvaném já. Teď jsou všichni nejspíš u jezu: hráli vybíjenou a je jim horko, tak šli do vody.

Matka se unaveně opírá o dřevěné opěradlo – unaveně vzdychla a unaveně zavřela oči. A já vím, že ona je také neodvolatelně sama a život je strašný.

Vagón je prohrátý odpoledním sluncem a já, skrz naskrz prostoupena bolestí, zvanou láska, to nevím, protože je mi dvanáct, a tak se jen snažím to nějak vydržet a neumřít, jako když sedím u zubaře s hubou dokořán a venku za oknem z mléčného skla choděj lidi jakoby nic a nedá se s tím vůbec nic dělat...

– někdo ve mně má bolestnou potřebu opakovat tu zkušenost, která mě přesahuje –

– špinavá sestra špinavých bratří – bim-bim-bim –

proto asi musím občas křičet, paní doktorko, abych zahнала ten strach, že ji trápím, tu co je tak neodvolatelně sama, že bych měla radši nebejt...

proto občas buším něčím kovovým do železné trubky –

špinavá sestra špinavých bratří,

bim, bim, bim,

čistě jen abych slyšela ten zvuk...

...proto jsem asi musela tehdy křičet, paní doktorko, aby o mně věděli, že jsem tu a že se snažím, že dělám co můžu, abych ji netrápila, tu, co je tak neodvolatelně sama,

jen aby mě trochu zahřáli a dali mi najíst... nějaký zbytky třeba, to stačí, a já dám pokoj –

a nějaký hadry na sebe, aby mi nebyla taková zima, hlavně aby toho bylo dost, abych neumřela, rozumíte?

proto si schovávám všechny ty odřezky, odpadky a zbytky, paní doktorko, protože je škoda to vyhodit, tak já to sním – já všechny zbytky dojím a budu užitečná a zabráním tomu plýtvání – v tomhle jsem dobrá, to mi jde! Kolikrát jsem vzhůru dlouho do noci, než to všechno rozpáru a přepletu a sním, kolikrát jsem strašně unavená a je mi zle, ale říkám si, no co, přece nebudeš hekat – seš velká holka, to zvládneš!

– jako tenkrát, když maminka nařídila dojíst, aby se to nevyhodilo, protože jsme chudí, protože tatínek málo vydělává a není tu s námi a ona je na všechno sama, a jenom ji trápíme, tak to musím dojíst, aby se to nevyhodilo, a tak jsem poslušně obcházela kolem stolu a žvýkala knedlík, který mi rostl v puse, a musela jsem ho dojíst, aby se nevyhodil, abychom neplýtvali, abych mamince pomohla, ono toho na ni bylo moc, a tak ma-

minka vařila vždycky ve velikém hrnci všechno najednou, aby s námi neměla tolik práce, když je tatínek pořád pryč a ona je na nás sama, chodila jsem kolem stolu, žvýkala a snažila se nezvracet, snažila jsem se to polknout, aby mě mohla mít ráda, to nic, mamí, já to pro nás ráda udělám!

Pamatuju se, jak vešla a zarazila se, když mě viděla zpocenou, oddanou, s očima vyvalenýma, tváře vycpané moučnou masou – ukaž to sem, řekla znechuceně, počkej, mamí, já to sním! Řekla jsem, aby viděla, že to do sebe nacpu, že to dokážu, ještě tuhle hmotu a tamtu – už to bude dobrý, všechno bude v pořádku – už se budeme moct mít rádi, vid', maminko?

Vzala mi s odporem talíř a ten poslední knedlík vyhodila – a byli jsme chudí – protože tatínek málo vydělával a byl pořád pryč a ona byla na všecko sama a dojídali jsme za trest, protože tam nebyl –

protože byl jinde a ona musela být s námi, tak za trest, to máme za trest!

Nevěřila byste, co všechno může člověk sežrat a neumřít...

– ale já všechno sním, paní doktorko, tohle já umím, to mi jde!

chce to jen mít k tomu ten správný vztah, dyť i to zkažený se dá sníst při troše snahy, plesnivé jogurt – nahnílý jabko – dyť by to byla věčná škoda vyhodit – nemáte tu něco? No vidíte! Dejte to sem, dyť by to byla škoda...

Já všechno dojím, paní doktorko, i po jinech zbytky ráda dojím, aby se to nevyhodilo, suchý a třeba i trochu plesnivý, to je fuk, klidně mi všechno dejte,

a taky nějaký hadry, co je škoda vyhodit, takovej hadr může eště sloužit, proto si schovávám všechny ty starý šaty a boty po tetách, rozumíte, já to všechno zužitkuju, zašiju, přešiju a sním,

– i po cizích, co kdo odložil –

zužitkuju, zašiju, přešiju a sním –

– pro nás pro všechny! Já zabráním tomu plýtvání! Jen se s důvěrou obraťte, v tomhle jsem dobrá, to mi jde!

Odpadky sem! Jsem popelnice světa!

Já smyju vaše hříchy – a nebude už plýtvání a nebude škod před zrakem Nejvyššího –!

a nebude obviněných a nebude soudců –

špinavá sestra špinavých bratří – bim-bim-bim

nevěřila byste, co člověk může sežrat a neumřít...

Voňavá vlhkost měkké lesní půdy. Chladný mech pruží pod chodidly. Šero: zleva od paseky oslnivě probleskuje slunce mezi stromy. Prohrátá paseka sálá hustým, nehybným letním teplem. Dunivý hukot čmeláků, cvrčků a lesních včel...

...ze síně tradic se můj muž vrací zbitý a šťasten. S chutí mě potom nakopne a řekne: Nejsi tak veliká, co? Nejsi tak chytrá?

Pro jistotu se úslužně usmívám a vděčně sleduju jeho sešmajdané, kdysi kostkované pantofle, jak pleskají kolem mé hlavy někam dozadu za koberec; znovu zavírám oči, přikládám nosní díрку k prkenné podlaze, vdechnu – a skrze prach stopuji vůni pryskyřice, která mne vrací mezi jehličnany...

Sín tradic:

Jsou tam obrazy předků tak dovedné, že se za tebou otáčejí, kam se hneš. Je tam matka, před níž nelze uniknout, a je tam strýc, co se nikdy neoženil, protože mu to sestry nedovolily, ale především je tam matka, ano, matka...

– a taky bratr, co ti říkal blbečku, šikovný, rozumný bratr, oddaný všem vládám, a že se jich u nás něco vystříдалo – slušný člověk.

A je tam otec, nahrbený a tupý, co po nocích šoustal tvou matku, vid, miláčku? Ale hlavně je tam matka, ano, matka, před kterou není úniku, která bedlivě dohlíží na každý tvůj krok, neměnná jako kamenný chrlič, s vyčítavýma očima. S obviňujícíma očima. Se soudícíma, trestajícíma, vševidoucíma očima.

Visí tam na zdi hned vedle kříže s umučeným strýčkem, co se o něm nesmí mluvit, protože ho někdo z rodiny udal – protože ho tvůj bratr udal...

...no tak sem ho udal, no a co? Dejte mi s tím už konečně pokoj, já mám svýho dost! Bylo to prostě rozumný řešení. Nakonec jsme to mohli odskákat všichni. Víte vy vůbec, co já tehdy zažil? Toho strachu? Že si pro mě přijdou? Že mě budou mlátit a teprat a pouštět do mě proud? Až budu prosit o smrt? Dobře – třeba ne mučit, ale třeba bít. A jestli ne bít, tak by na mě určitě řvali, a to já nesnáším, když se na mě řve – anebo když se mě blbě vyptávají – to prostě nemám rád! Je mi to nepříjemný, já to taky nikomu nedělám, abych se blbě vyptával, serou mě ty, co se furt na něco vyptávají, serou mě ty věčný nespokojenci a mučedníci a hrdinové, co sou pak kvůli nim votravovaný slušní lidi, serou mě homosexuálové, cikáni a přistěhovalci, co tu maj co votravovat, ať seděj doma na prdeli, my jim tam taky nelezem! Dejte mi pokoj, pani, to je mi fuk, že vás pokladní vokradla, zdržujete frontu, spěchám!

V síni tradic přebývá také voják. Za noci sestupuje z obrazu, vystupuje z rámu a bije mého muže. Bije ho a křičí na něj. Močí na něj. Plive na něj. Chechtá se mu a říká, ty nejsi žádný chlap!!

– po každém tom obřadu se můj muž třese jako mokrý pes a voják povyrote; nabírá sil a je stále větší a větší. Už měří skoro dva metry, což by do cínového vojákčka nikdo neřekl...

Možná bych si i zvykla, paní doktorko, i když mé tělo bylo samý bolák a samý šrám; řetězy už vrostly do masa, horká tepavá bolest přešla zvolna v tupou, a ta potom pomalu chladla...

Ale jestli měl být tohle konec, nebylo to zas tak zlé: musel mě něčím udržovat naživu, nevím, moc si na tuhle dobu nepamatuju: má duše stále víc lítala povětrím, zatímco mé tělo zřejmě začalo hnit...

Tenkrát – ano, snažila jsem se, snažila jsem se pomáhat té, co byla tak neodvolatelně sama, vypastovala jsem podlahu máslem, já nevěděla, že je to máslo, já neuměla číst, neuměla jsem ani chodit, nebyl mi ještě rok, lezla jsem po podlaze a pastovala podlahu tím máslem, co bylo na lístky, abych jí pomohla, té, co byla neodvolatelně sama, snažila jsem se mu to vysvětlit, když mě pak bil, ale neuměla jsem ještě mluvit a on byl cele soustředěn na svůj výkon a věčně a metodicky mě řezal dál...

Proto jsem potřebovala ten bubínek, strašně jsem ho potřebovala, abych mohla bubnovat – dali mi ho, ale ztratily se mi paličky. Všude jsem je hledala, až jsem našla jednu – ale jednou paličkou, uznejte, to nejde bubnovat – hledala jsem tu druhou, pořád a všude, ale nikdy už jsem ji nenašla – až po letech v krabici s nádobím: tu paličku mi tenkrát schovala matka. Viděla jsem tu scénu jasně: malá tmavá kuchyň – matka v oškli-vém béžovém ručně pleteném svetru ke krku, vzadu na zip, těhotná s druhým bratrem, stojí u stolu a válí nějaké těsto, zklamáná, zrazená, nešťastná, zlostná; otec je bůhvíkdě, totiž v práci, kde bývá dlouho do noci. Můj roční bratr stojí v postýlce s nudlema u nosu a křičí, matka s velikým břichem válí těsto na stole a já chodím kolem, pětiletá, a bubnuju

ze všech sil na plechový bubínek – aby si mě všimli – aby mě slyšeli, aby nás někdo zachránil...

Protože všichni trpíme; nikdo tu nechce být, všichni z toho chcem pryč – on i ona i já i bratr i ten druhý bratr, co se ještě nenarodil; nikdo tu nechce být, ale nikdo to neřekne nahlas, protože to se nedělá...

—

Jednou v noci jsem své bratry oblékla, paní doktorko, bylo mi šest, jim tři a dva, oblékla jsem je a vyšli jsme na ulici. Musela jsem je odvést, aby je taky nesmetla, příbojová vlna, šli jsme ven, do tmy, někam pryč, najít si jinou maminku, protože téhle jsme jenom pro zlost, všechno zničíme, má s námi jen starosti, tak aby netrpěla...

Ona umí překrásně trpět, paní doktorko: zhluboka vzdychne, odvrátí se a přikryje čelo hřbetem ruky – a my všichni víme, že už dál nemůže – už nemá sil, už jsme ji utrápili... já přitom jen zamžikám očima, polknu a dívám se stranou a snažím se myslet na něco jiného – přitom si trhám řasy nebo koušu spodní ret, vím, že to vypadá hloupě a že mi to pak bude krváčet a pak se mi na rtu udělá ohavný škrálop, a to ji ještě víc naštve, zhnuseně mi dá pohlavek a řekne: nech toho, sakra! nebo: koukni se na sebe, jak vypadáš, já z tebe umřu! –

A já vím, že jsem její neštěstí. Nebýt mě, mohla být volná. Mohla by zpívat a tančit a žít. A já ji chci utrápiti. Chci ji zničit. Sedřít z ní kůži zažíva. Nejsem schopna ani po sobě uklidit hračky, taková jsem. To má ona za všechnu lásku, kterou mi dává, za celý svůj život, který mi obětovala, to má za všechno: je mi šest, chci ji zničit, tak si koušu ten spodní ret...

Pamatuju se na ty chvíle, paní doktorko, jak se uvnitř třesu, ta strašná úzkost, rozumíte? že bych měla radši nebejt, že jsem špatná, a proto mě nikdo nehřeje, neusmívá se na mě a nemá mě rád –

—

Nepros o nic, ó pošetilá, copak nevíš, že ke kratochvilím nejvyššího patří, že nám naše nejapná přání doslova splní? čímž nás činí dokonale nešťastnými?

Ano, učiteli...

—

Ten hlas, ten její hlas – když si na mě stěžuje, ta jeho děsná melodie, když se on vrací domů a ona mu jde vstříc –

nejde k němu nebo jemu naproti, rozumíte – jde mu vstříc – to je to pravé slovo – vstříc – anebo v ústrety, tak by se to taky dalo říct: když slyší klíč, jde honem někam dál, dozadu k věšákům, anebo k oknu – a staví se ke dveřím zády; potom se prudce otočí, jakoby překvapena, kdože to vstoupil – široce rozevře oči – zhluboka vdechne – a vrhá se k němu jediným pohybem celého těla, jakoby vržena vpřed s rukama rozpaženými – příbojová vlna – a celou bytostí vydechne: konečně! Anebo: kdybys vědě! Anebo: ona mě zničí! – a schoulí se do jeho náruče jako bezbranné poupě –

a já stojím a mžikám a koušu si spodní ret a dívám se stranou, je mi šest a ret zase krvácí, ale to je fuk, stejně přijde trest. Na ten kratičký okamžik, kdy on stojí ve dveřích a ona je k němu vržena silou svého zoufalství, už nejsou tyran a oběť, už nejsou soupeři; teď jsou víla a princ, křehká a silný. A on mužní v té roli a povstává, aby trestal...

Když mě pak bije, soustředěně a metodicky, ona si zakrývá oči a nechce to vidět: ach bože, ne! vždyť je to dítě! Nebuď tak krutý! A pak vykřikne: surovče! Anebo nech ji! Nebo už dost! – a postaví se mezi něho a mě, chrání mě svým tělem –

a teď je to ona, kdo chrání mě, teď jsme najednou spolu, ona a já, my dvě proti němu, vid, maminko, jsme spolu a on je teď sám – tisknu se k ní

Foto: Jarka Wágnerová

a vím, že se budu strašlivě snažit, aby to takhle mohlo už zůstat, aby mě mohla mít ráda a abychom zůstaly spolu, ona a já –

ona po chvíli vydechne, ztěžkne, otře si oči a řekne, pusť anebo běž, nech mě, – odstrčí mě a všechno je zase zpátky, tak ji pustím a někam jdu, k nějakým věcem, a ona jde po své práci, po svojí nenáviděné práci, kterou musí tady doma dělat kvůli mně, a začne zuřivě zametat anebo utírat prach anebo řinčet nádobím, protože někdo to udělat musí –

a on si důstojně odkašle a důstojně odejde do své pracovny. Kde důstojně. Rovná. Nějaké papíry. Pomalu. Pečlivě. Je skle-pá-vá. Aby hrany

zařezávaly. To je teď velmi důležité. Na milimetr přesně. K hraně stolu. A jsme zase každý sám...

ach, radosti dětství! Krajina děsu...

Chodívala k nám na návštěvu matička, a když viděla, jak ležím na zemi v řetězech a zpod jazyka mi trčí kus šedavého uzeneho, spráskla ruce a zvolala, no to se teda někdo má, jen tak se povalovat, ten si tě ale vykrmuje, ten si tě hledí, no má to někdo štěstí, narazit na tak hodnýho chlapa, to já to štěstí neměla!!

A měla pravdu, matička moje, neodvolatelně sama, sekyrou osekáva-

ná, do drátů vplétaná, na skřipci natahovaná, ale stále triumfující s hlavinkou hrdě vztyčenou, aby tatíček viděl, že na ni nemá a že je vůl... Tatíček chtěl svoje metody konzultovat s tím mým, ale ten můj je takový nouma, že nezabral...

Snažila jsem se hřát. Jednou si toho všiml, zatvářil se překvapeně, skoro se jakoby usmál – ale pak sebou polekaně škubl a odskočil. Od té doby pak důsledně udržoval dostatečný odstup, aby si nezadal. Aby si o něm něco nemysleli. Aby ode mě k němu nic nedolehlo, aby se mu lidi nesmáli, že se mi podřizuje. Ale cpal do mě krmení hned několika otvory najednou, aby mi bylo jasné, že je hodný a že mě má rád.

Pak mi uřízl hlavu. Vsadil mě otevřeným krkem do květináče, abych pustila kořeny, a já si říkala, ano, tak je to dobře, musí osekát mé plané větve a já se musím snažit, abych mu byla k užítku, musím napevno zakotvenit, vykvést a vydat plody, aby na mě mohl být pyšný, jak mě mistrným řezem zvládl, už skoro zplanělou, aby mě mohl vzít kolem ramen a říct, pocem, ty seš moje holka! Rozloučila jsem se tedy s hlavou, co to je, taková hlava, zbytečně rozptyluje, ráda se bez ní obejde, stejně ji už potřebovat nebudu, když jsem teď s ním... jenže se mi nedařilo zapustit krkem kořeny do země, snažila jsem se, přemlouvala se, ale nešlo to, jako by s tím někdo ve mně nesouhlasil; asi mě měl zasadit nohama dolů, já mu to říkala, už když mi nasazoval pilu na krk, prosím tě zkusme to jinak, třeba si o tom předem něco zjistit a tak, já budu nejspíš ten typ, co bez hlavy zajde, ale on že tady jde o princip a chlap se přece nebude nikoho ptát; navíc on má hlavu svou a je zbytečné mít doma hlavy dvě.

Hrozně to bolelo, on je totiž děsný nešika, s pilou to neuměl, půjčil si ji od souseda, ruce se mu potily, trvalo to asi tři hodiny, než se mu podařilo oddělit mou hlavu od těla, musela jsem mu pomáhat a držet si hlavu rukama, aby se nekymácela, bolelo to a bylo mi to děsně líto, brečela jsem – i ta hlava pak ještě chvíli brečela, když ji vynášel v igelitové tašce k popelnicím – ale co, řekla jsem si, hlavně když mu to pomůže – musím mu být k užítku, když je tak nemotorný a bezradný, kvůli tomu jsem přece na světě, abych byla užitečná, abych ho zahřívala, když je mu zima, abych ho krmila, když má hlad, abych odklízela jeho nečistotu a dodávala mu síly, když přestává věřit svým hračkám –

Jak mi to psávala matička: „nemysli si, že život je nějaká zábava, že tě bude někdo bavit! co myslíš, co já vytrpěla!“

Topila jsem se v blátě: trpělivě mě zaléval, i když jsem se mu škubáním nohou snažila naznačit, že to takhle nepůjde, že takhle ho nebudu hřát – až jsem začala chladnout a hnít – a tu i on si všiml, že nějak bezvládně visím z květináče, vytáhl mě, zeminu očistil a krk zašpuntoval žárovkou. Snažila jsem se mu dát najevo, že kdyby mě objal, začala bych ho hřát, ale nějak to nepochopil, jak říkám, popleta – a zavedl mi do srdce drát, že mi vyšetří srdce. Tvářil se přitom trochu provinile, snad tušil, že něco není v pořádku, a tak mi do jícnu cpal laskominy, abych viděla, že je na mě hodný a že mě má rád...

Oplodnil mě. Jednou se opil a oplodnil mě. Bez vášně, věcně a s rozmyslem. Pak poodstoupil a soustředěně sledoval, jak mi roste mateřská hlava, jak mi bobtná břicho a jak ze mě leze bezbranná larva. Dal ji do klece. Bude z ní motýl, tak aby neuletěla.

Larva je ke mně prisátá a pije. Nebo je prisátá a spí. Nebo je prisátá a usmívá se ze spaní. Když pije, zhluboka táhne a hlasitě polyká a sou-

středěně přitom funí a pevně se mě drží malinkejma prstíčkama. Miluju ji. Bojím se o ni, strašně se o ni bojím.

Zahřívám larvu, zahřívám ji, jak to jde – on udržuje odstup.

Larva ochutnává svět: hlemýždí se mi kolem nohou, na všechno se sápe, všechno si cpe do chobůtku, na všechno civí. Mačkám ji, muchlám a ona se odevzdaně chechtá masitým smíchem.

Chodíme s larvou ven. Všechno si prohlíží a všechno opěvuje hlasitým hýkáním. Kupuju jí všelijaký šatičky a mašličky a krejzlíčky a volánky, věším to na ni a láskyplně se jí posmívám, no vy ste teda srandovní pani, říkám jí, nejste vy náhodou nějaká pokakaná princezna? A ona se hlasitě směje a neví čemu a já se směju, že ona neví čemu a směje se oddaně se mnou, sladká, sladká...

Spíme spolu s larvou na jedné rohoži. Jemu se to nelíbí.

Musí prožít krásný život. Ochráním ji ode všeho zlého. Všechno zlé od ní odkloním. Všechno těžké za ni udělám, všechno špatné za ni sním. Do smrti ji budu kojít. Do své smrti – ne, do smrti nás obou. Vydržím s ní na živu, dokážu to, má přece jenom mě.

Čekám zemětřesení. Mám strach, aby se larvě něco nestalo. Ano, musím být na pozoru, musím být na všechno připravena. Mám tašku připravenou v místě, které snad spadne poslední – a v tašce čokoládu, vaříč, sirky, ovesné vločky – takové ty věci, co nás zachráněj – co nám daj přežití nejhorší chvíle –

Já vím, je to hloupost, paní doktorko, já vím – ale co kdyby se se mnou něco stalo? Kdo by se postaral o larvu? Kdyby mě třeba něco přejelo – nebo na mě spadlo – larva by umřela hladu – radši nebudu vycházet na ulici...

Taky se před spaním podívám za všechny bedny a všude kolem, aby tam nebyl nějaký škrtič nebo tak – rozumíte – larva je tak bezbranná – a on tak k ničemu – to dítě má jenom mě! To já musím všechno zařídit a na všechno myslet, jsem na to na všechno sama, neodvolatelně sama, rozumíte, on vylezjá jen shánět nový hračky, anebo vlezde do síně tradic, ožere se a spí...

Já když spím, mám u sebe železnou tyč, kdyby něco, protože von by se neprobudil – a kdyby se probudil, tak by se nepohnul, a kdyby se pohnul, tak by nic neudělal – a kdyby něco udělal, tak určitě nic, co by nás s larvou mohlo zachránit – jestli mi rozumíte – něco pro nás, co by nám pomohlo...

Obřadně natahuje hodiny. Obřadně čte a skládá noviny. Obřadně rozevívá na Nový rok nový kalendář: obřadně, soustředěně a důležitě prolamuje jeho tuhé desky a staví na stůl. Když je všechno kolem hotovo, vše uklizeno, nakoupeno, přineseno, očištěno, a nakrájeno, tak míchá a z nicoty vyvolává k bytí salát. Obřadně. Je Velikým Autorem Salátu. Všechny své malé zbytečné nesmysly dělá nesmírně obřadně, protože ví, jak je strašně zbytečný, a tak musí všem svým prdům připisovat absolutní vážnost. S nejvyšší vážností kontroluje denně teplotu a tlak vzduchu a pečlivě si to zaznamenává do velikého tlustého sešitu, jakých máme po jeho blběm otci dvacet nahoře na půdě. Do plechového hrnku sbírá a měří množství srážek na zem spadlých. Jednou ho překlopil a vychlemtal pes – dolila jsem to podle oka – takže ten údaj je navěky falešný – rozestoupí

se nebesa a otřese zem? Tenhle tlustý a zbytečný sešit s krasopisnými záznamy srážek a teploty bude jednou spálen s odpadky stejně jako on. Bože, jak ho nenávidím!

Larva je náhle jiná – neklidná, rozmrzelá, nesvá, odstrkuje mě – zlobí – co dělám špatně?

Špatná formulace –

Tak co mám udělat, aby to bylo dobře?

Špatná formulace

Čím jí mohu prospět?

Trpělivost, něha, láska, klid.

Objala jsem tedy neklidnou, zmítající se larvu – a ona se po chvíli zklidnila a usnula –

– a druhého dne byla někdo jiný: zamyšlená, vážná a pak se náhle narovнала, s praskotem odložila svůj povrch a napůl udiveně, napůl v rozpacích si protřepávala překrásná, pomačkaná křídla – pak se protáhla, zakroužila místností, řekla ahoj, mami, já se na vás přijdu někdy podívat, jak tu s tátou žijete – a odlétla oknem – nádherná – svěží, voňavá budoucností...

rozplakala jsem se – u vědomí, jak jsem už stará a kolik života proběhlo, zatímco tady zbytečně cloumám řetězy – co s tím?

Matička mi psávala dopisy, ve kterých mi líčila své utrpení a moje štěstí, abych si toho vážila a byla si toho vědoma, abych nikdy nezapomněla, jak jsem to vyhrála a na ten život vyzrála, kdežto ona to štěstí neměla...

– a já jsem ty dopisy schovávala, skladovala jsem je léta, až jich byly stohy a hromady, dávala jsem je do krabic, do velikých krabic, které jsem vršila na sebe, komíny krabic, plných dopisů od matičky, stály po léta v rozích a při stěnách naší prkenné boudy jako vysoké šedivé ponuré věže, kymácely se a hrozily spadnout...

Ze zadu mi podřízl nohy, abych vykrvácela. Drž, už to bude, musíš klidně držet, musím najít tepnu, abych tě dobře zabil, rozumíš.

Rozumím. Snaživě držím, je to hodný člověk, potřebuje mě, nesmím ho opustit, musím mu vyjít vstříc, pižlá mi nohy, dost to bolí, je nešikovný, ani zabít mě neumí, pižlá mi ze zadu do stehů, potí se přitom a nervózně funí ne a ne najít tepnu, – pižlá mě nějakým tupým perořízkem, pachtí se u toho, nejradši by to už měl za sebou, já taky – najednou toho ale mám dost – vidím se v zrcadle – tohleto krásné tělo to je přece moje tělo, sakra, a on mi ho chce poškodit? Odstrkuju ho – i s polovinou krve mám víc sil než on – vrávoravě vstávám a jdu od něj pryč, chabě a nemotorně se snaží mě zadržet, něco přitom drmolí, neblbni, pocem, ať to do děláme, nebo tak něco, ne že by po mě toužil, ne že by mě miloval – jen se mě tak nějak vlašně a neosobně, zato pevně drží – aby mě měl – aby mě mohl zabít – ne že by mě nenáviděl, ne že by mu to dělalo radost, prostě se se mnou musí nějak vypořádat – nezkontroloval mě, neosedlal mě, neobjel na mně třikrát dvůr, musí mě tedy zabít, jak to žádá rodový rituál – musí potvrdit svou převahu, musí to tak být; jeho rodina, shromážděná na fotografiích, to vše bedlivě sleduje z šedivých zdí: každý pohyb, každou kapku krve...

Připravte si sešity a tužky, milé děti, dnes si ukážeme, jak se dělají miniatury: na tohleto, co tady vidíte, na to jemně nanese speciální lepidlo, toto, ukážeme to na kameru, dobře – a kdybyste náhodou doma ne-

měly zrovna toto speciální, můžete použít jakékoliv jiné lepidlo – a teď to lepidlo jemně – a pomalu – sakra – teď jsem se – no nic – prostě to nějak nanese, ano? napatláme to semhle, aby nám model dobře držel – vidíte všichni dobře? No a pak to cáknem taky trochu sem, jestli se vám to taky ve předu ulomilo, jako mně – táák – nejlíp nějakým vopravdu lepícím lepidlem, ne tímhle – co mi to sem dali – no – anebo taky můžem použít mouku s trochou vody, jestli nemáme zrovna lepidlo, a takhle to prostě prdneme na sebe a držíme, pořádně, fest, ešššššš – držíme – ano – no tak teda ne: tak to k sobě přivážeme anebo přitlučeme, sdrátujem nebo tak, všechno to prostě nějak slepíme dohromady – táák – hezky to zmáčkнем – do takový kouličky jakoby – malinký – vidíte? aby to tam vlezlo – do ty flašky – do toho – hrdla – ouzkýho – a nac-pem-to-tam, ty lodičky a domečky a všechny ty další serepetičky, nacpem to prostě do ty flašky a zašpuntuju, tak: a teď dávejte pozor, teď to pěkně pro-tře-pe-me – a eště – a znova, a třepeme a třepeme, aby se nám to v ty flašce všechno zas poskládalo zpátky, všechny ty domečky a lodičky a stromečky a lavičky a sračičky – a třepeme – furt – a eště – no a když – se to – no: když se to teda neposkládá, tak to vyhodíme i s tou flaškou a začneme znova: máte tužku a papír?

—
Když je žák připraven, učitel se najde

—
Ó učiteli! Já jsem tak šťastna, že vás vidím! Tolik, tolik jsem na vás myslela! já tak ráda pomáhám lidem! Je to tak úžasné předávat zkušenosti, vědomosti, moudrost a vše, k čemu jste za léta dospěli...!

Opravdu? opravdu chceš předat své vědomosti?

ó ano, zahlaholila slečna překotně, ta stará pitomá slečna, a kouzelník se pobaveně usmál.

(Jednou jsem dala svou panenku holčičce, která tolik plakala, bylo to ode mne hezké, to se přece má, projevit účast a potěšit – tak proč, když jsem byla tak hodná, proč už tu panenku nemám...?)

Chceš opravdu předat všechno své a shořet na popel?

Ó ano! Jásá pitomá slečna.

(Starý šaman předává své vědomosti studentům – leží na kamenné podlaze chrámu a opouští všechno své: mladí klečí kolem a vstřebávají životní proud; pak vstávají a odcházejí nějak s tím naložit.)

Starý učitel zůstává mrtev ležet na zemi, služba ho ráno zamete.)

Nerozdávej, nemáš z čeho.

Ale musíme přece konat dobro!

Konání dobra je omyl. Snažení nemá smysl. Vývoj je blbost – jestli má něco cenu, tak válet se v trávě, množit se a žrát – případně chlastat něco omamného z tykve;

Ale přece...

Nasypat bobule – naplít na to, zašpuntuvat a nechat kvasit na slunci – a pak se tím zpráskat, to má smysl, jo, to má.

Ale já chci na něco přijít!

Na co?

Jak to je – smysl života, vesmír a tak...

Proč?

Abych to věděla!

A proč? hodláš řídit vesmír? spolknout Boha?

ne, ale to je přece jediný smysl života, ne? sebezdokonalování myslíš?

samozřejmě!

no když myslíš...

Max Cannon: Red Meat

překlad: František Fuka

Řekni mi pravdu... Kdyby tě obklíčili lupiči a vyhrožovali by, že tě zastřelí, když jim nedáš všechno mléko, co bys udělal?

No... Vytáhl bych ze svého tajného pouzdra ampuli nervového plynu a oni by zemřeli v hrozných křečích.

To je lež jako věž!
Vždyť žádné tajné pouzdro nemáš!

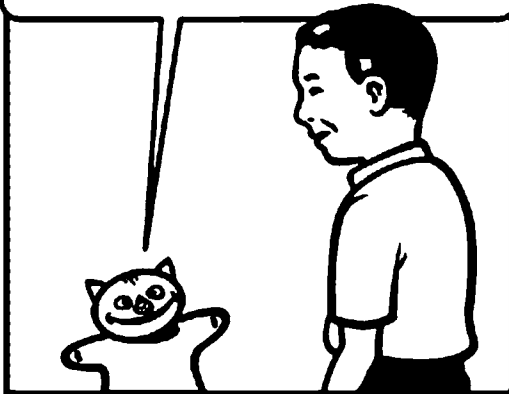

Cha cha! Vypadá to, že jsi mě prokoukla, mladá dámo. Ve skutečnosti bych asi popadl nějakou malou holčičku, jako jsi ty, a použil bych ji jako živý štít.

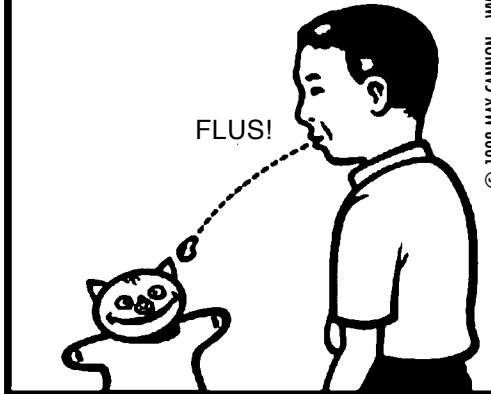
Doufám, že umřeš a sežerou tě červi, mlékaři Dane.

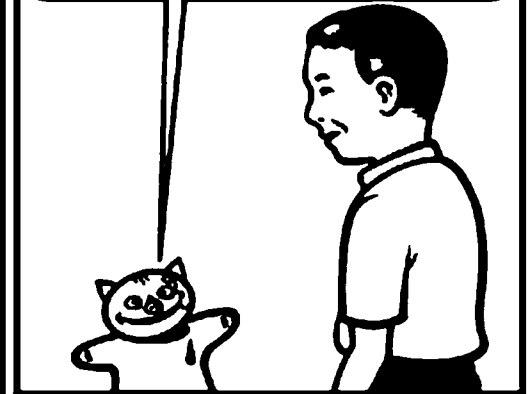
Jestlipak mi pomůžeš? Jsem mluvící maňásek z kouzelného království Fantazie a netrefím domů.

FLUS!

Pokud se nepletu, tak tohle byla kouzelná slina, která mi ukáže cestu domů.

Hele, Tede, vyhazujeme se starou nějakou vočcanou starou nábytkem a řekli jsme si, že bys ho mohl chtít.

Nechci být nevychovaný, ale co bych dělal s „vočcaným starým nábytkem“, Done?

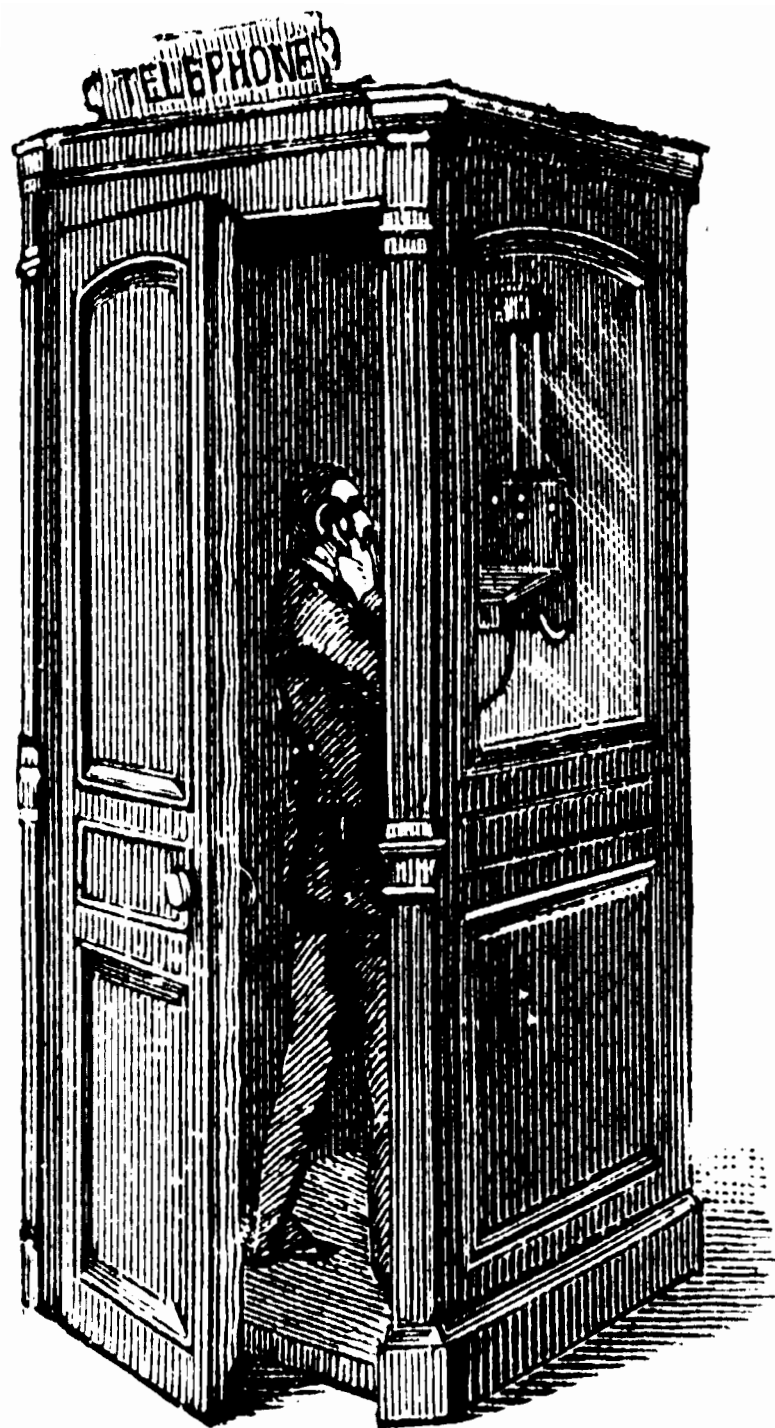
Nemám páru... Třeba by se hodil k té vočcané zelené barvě, kterou sis natřel barák.

Aha. Takže v tomto případě „vočcaný“ znamená něco příjemného...?

Milan Kundera v slovenčine?

O čo tenšia je niť, na ktorej nad priepasťou odvisla slovenská kinematografia, o to viac dobrých filmov sa dá na Slovensku vidieť. Po minulomesačnom Febiofeste sme si v marci užili druhý ročník Festivalu frankofónnych filmov, prehliadku súčasného maďarského filmu a na záver krátku prehliadku španielskeho filmu.

Spomedzi tridsiatky frankofónnych filmov možno ani nebola taká zaujímavá francúzska, prípadne ostatná európska produkcia, ale práve africké filmy – nie zo „zavedených“ severoafrických kinematografií, africkými filmovými mocnosťami sa staly krajiny zo stredu kontinentu – Mali, Burkina Faso, Senegal. Iste sa na tieto filmy treba pozerať s poznaním kontextu, v akom vznikali – s istou zhovievavosťou, pokiaľ ide o ich technickú úroveň a výpravu – sila a čistota príbehu, ktorý ponúkajú, však zasa zatieni aj spomínanú európsku, technicky nepochybne dokonalejšiu produkciu. Ich témou sú pochopiteľne vo väčšine prípadov sociálne problémy, príbehy chudoby, celkom príjemným osviežením však bol napríklad film z produkcie republiky Burkina Faso nazvaný *Ako na Konatého*. Celé to bolo o tom, ako sa Konatého žene nedarí presvedčiť svojho muža, aby začal používať prezervatívy. Miestami nepodarenú zdravotnícko-osvetovú agitku proti AIDS prekonal krásne mýtické putovanie za stromom, ktorého koreňov sa musí Konaté – prezervatívom zbavený svojej mužnosti – dotknúť, aby získal naspäť svoju stratenú silu. Ako inak, týmto stromom sa ukázal byť kaučukovník. Celý festival uzatváral ďalší film republiky Burkina Faso *Souko – kinematograf z kartónu*, o mladom chlapcovi, ktorý si – očarený pre-

mietaním filmov pod holým nebom – vyrobí premietачku z kartónu a pozve deti zo štvrte, aby si pozreli jeho film z vystrihnutých obrázkov. Úprimná oslava média, produkujúceho sny. Trochu sentimentu nás predsa občas nezabije. Začiatkom apríla mal vyjsť nový román Milana Kunderu, prekvapujúco však najprv v španielskom preklade pod názvom *La Ignorancia* (voľne preložené *Neznalosť*). Premýšľal som, ako sprístupniť posledné Kunderove knihy čitateľovi z našich zemepisných šírok ešte za autorovho života. Keď ich nechce vydať v češtine, čo keby vyšiel slovenský preklad? Kedysi už takáto myšlienka existovala (napokon v 60. rokoch vyšla jedna z Kunderových kníh po slovensky), istý prekladateľ začal s Kunderovcami aj komunikovať, potom však zomrel, a z projektu nič nebolo. Ja viem, bolo by sa zasa treba učiť po slovensky, ale niekedy predsa účel svätí prostriedky.

Začala u nás vysielat ďalšia televízna stanica. Devätnásť lokálnych a miestnych televízií sa zosieťovalo do jednej – TV Global. Každá z týchto lokálnych televízií má tri hodiny denne na svoje programy, vo zvyšnom čase sa okrem spravodajstva a publicistiky vysiela „normálny“ program – večné seriály a lacnejšie filmy. Niežeby to bola nejaká mimoriadna kultúra, je to však rozhodne lepšie riešenie, ako dostať na televízne obrazovky regionálne spravodajstvo, než to, čo vymysleli vaši poslance mediálni experti, keď sa rozhodli, že kvôli tomu treba zlikvidovať roky budovaný kultúrny kanál ČT 2. Zatiaľ sa im to síce nepodarilo...

Aj k vám možno dorazila ozvena nášho aktuálneho „škandálu“ – v poslednom čase mimoriadne excentrický spevák Richard Müller

Neon

...na drátě

sa verejne priznal k užívaniu mäkkých drog, ba čo viac, odmietol sa ich vzdať, pretože sú jeho inšpiráciou. Pospolitý slovenský ľud išiel do vývrtky, najmä po tom, čo Müller pokračoval ďalej – definitívne sa rozíšiel so ženou, obklopil sa asistentkami – zajačikmi a múzami, vyznal sa zo svojho sexuálneho života a rozhodol sa v lete oženiť so ženou svojich snov – Ivou Bittovou. Predstavy obyčajného občana o tom, že aj rockový spevák je len človek (ráno vstane, urobí raňajky, odvedie deti do školy, nakúpi, umyje riad, vyluxuje, odíde na koncert, po ňom sa poná-

hľa domov, prečíta deťom rozprávku, oddýchne si pri futbale, súloží dvakrát za život – keďže má dve deti, a aj to spôsobom nenáročným, ktorý tak dobre poznáme z televíznych inscenácií), sú urazené v ich podstate. Z Müllera urobíme slovenského Escóbara, možno ho aj (zo závidi?) zatvoríme, a debaty o drogovej závislosti budú pokračovať – ako to väčšinou tak býva – nekompetentne ďalej. Nezachráni to ani jedna televízna diskusia s J. X. Doležalom. Ale to už vlastne ani nie je o kultúre.

Miro Kollar

RUSKO

Krajina v bitvách a po bitvách

Ruský graždanin má tu obrovskú výhodu, že již niekoľko mesiaců je mu umožněno sledovat válku na Kavkaze téměř v přímém přenosu. Ve zpravodajských relacích hlavních televizních kanálů (tedy skoro každou hodinu) má možnost vidět nekonečné reportáže z pole, při nichž televizní štáby většinou pobíhají s několika ozbrojenci po ulicích vybombardovaných vesnic a měst. Tu se téměř stanou terčem snajpera, tu cílem minometné palby. „Stát... K zemi...!“ zavěli důstojník s mikroportem na maskáčích, kamera padá, slyšíme oddechovat vojáky a moderátora, kolem sviští kulky. Důstojník v relativně čistém a vyžehleném mundúru nás do chvějící se kamery poučuje, že jsme se stali právě svědky přestřelky se snajperem. „Vidíte ho, banditu, je tam v tom okně!“ Kamera přibližuje na maximum a my užasle hledíme na rozmazaný bod na rozmazaném pozadí. Bod se chvíli pohybuje, pak třeskne výstřel a bod zmizí. Rozmazané pozadí zůstává. Jen ten střelící voják a bůh musejí vědět, jak se rozmazaný bod s názvem bandita rozlišuje od rozmaza-

ného bodu pokojného občana. Takže když si potom zajdete například na výstavu skvělých fotografií Anthonyho Suau (v ruském přepisu se z něj stává neuvěřitelný Entoni Svo) „Bez zdi“, tak nejste vcelku překvapeni, že největší zájem a mrazení v zádech vyvolávají fotky z docela všedních dní, zatímco drastické záběry z Čečenska, Kosova či Abcházie nechávají většinu návštěvníků v klidu a jsou pouze mýjeny rychlým krokem. Američan Suau se narodil v roce 1956 a má stejnou zkušenost s ideologií jako jeho vrstevník z východu. I jeho vychovávali v obavě a strachu před druhou stranou. V roce 1990 se mu dostalo možnosti fotografovat euforii lidí plynoucí ze sjednocení světa – a taky všechny změny a chaos, které brzy potom následovaly. Nejprve ve Východním Německu a pak v Rumunsku, Jugoslávii, Československu, Maďarsku... Nejsilnější pocit v člověku zanechává jakási nepatřičnost onoho prudkého vniknutí nové epochy do kulis reálného socialismu, to těžkopádné a násilné naroubování rozvinutého kapitalismu na zákr-

sek východní reality. Čím dále na východ a jihovýchod, tím absurdnější. I když na druhé straně... nejvíce absurdní mi připadala fotografie řady klasických komunistických vývěsek na stěně nějakého domu. Jednu vývesku sundali a místo ní zabudovali bankomat. Nakřivo. Tak to je možné jenom

NĚMECKO

Mýtus Marlene Dietrich

Výuka islámu

Zavedení výuky islámu ve školách bylo po dlouhá léta v Německu tabu. Nyní bude islám zaveden v Berlíně jako řádný učební předmět. Křesťanské církve po desetiletí usilovaly o zavedení náboženství do výuky. Nyní mají díky muslimům opět naději, že jejich úsilí bude mít úspěch. Spolkový soud přikl letos koncem února Berlínské islámské federaci statut náboženského seškupení. Berlínský Senát je povinen zajistit všem konfesioním náboženstvím patřičnou náboženskou výuku, s fundovanými pedagogy a známkováním. Od příchodu prvního muslimského přistěhovalce uplynulo sice již 40 let, ale stát se přesto necítí za děti koránu zodpovědný. V Berlíně existují skupiny katolíků, evangelíků, adventistů, židů, ale jenom 500 000 školou povinných muslimů se ve škole nemůže učit základy svého náboženství a úřady toto ponechávají tuřeckým konzulátům. Nezávisle na politických rozhodnutích se spolková země Severní Porýní Vestfálsko rozhodla pro experiment, a na 29 školách se zkušebně vyučuje islám (v němčině). Toto rozhodnutí padlo bez muslimských organizací. Celoplošné zavedení výuky islámu do škol ztěžuje roztržitost muslimských spolků a organizací. Chybí také učitelé, univerzity v Bonnu a Essenu se snaží tento nedostatek do budoucna řešit.

v Rusku... říkal jsem si. To přesně vyjadřuje místní naturel... s ničím se moc nepárat. Když jsem se však podíval pořádně, rozeznal jsem na přístroji logo našeho bankovního domu a pod fotografií jsem si přečetl Čechija.

Zygmund Horňák

Lou Reed a Robert Wilson: POEtry, Rock'n'Roll Heart

V renomovaném hamburském divadle Thalia Theater byl uveden společný projekt Lou Reeda a Roberta Wilsona s názvem POEtry, Rock'n'Roll Heart, plný hrůzy, děsu, šílenství a poezie. Jedná se již o čtvrtý muzikálový počín Roberta Wilsona v Hamburku, tentokrát sestavený z jednotlivých motivů povídek a esejů Edgara Allana Poea. Jako jakési dramaturgicky nemotivované leitmotivy se vznášejí nad jevištěm Poeovy mrtvé milenky. Lou Reed, který „nemá rád operu a nenávidí balet“, napsal grandiózní rock'n'rollové songy a strhnul na sebe, respektive na svou hudbu, veškerou pozornost (před začátkem představení se u šaten prodávají špunty do uší).

Mýtus Marlene Dietrich

Zbožňovaná, milovaná a zneuznaná Marlene Dietrich by letos oslavila 100. narozeniny. Německý režisér Joseph Vilsmaier natočil nový film s Katjou Flint v hlavní roli. Autor scénáře Pfannenschmidt měl šílený nápad, ignoroval napínavý život Marlene Dietrich, plný silných příběhů, velkých lásek, vášní a ambicí, a vytvořil fádní film, s fádní Marlene Dietrich. Režisér, jako by chtěl postavit pomník průměrnosti, nahromadil

dlouhé záběry aut, gramofonů, polibků a masa bez závanu jakékoliv erotiky. Film má bohužel jenom několik světých okamžiků (především při setkání s vojáky), kdy se odvážné Katje Flint daří ztvárnit velikost její legendární kolegyně. Maria, dcera Marlene Dietrich, podle jejíž knihy „Moje matka Marlene“ film údajně vznikl, se podivila, že si s ní nikdo před vznikem filmu nepřišel pohovořit.

Joachim Schloemer opouští Basilej

Jeden z nejvýznamnějších choreografů působících v současnosti v Německu, Joachim Schloemer, opouští po čtyřech letech Basilej. Jeho předchozí angažmá bylo místo šéfa baletu a tanečního divadla v Ulmu (1991-1994), ve Výmaru (1994-1996) a od roku 1996 v Basileji. Rané choreografie Joachima Schloemera byly znakově a obrazově bohatší, zároveň ale kompaktnější a jasnější. Vynikne to obzvláště například ve srovnání s jeho poslední prací „Doña Bernarda Alba“, která obrazy překypuje už příliš. Joachim Schloemer dokončí v létě ještě ve Stuttgartu choreografii „Hoffmannovy povídky“ a nadále svou smlouvu s žádným městským divadlem uzavírat nechce. Podle jeho vlastních slov potřebuje „provětrat hlavu v nezávislé scéně“.

Berlínská divadelní scéna s napětím sleduje dva nové starty

Od počátku letošní sezóny dochází v Berlínských divadlech ke dvěma důležitým změnám: Claus Peymann (dlouholetý ředitel vídeňského Burgtheatru) se ujal vedení Berliner Ensemble a slavnou Berliner Schaubühne přebírá mladý tým: režisér Thomas Ostermeier, choreografka Sasha Waltz, drama-

turgové Jens Hilje a Jochen Sandig. Claus Peymann prohlásil: „Budeme dělat jiné divadlo než ti mladí cynici a zoufalci v tomto městě.“ Thomas Ostermeier kontroval: „Peymann je biologický problém.“ A nezúčastněný Frank Castorf k tomu podotkl: „Peymann je střelený. To ale pasuje do tohoto města. Pokud se mu podaří svoji střelenost umělecky prodloužit.“ Berliner Ensemble začal premiérou hry George Taboriho „Die Akte Brecht“ (Akta Brecht). Taborimu se podařil pěkný kousek, když napsal hru o Brechtovi, v níž se Brecht téměř nevyskytuje. Kromě této premiéry Peymann oprávil svého a Tiedemanna Bernharda a inscenoval hru Franze Xavera Kroetze „Das Ende der Paarung“ (Konec páření), k jejímuž napsání dala podnět dvojíta sebevraždy politiků Petry Kellyové a Gerta Bastiana. Berliner Schaubühne začala hned několika novými projekty: Thomas Ostermeier inscenoval hru Larse Noréna „Personenkreis 3,1“ (Okruh osob 3,1). Postavy Norénovy bezútešné hry (stockholmská premiéra trvala osm hodin, v Berlíně se omezili na pět hodin) jsou mladí lidé, nezaměstnaný, alkoholik, schizofrenik atp. Barbara Frey nastudovala Krále Ubu, Sasha Waltz připravila choreografii „Tělo“, která na rozdíl od jejích předchozích choreografií nemá vypravěčskou strukturu, ale snaží se zviditelnit lidské tělo, materiál, se kterým tanečníci pracují.

Autobiografie Marcela Reicha-Ranického

Na prvním místě v seznamu nejčtenějších knih se v Německu i nadále drží autobiografický román fenomenálního literárního kritika Marcela Reicha-Ranického „Mein Leben“ (Můj život).

Monika Loderová

ANGLIE

Brity zbožňovaný Leoš

Zatímco domovinu koncem března ještě stále stíhají větry a sněhy, ve městě na Temži se i přes nějaký ten občasný deštík a noční mrazík definitivně zabydlela jarní nálada. V souvislosti s tímto nejen časovým, nýbrž také klimatickým, přiblížením letních dnů začíná Británie s intenzivními přípravami svých velkých prázdninových akcí a open-air festivalů (žertovná jest skutečnost, že snad nejvíce si na akce pod širokou oblohou potrpí Angličané se svým neurotickým podnebím). A že je takových událostí požehnaně, snad ani není třeba připomínat.

12. května začíná každoročně Pražské jaro a těžko se mezi Čechy najde někdo, komu by vyslovení tohoto spojení, samozřejmě s výjimkou konotací invazních, automaticky neevokovalo náš největší festivalový klenot. I když můžeme být hrdí, že se nám jej podařilo udržet, ba přímo dotlačit na výsluní mezi nejlepší podniky svého druhu, Angličané tu jako svůj hudební počín roku uctívají něco, co nemá nikdo jiný na světě. Stošestý ročník slavných „promenádních“ (tento název je mírně zavádějící) koncertů BBC Proms začíná opět jako každoročně v polovině července. Jde o unikát v mnoha směrech: Během dvou měsíců trvání celé akce proběhne v Royal Albert Hall vždy kolem sedmdesáti koncertů hudby převážně klasické, nicméně ke slovu se bohatě dostanou rovněž specialisté na etnické hudební rituály a nepatrný zkušební prostor je poskytnut i jazzu. To vše probíhá pod patronací BBC za směšně nízké ceny, protože se předpokládá, že příznivci žánru budou chodit častěji. Přitom se tu v létě sjíždějí nejlepší orchestry a špičkoví umělci z celého světa. Neznalý příchozí zpozoruje ještě

předtím, než se dostane dovnitř, že neexistuje předprodej vstupenek do místa z celého sálu nejpreferovanějšího – do rozsáhlé arény uprostřed šestitisícového viktoriánského sálu. Místo toho se dlouhé hodiny stojí (sedí, leží...) na ulici ve frontě, navazují se v ní známosti a přátelství a hlavně se hodně jí a pije. Ve dveřích přichozí odevzdá připravené tři libry a pospíchá, aby měl co nejlepší výhled. V aréně, kde jsou pouze místa k stání (vznikla vytrháním všech sedadel), se sedí na zemi, jí, pije, debatuje a vůbec to nevypadá, že by mělo jít o něco vážného (třeba hudbu). Atmosféra je vřelá, nenosí se žádné koncertní stejnokroje a celkově by se mohlo zdát, že jde spíše o fotbalový zápas – jak poněkud uvolněnější mravy, tak i bouřlivými ovacemi a skandovanými rituálními pokřiky směrem k umělcům.

Stejně jako v případě Edinburghského festivalu se kolem programu BBC Proms zatím šíří hustá mlha. Tak by to sice mělo vydržet až do května, kdy bude oficiálně letošní ročník představen, přesto se mi ale podařilo z neoficiálních, o to však důvěryhodnějších, zdrojů zjistit alespoň jednu velice potěšující čerstvou novinku. Slavnostní úvodní večer festivalu se uskuteční 14. července 2000 a zazní na něm Janáčková *Glagolská mše*. Jde o velice prestižní událost, kterou přenáší televize BBC v přímém přenosu. Navíc půjde zcela jistě o mistrovskou interpretaci, takže by možná stálo za to uskutečnit přenos i do ČR – co vy na to, veřejnoprávní plánovači? V minulých letech zněly při úvodním večeru Mahlerova *Symfonie tisíců*, Haydnovo *Stvoření*, Beethovenova *Missa solemnis* a Berliozovo *Prokletí Faustovo*. Leoš se tu ocitl ve skvělé

společnosti, do níž, alespoň podle mínění místních odborníků, nesporně patří. Bylo by dobré, kdyby i v Janáčkově bývalém působišti nebylo inscenování jeho oper důvodem k vyklizení hlediště...

Leoš podruhé: V sobotu 4. března 2000 se v Nottinghamu odehrála událost, jež ve vztahu k české kultuře nese nálepkou „nejvyšší důležitost“. Vůbec poprvé od roku 1906 totiž v koncertním provedení zazněla *Její pastorkyňa* Leoše Janáčka v originální verzi bez značných zásahů Kovařovicových, který ji přikrášlil před prvním provedením v pražském Národním divadle, na které musel Prahou odmítaný Janáček čekat více než dvanáct let. Nyní tedy máme tři verze opery: Nejmladší a u nás nejhranější je plná neomalených zásahů do partitury a je datována rokem oné pražské premiéry (1916), která *Pastorkyni* konečně otevřela dveře do světa. „Prostřední“ znění je v pořadí až „druhou, brněnskou“ verzi a byla skladatelem pořízena přepracováním původního tvaru za účelem vydání klavírního výtahu opery tiskem v roce 1908. Nu a je tu konečně i verze původní z roku 1903, která je od „toho, co známe“, diametrálně odlišná a která se právě nyní v Nottinghamu dočkala novodobé premiéry. Zaznělo zde pouze celé její druhé dějství, zbytek hodlá muzikolog a autor mravenčí re-

konstrukce Mark Audus dokončit do stého výročí premiéry *Pastorkyně* v roce 2004. Koncertu, v jehož druhé půli zazněl pro Angličany nesmírně atraktivní výběr ze Smetanovy *Prodané nevěsty*, předcházela celodenní janáčkovská konference na místní universitě. A ještě drobnost: Celé kolokvium, rekonstrukce *Pastorkyně*, příprava koncertního provedení (samozřejmě v češtině) a jeho uskutečnění – to vše lpělo téměř výhradně na bedrech anglických vědců a hudebníků.

Onen zdánlivě obšírný výklad zrodu *Pastorkyně* nebyl tak zcela náhodný (Leoš potřeť!). Další velkou britskou letní hudební atrakcí je totiž soukromá prestižní Glyndebourne Opera – soukromý operní dům, který je v provozu výhradně v letních měsících, který tak může angažovat během sezóny jinak zcela vytižené umělce. Letos je na programu mj. i revival veleúspěšné inscenace *Její pastorkyně* z roku 1989. Zpívat se bude samozřejmě česky. Počínaje 21. květnem zazní opera během léta celkem dvanáctkrát. Přednost byla dána brněnskému znění z roku 1908. Celé provedení opery bude jako svůj debut na této scéně od dirigentského pultu řídit v Británii velice ceněný (a svého času z České filharmonie vyhozený) Jiří Bělohávek.

Jan Špaček

kníže společně se svými poddanými uvolil přijmout zároveň s rukou polské královny Hedviky a polskou korunou i křesťanství. Tehdy začalo vzájemné sblížení obou zemí. Roku 1569 ustanovená Lubelská unie je svázala spojenectvím nejen personálním, ale i reálným. Vznikla republika dvou národů, následkem čehož se litevská šlechta rychle zpolonizovala.

Literární litevština se utvářela poměrně pozdě, teprve v posledních desetiletích XIX. století. V nejdávnějších dobách litevského státu byly dokumenty sepisovány rusky, později latinsky a konečně i polsky. Většina písemnictví na Litvě v období od XIV. až do XVI. století vznikala v ruském jazyce, který byl na území tehdejšího litevského státu jazykem úředním. (Litva si před přijetím křtu podrobila značná ruská území, jež dnes patří Bělorusku a Ukrajině.) Od začátku XV. století se stále více rozšiřuje latina, kterou později nahradila polština.

Ve Vilniusu a jiných litevských městech dnes není problém domluvit se polsky. Není to pouze důsledek dějinných událostí. Litevský historik umění například musí ovládat polštinu, aby mohl listovat v konkrétních pramenech. Velkou roli tu sehrála přístupnost polské televize, která měla v dobách Sovětského svazu pro svoji atraktivnost a větší míru svobody na Litvě vysokou sledovanost. Se znalostí současné polské kultury je to v Litvě ale horší. V minulých letech se tu objevily básnické výbory Czesława Miłosze a Wiśławy Szymborské (a také Miłoszovy *Dějiny polské literatury*), ale protože jde o laureáty Nobelovy ceny za literaturu, není se čemu divit. Navíc se na Litvě Miłosz narodil. Díla jiných současných polských spisovatelů jsem ve vilniuských knihkupectvích nenašel.

Polsko však zná litevskou literaturu ještě méně. V Mickiewiczových *Dziadech*, ve scéně z varšavského salonu, jedna z postav říká: „O Litwie, dalibógże! Mniej wiem niż o Chinach.“ Mickiewicz tuto ignoranci považoval za pobuřující. Stejně by se ale musel vyjádřit kdekterý průměrný polský intelektuál. Nemůžeme mu jeho nevědomost zazlívát, má pramálo možností k seznámení se s litevskou kulturou (v České republice, pokud vím, se o litevské kultuře ví ještě méně, ale Litva přece nesousedí s ČR a není pro Čechy historicky tak důležitá). V Polsku něco víme o skvělém litevském divadle, které si z polských divadelních festivalů pravidelně odváží ceny. Ale o literatuře se ví málo, snad až na jednu výjimku, již je poezie Tomase Venclovy, o kterém se hovoří jako o horkém kandidátovi na Nobelovu cenu.

Lietuva, Tėvynė mano – tak začíná *Pan Tadeáš* v litevském překladu. Stejná slova najdeme na obálce nejnovějšího čísla lodžského měsíčníku Tygiel kultury, které je věnováno právě litevské kultuře. Není to první číslo věnované sousedům. Dosud vyšlo tiskem číslo české (s titulem Velká literatura malého národa) a ukrajinské; připravuje se německé a plánuje se také vydání čísla slovenského a běloruského.

V čísle litevském najdeme mj. poselství prezidenta Litvy Valdase Adamkuse čtenářům a autorům časopisu. Především tu je ale bohatě prezentována poezie i próza současných litevských autorů. Básníky reprezentují: Vytautas P. Bložė, Marcelijus Martinaitis, Sigirdas Geda, Nijolė Miliauskaitė, Kornelijus Platelis, Donaldas Kajokas, Aidas Marčenas, Sigitas Parulskis, Gintaras Grajauskas, Darius Šimonis, Mindaugas Kvietkauskas a Birutė Marcikevičiūtė (jinak skvělá herečka, která v poslední době zazářila v jedné z Beckettových her).

POLSKO

Litva – neznámá země

Litwo, ojczyzno moja... – tahle slova zná v Polsku každé dítě, začíná jimi naše národní epopěj *Pan Tadeáš* Adama Mickiewicze. Jedno z nejdůležitějších děl polské literatury je zároveň základním kamenem povinné četby. Cizinci musí takový začátek národního eposu připadat podivný. Jak rozumět tomu, že polský národní klasik za-

číná svůj veršovaný epos zvoláním k vlasti, již ovšem není Polsko, nýbrž Litva. Když se pak tento cizinec dočte, že se Mickiewicz narodil v Zaosi u Nowogródku, čili na území dnešního Běloruska, bude ještě překvapenější. Za všechna tato nedorozumění mohou dějiny. Litva přijala křesťanství velmi pozdě; v roce 1385 se velký litevský

Najdeme tu také rozhovor redaktora Tygielu kultury Zbigniewa Dominiaka s básníkem Kornelijem Platelisem – ministrem školství Litevské republiky. Prozaiky zastupují: Petras Dirgėla, Eglė Juodvalkė, Ričardas Gavelis, Marius Ivaškevičius, Jurgis Kunčinas, Renata Šerelytė a Juozas Erlickas. Úryvky próz jsou dosti krátké, ale umožňují vytvořit si představu o jejich autorech. Jedinou reprezentantkou emigrantské literatury je tu Eglė Juodvalkė. I když se narodila ve Spojených státech a stále

tam žije, píše básně litevsky (jejich překlady byly součástí jednoho z předešlých čísel Tygla). Naopak její autobiografický román *Hora cukru aneb Příhody litevské diabetičky v Americe a na jiných exotických místech* vznikl nejprve v angličtině a teprve následně v litevské verzi.

Vedle překladů poezie a prózy najdeme v čísle i polské a litevské skici, recenze a rozhovory týkající se polsko-litevských styků, litevského filmu a divadla.

Redakci Tygla se podařilo oslovit

přední polské překladatele z litevštiny, kterých není přehršel. Záslouhou redakce je objev mladé Jagody Rogožové, překladatelky perfektně ovládající litevštinu a dobře se orientující v současném litevském kulturním dění.

Když redaktoři a spolupracovníci Tygla toto číslo představili na Mezinárodním knižním veletrhu ve Vilniusu, setkali se s velkým zájmem. Je znát, že Litevcům záleží na prezentaci jejich kultury v zahraničí. S lodžskou delegací se sešel také prezident Adamkus a bě-

hem společného setkání konstatoval, že litevsko-polské styky jsou v současné době na výjimečně dobré úrovni. Aby byly ještě lepší, je třeba lépe se vzájemně poznávat. Víím, že se v Polsku připravuje vydání antologie litevské poezie. Litevské číslo chystá také varšavská Literatura ve světě. Snad už zanedlouho nebude mít polský intelektuál možnost ospravedlňovat se slovy, že o Litvě toho ví méně než o Číně.

Leszek Engelking

překlad: Renata Putzlacher-Buchtová

Zasláno...

Vážená redakce Neonu,

dovolte několik slov k Vašemu časopisu. Má několik solidních spolupracovníků, řekl bych, že se v něm střídají příspěvky zajímavé, provokativní, ale také nezajímavé a povrchní. Z literatury vybírá to, co je atraktivní, co lze konzumovat a prodávat. Chce být přitažlivý, občas se blíží bulváru, ale k bulvární senzacechtivosti za každou cenu má přece jen daleko.

V každém případě by však měl mít svou hladinu serióznosti. V čísle 2 otiskujete na str. 56-57 v rukopisu dvě básničky a dopis devatenáctiletého Miroslava Červenky z roku 1951. Je připojen lehce ironický komentář o autorovi, zastoupeném v torontském Slovníku zakázaných spisovatelů, a o tom, že život je posměvačná děvka.

Milý pane Pluháčku, nevím, zda život může být děvka. Já věřím tomu, že nám lidem nepřísluší soudit, ale spíš odpouštět. Literární voyeurství je ovšem věc neseřízná a zlá. Můžete pokračovat a tisknout Demlovy antisemitské výpady, Nezvalovy posedle erotické dopisy, svědectví o tom, jak se Václav Černý hlásil a nedostal do strany, Weilův zoufale ponížený dopis Štollovi. Bude to sice pikantní, ale hloupé. Když Antonín Brousek vydal svou „čítanku českého stalinismu“ Podivuhodní kouzelníci, otiskl tam kromě jiných i Červenku, a to přesto, že ho v šedesátých letech dobře znal a vážil si ho. Učinil tak ovšem s komentářem, v němž vysvětlil poúnorovou dobu i její literaturu. A Červenka to přijal, Brouška si nadále vážil a byl v komisi, která mu po převratu udělila doktorát.

Každý z nás udělal hodně hloupostí a chyb – někteří si je prožili a odpykali, jiní ne. Někteří jimi škodili – jiní ne. Myslím, že tyto věci musíme rozlišovat. Vlasta Chramostová v knize svých vzpomínek cituje Brechtovu báseň *Budoucí*: „Vy, kdož se vynoříte ze záplavy, / v níž my jsme utonuli, / vzpomenejte, / až budete mluvit o našich slabostech, / i na temný čas, / jemuž jste unikli.“

Jiří Holý

Vážený pane Holý,

Dovolte mi à conto Vašeho dopisu přičinit několik pionýrsky zásadních poznámek, jež nebudou osobně souviset ani s Vámi, ani s panem Červenkou. Jde mi totiž hlavně o postoj, který jste zaujal. Setkávám se s ním už po bůhvíkolikáté, a tak nyní jen využívám příležitosti říci k věci to své.

Brechtova slova, která citujete v závěru svého dopisu, znějí moudře. Předpokládají však, že bude každý vnímat dobu, v níž žije, za tak či onak jedinečnou. Já se rouhavě domnívám, že doba „komunistického útlačku“ byla údobím historicky zcela standardním, kdy většina lidí jednoduše tancovala podle toho, jak pán pískal, zatímco někteří (výrazná menšina) z nejrůznějších individuálních důvodů pánovi situaci komplikovali či alespoň komplikovat chtěli – a podle toho s nimi bylo nakládáno.

Bájná demokracie řeckých městských států! – Divil bych se, kdybyste nevěděl stejně jako já, že o veškerém dění v tehdejších Aténách rozhodovala (směla rozhodovat) stejná pětina všeho obyvatelstva, jakou tvořili kupříkladu v Československu členové KSČ. V podobně zábavných příkladech by se dalo pokračovat... Brechtova slova znějí moudře – jenže předpokládají, že budeme dělat přesně to, co byste Vy lidem raději (chápu to!) odepřel. Totiž, že budeme soudit, posuzovat („až budete mluvit o našich slabostech“). A co teď s člověkem, který si jako já usmyslel žít v nietzscheovském (a zároveň nekompromisně biologickém) světě **mimo dobro a zlo**, co se vzpurníkem, který se nechce nechat usmýkat křesťansko-komunistickými koňmi bipolárního vnímání světa!

Vy říkáte: chyby prožité a odpykané. Říkáte: někteří škodili – jiní ne.

A já říkám: Miroslav Červenka psal ve svých devatenácti letech – nedlouho po válce – budovatelskou lyriku a velmi si jako mladý básník přál, aby ji někde otiskli. Může být něco pochopitelnějšího?

Pro mě ne. Vy však mluvíte o chybách, které je nutno odpykat...

Upřímně by mě zajímalo, kolik čtenářů *Neonu* nahlédlo ten materiál

Vaší optikou a kolik se jich nad juvenilními (ostatně básnický docela zdařilými) pokusy pobaveně usmálo, úplně stejně jako nad juvenilní lyriku Michala Viewegha otištěnou jen o pár stránek dál.

Jak Vás napadlo, že Miroslava Červenku za něco soudím?

Já se jen snažím dělat zábavný a zajímavý časopis. A za zajímavý bych považoval i Weilův zoufale ponížený dopis Štollovi, stejně jako dokumenty svědčící o tom, že se Václav Černý snažil dostat do KSČ. Právě tyhle momenty totiž dodávají člověku rozměr, kterého se neštítím a kterému rozumím. Za zmínku v této souvislosti snad stojí i to, že velmi chytrá Jungova definice osobnosti nepředpokládá nikterak neomylnost, ani zásadovost, ale předpokládá až úpěnlivou kontinuitu individuálního vědomí.

Můj otec emigroval v roce 1970 (a neutíkal do světa za zlatým teletem) a já potom vyrůstal v době, kdy už nebylo tak těžké pochopit, kam vítr doby odnáší vlajkonosce. Není tedy ani žádným hrdinstvím, že jsem už fangle nenosil... A stejně jsem nejednou ublížil. A samozřejmě i tehdy, kdy bych se mohl domnívat, že konám jakési pomyslné dobro – dokonce třeba právě tím. Jsou lidé, kteří prostě dokážou své jednání a činy dosti slušně reflektovat, zatímco jiní to nedovedou takřka vůbec. Je tedy více vinen ten, kdo si svou vinu lépe uvědomuje? Bohužel ano. Taky proto nikoho nesoudím. A proto nemám komu co odpouštět.

Jak už jsem řekl: můj svět není definován tezemi jako „kdo nejde s námi, jde proti nám“. Já prostě jen mířím dopředu – a je mi přitom jasné, že nakonec dojdou přesně tam, kam Vy nebo pan Červenka. Po mé levici i pravici samozřejmě narůstá počet těch, kteří jdou se mnou, nebo proti mně. Jenže já si nikoho z nich předem nevybral. Oni si vybrali mě. Já prostě jen jdu – a jak stárnu, zvětšuje se někde za mnou zástup lidí, kterým jsem ublížil, i hromada těch, kterým jsem pomohl, vzdor tomu, že jsem se až na pár pominutelných záchvatů dobromyslnosti nesnažil ani o jedno.

A ještě poslední věc: Je literární voyeurství, jak tomu Vy říkáte, věc neseřízná a zlá?

V podání takové Kritické přílohy RR je literární voyeurství (byť daleko nenápadněji než v *Neonu* provozované) i občasná estébáctví naruby věci cti a chvály hodnou – protože tady se nasazuje na ty správné lidi, že ano? Neon ale zřejmě nebude nikdy dost seriózní nejen proto, že nemá (nechce, nepotřebuje mít) tak dokonale jasno v tom, kdo je „náš“ a kdo „jejich“. Jde i o to, že ona proklamovaná serióznost je závažným tématem a vysokou metou bezpochyby především těm, jimž je čímsi vzácným a obtížně dosažitelným. Ti, kteří mě znají, ale vědí, že jsem seriózní až k otravnosti, takže dobře chápou, že pro mě podobný rajc, jako pro někoho serióznost, mají spíše božsky rozmáchlá gesta či krásná (ve smyslu „krásu plodící“) bezohlednost géniů, tedy projevy, jež jsou mé nejhlubší přirozenosti mnohem vzdálenější než pouhopouhá serióznost.

A jak moc je ta věc zlá?

Když odposlouchávali estébáci Jana Procházku po srpnu '68 v jeho bytě a potom záznam zveřejnili, bylo to zlé a kruté. Procházku to možná dokonce stálo život.

Může se ale kdokoli soudný domnívat, že otištění juvenilních básní známého literárního vědce v České republice v roce 2000 je podobný případ? Ví někdo, čím mohou ty básničky Miroslavu Červenkovu uškodit?

Martin Pluháček-Reiner, šéfredaktor

B R Z Y V Y J D E !

Robert Boyer

Blues 1890–1940

*Život a legenda v zaprášeném světle archivních dokumentů
uložených pod signaturou 82219 C v krabici od bot
v depozitáři Noxubee County Library, 103 East King St., Macon*

*Požadujte knihu u svých knihkupců, nebo u distributorů
KOSMAS, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2, tel.: 02/291925
BETA Dobrovský, Květnového vítězství 332, 149 00 Praha 4,
tel.: 02/791 38 30, 791 07 33*

NOVINKA! PŘÁVĚ VYŠLO

VLADIMÍR
MIŠÍK

LETNÍ
ROZHOVOR
S ONDŘEJEM
BEZREM

*Požadujte knihu u svých knihkupců,
nebo u výhradního distributora
BETA Dobrovský, Květnového vítězství 332,
149 00 Praha 4, tel.: 02/791 38 30, 791 07 33*

PETR ODILLO STRADICKÝ ZE STRDIC

Fotografie: JARKA WÁGNEROVÁ

Most na penzi

MOTTO: *miluji staré mosty
sebevrazi si na nich
zemi zouvají*

Gabriel „Sí“ Makumba

Víte, co dělají mosty v důchodu? Ale abychom nepředbíhali...

Mezi dvěma velerebeliemi – Velkou francouzskou revolucí a revolucí roku 1848 – se v Evropě zastavil čas. Vládla Svátá aliance a nuda. Technika zůstala jedinou oblastí lidského ducha, kterou nedusila všudy přítomná cenzura. Proto se právě tenkrát začal bouřlivě rozvíjet průmysl. Proto tehdejší technická díla v sobě spojila krásu a účelnost do harmonie, jakou se už nikdy nepovedlo zopakovat.

ANDĚLÉ SE ŽELEZNÝMI KŘÍDLY

Tedy se také odehrál krásný a smutný příběh řetězových mostů...

Mosty se odjakživa daly stavět jen tak, že tíhu vozovky podpíraly pilíře a měnily ji v tlak působící svisele dolů. Konstruktoři dlouho toužili tento princip obrátit: tlak změnit v tah. Ale marně – chyběl jim vhodný materiál. Až roku 1784 objevil Henry Corte pudlování, výrobu oceli ve velkém. A ocel byla pro mostáře konečně to pravé; vydrží totiž velký tah. Tak mohl roku 1796 americký inženýr James Finley postavit první visutý most světa – 20 metrů dlouhý řetězový most v Pensylvánii. Nepotřeboval žádné pilíře; vozovka visela na řetězech ukot-

vených na březích. Řetězy měnily svislý tlak ve vodorovný tah. Takovou revoluci zažila architektura naposledy v gotice, když stavitelé katedrál použili opěrný systém, aby odvedli svislý tlak do stran.

(Poznámka pro štouraly: visuté mosty ve skutečnosti existovaly už dřív, například indiánské provazové apod., ale Finley postavil první opravdu POŘÁDNÝ.)

Ty řetězové jsou arabští plnokrevníci mostů; ladné, štíhlé, naježené kamennými pylony ve tvaru vítězných oblouků. A hlavně – neurážejí oko rovnými liniemi, ale hýčkají ho tvarem řetězovky. (Ta vznikne, když mezi dvěma body pověsíme ohebné vlákno. Podobá se parabolé,

ale je mnohem, mnohem půvabnější. Řetězovka je nabitá erotikou; ze všech křivek jediná umí vyjádřit pružnooblost dívčího řádra.) Proto řetězový most krásně zapadá do přírody.

Bohužel, řetězové mosty jsou vratké a snadno se rozhoupou. Jakmile začaly po mostech jezdit těžké parní vlaky, nikdo je už nechtěl.

Zůstaly symbolem své éry: času spoutaného řetězem, napjatým mezi dvěma revolucemi.

REINKARNACE

Svého času se nad Evropou vznášely stovky řetězových mostů. Dnes nezbyl skoro žádný. Jeden z mála posledních najdete poblíž Tábora, mezi vesnicemi Stádlce a Dobřejice, po dobrodružné cestě serpentinami do údolí Lužnice.

Původně stál úplně jinde: nad Vltavou v Podolsku, na důležité obchodní cestě z Bavorska do Haliče. Roku 1847 ho tu vybudoval známý český podnikatel Vojtěch Lanna podle návrhu inženýra Bedřicha Schnircha (1791-1868), světově proslulého stavitele řetězových mostů (ten v letech 1823-1824 postavil vůbec první řetězový most kontinentální Evropy ve Strážnici).

Most je vyzrálé dílo, žádný mladický experiment. Je 8 m široký a 147 m dlouhý. Dřevěnou mostovku nesou na každé straně dva ocelové řetězy, zavěšené na kluzných ložiscích mezi dvěma kamennými pylony – vítěznými oblouky, vysokými 10 metrů. Pylony jsou od sebe vzdálené 86 m. Každý z osmi konců řetězů drží v zemi jedna železná kotva těžká 2,3 tuny.

Roku 1959 byl prohlášen národní technickou památkou a roku 1960 musel být snesen, protože by ho zaplavila právě napouštěná Orlická přehrada.

Rozebrali ho na 1 100 ocelových dílů o celkové hmotnosti 102 t a 2 000 kamenných kvádrů. Každý blok označili číslem a písmenem, aby ho mohli znovu sestavit. Rozebraný most čekal ve skladišti přes deset let, než mu našli příhodný vejminek. Mezitím některá písmena a čísla opršela, což způsobilo mírné zmatky při stavbě, ale nakonec vše dobře dopadlo. Roku 1974 ho znovu uvedli do provozu.

Až se na něj půjdete podívat, nezapomeňte, že po něm smí jet jen vozidlo do 1,5 t a šířky 2 m, pozor na zpětná zrcátka! Vůbec nejlepší je ale projít si ho pěšky, počkat až kolem pojedou auto, lehnout na dřevěná prkna a nechat se masírovat. Most lze také velice snadno rozhoupat. Nejlépe se to podaří, když si jeden stoupane pod pravý a druhý pod levý pylon a začnete proti sobě metat kozelce. ■

Ptala se NINA RUTOVÁ, fotila HANA RYSOVÁ

Álom

Álom znamená (maďarsky) sen, ale je to také výraz pro popěvek olašských Romů (něco jako la-la-la) a už dva roky i název česko-romské kapely. S jejími muzikanty jsem se setkala 25. března při koncertu v pražském klubu Akropolis a den potom v Literární kavárně v Týnské ulici.

VÁCLAV FLEGL (*vysoký blondák romantického zjevu s čupkem, studuje hudební vědu na FF UK a zvuk na FAMU, v Álomu kontruje na violu*)

Proč hraje romskou hudbu?

S Vojtou Lavičkou (house) jsme dost dlouho hráli v pražském moravském souboru Rosénka, což taky není moc normální, a cikánskou hrajeme asi proto, že Karlín je blíže než Morava.

Musíte vynaložit mnoho úsilí, abyste hráli něco jiného, než se hraje po vinárnách?

Hrajeme všechno. Vývoj v cikánské hudbě je progresivnější. Písničky se přijímají za folklór daleko rychleji. Vojta třeba ví, že to bylo složené před dvaceti lety, ví se i kdo to složil, a když jsme byli v jedné cikánské osadě na Slovensku, tak nám to hráli jako autentický folklór. Přitom to nahrála nějaká pražská skupina v Prešově. Jde o to, jak se ty písničky líbí a ne jak jsou starý. To je problém etnologických zkoumání, že ty starý věci jsou dost často brány, jako kdyby se o tom nemělo přemýšlet, jestli je to dobrý, nebo špatný. Spíš ze svého zájmu jsem se díval na nejstarší zápisy cikánských písniček, který jsou tady v Čechách někdy z osmdesátých let devatenáctého století. A ty písničky znějí strašně divně. Zapsal je nějaký farář – a asi špatně.

Do Rumunska jste vyjeli taky za písničkami?

To jsme asi už půl roku hráli, tak jsme za vydělané peníze koupili auto kvůli Vojtovi, který by se stopem nikam nedostal. Už kdysi jsem tam byl: Oficiální folklórní festival za moc nestál, ale šli jsme po horách a najednou tam Rumuni hráli na svatbě. A bylo to vono. Když jsme spustili my nějakou táhlou cikánskou, kterou zná Vojta od své mámy z Maďarska, tak říkali – hm, klasik! Pak jsme zas to auto střelili a zaplatila se nám ta cesta. Protože jsme ho kupovali v Čechách, ale prodávali na Moravě.

Vojta byl váš první kamarád mezi Romy?

Už v dětství jsem se s cikánama stýkal v Jablonci díky mámě, která moc nerozlišovala. A k jedné mámině kamarádce, vdově, jezdily ještě za komunistů do vily městský romský děti. Vzpo-

mínám si na jednu holčičku, ukazovali jsme jí, jak vypadá pampeliška. Ona do té doby neviděla nic než byt a dlažbu ve městě. Když jsme pak byli na výletě v Praze, tak já jsem zas poznával, co to jsou pavlače a zakouřený místnosti plný flašek. To bylo pro mě taky zajímavý.

Když jsme se pak přestěhovali do Prahy, tak jsem tu neměl moc kamarádů a spřátelil jsem se s Vojtou. V moravském souboru, který vedla a vede dcera zakladatele Hradišťanu, Radka Baboráková, jsme se učili hrát folklór. Hlavou. Byla to cesta zdlouhavá a těžká, ale po vyzkou-

tam cizinci, pak hrajou cikáni v Ambasadoru a ještě v Dlouhý třídě – taky jsme tam včera byli, ale nesedli jsme si. Všude bylo plno. V těch hospodách si vydělají poměrně málo, ale pak to doženou tak, že chodí po stolech a hrajou světový šlágr. Člověka, kterej tam jde na hudbu, to votráví. Ze začátku jsme hráli taky ve vinárně U Pelikána, ale dost jsme se hádali – každou chvíli byl někdo z toho zpruzenej. Rozhodli jsme se, že to za to nestojí, ale trochu jsme se díky té pravidelnosti sehráli a dělali různé experimenty. Třeba s pizzicatem. Teď hrajeme kaž-

šení všech špatných možností jsme na to přišli. Nejdřív jsme hráli moravský písničky – basista z Rosénky jich napočítal šest set, pak slovenský a pak cikánský. Byla by vostuda, kdybysme nějakou písničku, kterou si chce někdo zazpívat, nechytli. Po odchodu z Rosénky jsem chtěl hrát na svatbě kamarádovi a potřebovali jsme ještě s basistou cimbálistu – tak jsme přišli na Tomáše Kaclera, Moraváka, který studoval v Praze.

Je v Praze cikánská hospoda?

Manžel paní Polákové – Rom – založil vinárnu, tak nás tam zval. Včera jsme byli v Nuslích Na Pastýřce, tam hraje cikánská kapela, ale chodí

dou neděli v Týnský literární kavárně. Zítra tam uvidíte harmonikáře Michala Marcina ze Žižkova a cimbálistu Filipa Taragoše z Libně.

Co dále s Álomem? Budete se profesionalizovat?

Každý má spoustu jiných věcí. Vojta dělá v nadaci Člověk v tísní, hrál s kapelou Deep Sweden, teď hraje s divadlem, Marek dostudoval architekturu a je na civilce, Tomáš je v Rožnově, čeká dítě a bude se ženit. Vždycky jsme hráli pro zábavu, teď hrajeme po klubech, je dobrý, že nás lidi poslouchají. Na začátku si spolužáci z gymplu nedovedli představit rozdíl mezi

dechovkou a tím, co děláme. To je věc komunistů: od Jožky Černého k dechovce. Teď už lidi rozlišují, ale profesionalizovat se nemíníme – nemáme ty ambice. U Romů funguje solidarita a nejde tolik o sestavu. Můžeme hrát klidně ve čtyřech, ale pak přijde třeba někdo, komu zavřeli příbuzného a potřebuje prachy na právníka, tak hraje. Když je za to víc peněz, přijde třeba šest nebo sedm lidí a pak z toho nemá nikdo nic. Ale zase se naučíme jiný písničky.

SIMONA ŠENKIOVÁ (čtyřicetiletá štíhlá cikánka dlouhých hustých vlasů, která se i po dvou dětech představuje jako slečna):

Jako malá jsem chodila do školního sboru, ale pak táta dělal romský soubor, tak jsem začala chodit tam. Dneska už tam má i bílý děti a se svojí kapelou hraje v Šumické vinárně. Ale já s ním nezpívám.

Proč?

Protože si asi nerozumíme. Jinde mi vytknou chyby s měkkým srdcem. Ale táta mi řekne: „Uděleš to a basta! Tak a tak.“ Já už mám novější styl, táta zpívá ty staré. Já je taky zpívám ráda, ale musí být nálada. Na našem CD jsou oboje – staré i nové. Táta mě pořád tahá k sobě. Zkouší s dětma v agitačním středisku od pátku do neděle. Vždycky mu slíbím, že přijdu, ale dneska jsem opravdu nemohla.

Jak jste se dostala k Álomu?

Vojta Lavička mě vzal za klukama. Věděla jsem, že jsou to Češi, ale vědět a vidět, to je rozdíl. Hned se chytili a byla jsem překvapená, že Češi mi jedou, jak já chci, a zůstala jsem s nima.

Jak vypadá zkoušení?

My si řeknem zítra je koncert, tak dneska by byla dobrá zkouška. Vidíme se, až když se něco děje.

Jak to, že výsledek je tak skvělý?

Protože když to spletu a jsem s melodií jinde, tak jedou podle mě a nikdo si nevšimne, že jsme to spletli. My nejsme sehraný. To dělá všechno to kamarádství. – Tohle je Kristina Gunárová. Má tříměsíční děťátko. Zpívaly jsme spolu. Hrály jsme u Kotvy v Bingu ještě s Milanem. On hrál na kytaru, na klavír a stačilo to.

Znám hodně lidí, kteří umějí zpívat a hrát a nikde nejsou. Tady to není jako v Americe. Tam je hodně černošských kapel, ale tady je hrozně málo romských cimbálovek. Zpěvačka je jenom jedna – Věra Bílá. A já si myslím, že jsou lepší zpěvačky, než je ona, a nemají se čeho chytit. Mě kdyby sem nezatáh Vojta, tak jsem taky doma.

Tak proč ty kapely nevytvoříte?

Není kde zkusit a potřebuješ člověka, aby tě někam dotáh. Pro cikánské zábavy si můžeme zkusit, ale na ty žádný manažeři nepřijdou. Potřebujeme někoho, kdo by nás podporoval.

Možná, že bychom konečně měli přestat po vás chtít, co neumíte, a dát vám možnost dělat, co umíte. Zpívat a hrát. Je to tak?

Amerika a Česko, to je velkej rozdíl. Dívám se často na MTV a tam jsou samí černoši.

Jak doma mluvíte?

Česky. Teda – táta na mě někdy mluví cikánsky a já odpovím česky. Cikánsky jedine s babičkou. A zadrhávám se. My mladý mezi sebou vůbec nemluvíme cikánsky – cikánské slovo padne jenom ze srandy. Na Smíchově mluví i mladý mezi sebou cikánsky. Ale my v Karlíně ne.

Proč?

Nevím. I na svoje děti mluvím česky. Simonka cikánsky rozumí, ale mluvit nechce.

VOJTĚCH LAVIČKA (tmavý s černým čupkem a houslemi, původně se se mnou vůbec nechtěl bavit, prý už má toho mluvení dost. Není divu. Romských aktivistů je zatím nedostatek, a tak musí mluvit pořád a o všem. Nakonec dovolil jednu otázku):

Proč jste se romsky učil až v dospělosti?

To se zeptejte rodičů. Asi si říkali, že o to líp budu mluvit česky, a třeba vystuduju nějaké školy. Romština mi začala chybět, až když jsem začal hrát romské písničky a nerozuměl jsem jim.

MAREK PRCHAL (architekt, t. č. civilkář zaměstnaný v nadaci Člověk v tísni, jinak docela bílý baskista):

Vy jste teď na civilce pod Vojtovým šéfovstvím. Má jako Rom nějaké potíže?

Vzledem k tomu, že jsem jeho jediný podřízený, tak myslím, že nemá. Aspoň mu je nechci dělat.

Co vám to setkání dalo?

Radost z hudby, života, jak se dá uvolnit energie. Jako Moravák to vnímám tak, že přes víno to jde jinak než přes vodku. Pocházím kousek od Rožnova a tam jsme vyrostli na slivovici – to je podobný základ, možná proto jsme se potkali zrovna u téhle hudby.

Chodí na vás bílí, nebo Romové?

Bílí. Romové po koncertech nechodí. Chodí po diskotékách a tam asi nehrajeme.

A jakou hudbu si tam hrají?

Třeba i tutéz, ale s jinými nástroji. S elektrickými, s klávesami, s baskytarou – je z toho popík. Muzikantství je v nich pořád, jenom má jiné prostředky. Pro mě ubožejší. Já mám rád, když náhodou vypnou elektriku a muzika hraje dál. Ale těžko je odsuzovat. Oni dříve kšeftovali s koňma, teď kšeftují s autama. Takže je to zase dopravní prostředek. Přízpůsobili se tomu, co se děje. Při-

tom si dokážou uhájit, co je jim vlastní, a v každé době si to najít. Mají Češi stejnou hrdost?

MILAN DEMÉTER (zpěvák a kytarista, solidní černý typ v brýlích. Je vyučený obuvník s vyznamenáním, Romové ho titulují „Doktore“):

Otec chtěl, abych se vyučil, ale baví mě muzika a dělám muziku. Neznám noty a neznám cikána, který nezpívá. A když někdo složí hudbu, tak složí rovnou i text. I já skládám romský pop. Hrajeme na cikánských diskotékách. Ale cimbalovka doprovází každý pohřeb.

A kdo chodí na Álom?

Hodně Čechů a míň Romů. Z toho jsem překvapený a mám z toho dobrý pocit.

TOMÁŠ KACLER (cimbalista, který je rád, když si koncertem vydělá aspoň na cestu z Rožnova do Prahy a zpět):

Co děláte, když nehrajete na cimbál?

Dělal jsem v moštárně, v palírně, chovám včely, práci v lese, občas učím.

Čemu jste se naučil od Vojty?

Přístupu k životu. Třeba já mám pět dioptrií a nosím brýle a Vojta má tři a půl a nenosí. Jde o to, jestli je třeba ten život vidět ostře. Přes Vojtu jsem se dostal k cikánům a i doma v Rožnově se pohybuju mezi nima. Kopou mi elektriku a já zas učím jejich děti na cimbál a na housle.

Jak to, že tak často nepracují?

Nechce se jim dělat něco, co pro ně nemá smysl. Já to mám podobně. Podívejte se na úřad práce, jaké jsou nabídky. Já nevím, jestli by vás to bavilo. To může dělat někdo, kdo si to neuvědomí, ale když si to ten cikán uvědomí, tak nepracuje. ■

Hrady, zámky, kasteláni

Když vydavatel tohoto časopisu pracoval před devíti lety jako tiskový mluvčí na ministerstvu kultury, jedním z problémů, okolo kterého se točilo mnohé, bylo přijetí nového zákona o památkové péči. Síly obou hlavních lobujících skupin však byly natolik vyrovnané, že žádný nový zákon ani po zdlouhavém a vyčerpávajícím boji přijat nebyl – a konkrétním výsledkem tak byl pouze odchod dvou velice schopných mladých mužů z ministerského odboru legislativně-právního, jejichž pocitu naprosté zbytečnosti a marnosti v podobných mocenských přestřelkách se nebylo možné divit. Ale to je jen taková epizodka, pouhé bziknutí v ústretu výmluvnému mlčení hradů a zámků, kamenných velikánů, o něž celou tu dobu – pry – šlo...

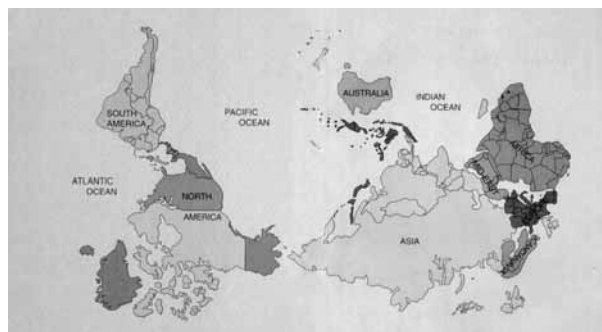
V naší kauze se chceme dozvědět, co se v památkové péči pohnulo za uplynulých deset let, chceme se podívat zblízka na některé zajímavé restituice, ale především chceme mluvit s muži, jejichž životy jsou s českými a moravskými hrady a zámky spjaty nejtěsněji: s pány kastelány. Jeden ze služebně nejstarších kastelánů, pan Karel Janíček z Vranova nad Dyjí, který je vším jiným než rozechvělým nostalgikem, říká: „Jsou to živé bytosti.“ Nu, takže se kojíme naději, že se nám možná při práci na této kauze podaří alespoň na okamžik zahlédnout i duši oněch „živých bytostí“.

Pražský a brněnský uličník

Historie jsou slova. Od malička slýcháme příběhy, které se váží k místu, kde žijeme, a na rozdíl od jiných považujeme tyto příběhy za pravdivé. Snad proto, že o jejich autenticitě existují „důkazy“. O historii města svědčí mimo jiné názvy jeho veřejných prostranství, ulic, náměstí... Jejich pojmenování odráží dějinné, politické i kulturní směřování nejen města, ale i státu samého. Vzniká tak jakési dobové svědectví o světě. Kdo a jakým způsobem takto vytváří historii? A který mor kdysi nazval jednu ostravskou ulici po 30. únoru? O dalších podivuhodných úkazech na pražských a brněnských zdech, a nejen na nich, se dozvíte v příštím Neonu.

Neon Michala Viewegha

Už nejen čeští filmaři mají zájem o zpracování děl populárního prozaika. Zatímco Jan Hřebejk a Petr Nikolajev společně připravují natáčení tří povídek z Vieweghovy dosud poslední knihy Povídky o manželství a o sexu, Chorvaté hodlají natočit několikadílný seriál na motivy románu Účastníci zájezdu. Autor sám pilně pracuje na poněkud upraveném scénáři. Za jakých okolností scénář vzniká a co všechno může s takovou prací souviset? O tom ve své rubrice exkluzivně Michal Viewegh.

POHLED AUSTRALANŮ NA SVĚT

Virtuální republika

Australský básník Les Murray v nedávno publikovaném eseji Australská republika promluvil s despektem o pokusech uchopit a popsat kulturní současnost nejmenšího kontinentu: „Není možné vytvořit celkový obraz Austrálie,“ řekl kategoricky. Možná má pravdu, ale proč se nepokusit alespoň o pár obrázků?

O rozmanitosti a osobitosti soudobé australské kultury píše Karel Janíček, což – jak si právě v tuto chvíli uvědomujeme – je sice podivuhodná, ale jen shoda jmen s výše zmíněným vranovským kastelánem.